

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Birtan BOZLU

TÜRKİYE'DE KADIN FUTBOLCULAR: KADIN ve ERKEK FUTBOLCULARIN
KARŞILAŞTIRMALI İLİŞKİSEL ANALİZİ

Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Birtan BOZLU

TÜRKİYE'DE KADIN FUTBOLCULAR: KADIN ve ERKEK FUTBOLCULARIN
KARŞILAŞTIRMALI İLİŞKİSEL ANALİZİ

Danışman

Prof. Dr. Sevinç GÜÇLÜ

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Birtan BOZLU'nun bu çalışması, jürimiz tarafından Sosyoloji Ana Bilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Ahmet TALİMCİLER (imza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Sevinç GÜÇLÜ (imza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Özge ZEYBEKOĞLU AKBAŞ (imza)

Tez Başlığı: Türkiye'de Kadın Futbolcular: Kadın ve Erkek Futbolcuların Karşılaştırmalı İlişkisel Analizi
---

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi : 06/07/2018

Mezuniyet Tarihi : 02/08/2018

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Kadın Futbolcular: Kadın ve Erkek Futbolcuların Karşılaştırmalı İlişkisel Analizi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(imza)

Birtan BOZLU

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Birtan BOZLU
Öğrenci Numarası	20165223009
Enstitü Ana Bilim Dalı	Sosyoloji
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans ( ) Doktora ( ) Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Sevinç GÜÇLÜ
Tez Başlığı	Türkiye’de Kadın Futbolcular: Kadın ve Erkek Futbolcuların Karşılaştırmalı İlişkisel Analizi
Turnitin Ödev Numarası	983668375

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 143 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 19/07/2018 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları’nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 6

alıntılar dahil % 7’dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu’nun doğruluğunu onaylarım.

( ) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu’nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları’nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

19/07/2018

(imza)

Prof. Dr. Sevinç GÜÇLÜ

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	iv
TABLO LİSTESİ	v
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	viii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. İlişkisel Yaklaşım	3
1.2. İlişkisel Sosyal Bilim Ne İfade eder?.....	3
1.3. İlişkisel Sosyal Bilimin Tarihsel Arka Planı	5
1.4. İlişkisel Sosyal Bilim Anlayışı Üzerine Farklı Açıklamalar	6
1.5. Alternatif Bir Paradigma Olarak İlişkisel Sosyal Bilimin Sayıltıları	7
1.6. Pierre Bourdieu'nun İlişkisel Sosyal Bilim Anlayışı	8
1.7. Bourdieu'nun Eylem Kuramı.....	10
1.8. Bourdieu Sosyolojisi.....	11
1.9. Habitus Kavramı	13
1.10. Alan Kavramı	15
1.11. Sermaye Türleri.....	17
1.11.1. Ekonomik Sermaye	18
1.11.2. Kültürel Sermaye	19
1.11.3. Sosyal Sermaye	20
1.11.4. Simgesel Sermaye	21
1.11.5. Bedensel/Fiziksel Sermaye	21
1.11.6. Sermayenin Dönüşümü	22
1.12. Oyun Metaforu	23
1.13. Eril Tahakküm.....	25
1.14 Bourdieu'nun Spor/Futbol Üzerine Açıklamaları ve Kavramların Bu Alanla İlişkilendirilmesi	27

İKİNCİ BÖLÜM

FUTBOL ALANI

2.1. Futbol.....	30
2.2. Oyun ve Sporun Tarihsel Kökenleri.....	30
2.3. Futbol Oyununun Tarihsel Kökenleri.....	34
2.4. Modern Futbola Geçiş.....	37
2.5. Futbol Oyununun Türkiye'ye Gelişi.....	46
2.5.1. 1877-1951 Dönemi.....	46
2.5.2. 1951-1980 Dönemi.....	49
2.5.3. 1980-1990 Dönemi.....	50
2.5.4. 1990 Sonrası Dönem.....	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FUTBOL ALANINDA KADINLAR

3.1. Kadın Futbol Alanının Tarihi.....	54
3.2. Cinsiyetler Arası İlişkiler ve Futbol Alanında Kadınlar.....	54
3.3. Futbol Alanında Kadınların Tarihi.....	56
3.4. Türkiye'de Kadın Futbol Alanı.....	60

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA TASARIMI

4.1. Neden Futbol/Kadın Futbolu Alanı?.....	65
4.2. Araştırmanın Problemleri.....	65
4.3. Araştırma Teknikleri ve Yöntem.....	66
4.4. Evren/Örneklem.....	66
4.4.1. 1207 Antalya Döşemealtı Belediye Spor.....	67
4.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	67
4.6. Anket, Gözlem, Görüşme Formları ve Görüşme Süreci.....	68

BEŞİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARININ ANALİZİ

5.1. Türkiye'de Futbol Alanında Kadın ve Erkek Futbol Liglerinin Tarihsel Açısından Kısaça Karşılaştırılması.....	70
5.2. Türkiye'de Kadın ve Erkek Futbol Alanlarının Karşılaştırmalı İstatistikleri.....	72

5.3. Avrupa’da Kadın Futbol Organizasyonları ve Türkiye’de Kadın Futbolu	75
5.4. Kadın Futbol Alanının Durumu, Mevcut Düşünceler ve Sorunlar	78
5.5. Futbol Oynama Ekseninde Kadın ve Erkek Sporcular	81
5.6. Kadın Futbolcuların Genel Profili	82
5.7. Kadın Futbolcuların Sosyo-Ekonomik Durumları.....	84
5.8. Kadınların Futbol Alanına Yönelmesinde Etkili Olan Faktörler	87
5.9. Alana Katılım İçin Gereken Sermayeler	92
5.10 Oyundan Beklentiler.....	93
5.11. Kadın Futbolcuların Alan İçinde ve Dışında Edinilmiş Yatkınlıkları	96
5.12. Kariyer Hakkındaki Düşünceler	98
5.13. Kadın Futbolcuların Çevrelerindeki İnsanları ve Takım İçerisindeki Diğer Üyeleri Algılayış Biçimleri ve Karşılıklı İlişkileri	100
5.14. Kurum ve Organizasyonlar Arası İletişim.....	102
5.15. Cinsiyet ve Beden Faktörü	103
5.16. Futbol Erkek Sporunu Mudur?.....	105
5.17. Kadın Futbol Organizasyonlarının Futbol Alanındaki Konumları ve Kadın Futbolunun Geleceği	106
SONUÇ	108
KAYNAKÇA.....	115
EK 1- Görüşmecilerin Demografik Bilgileri	126
EK 2- Görüşme Formu (Kadın Futbolcular)	127
EK 3- Görüşme Formu (Yönetici/Antrenör).....	129
ÖZGEÇMİŞ	130

ŞEKİLLER LİSTESİ

Grafik 5.1 Katılımcıların Doğum Yıllarına Göre Dağılımı_	82
Grafik 5.2 Katılımcıların Devam Ettiği Eğitim Kurumu	83
Grafik 5.3 Katılımcıların Üniversitedeki Bölümleri.....	84
Grafik 5.4 Ebeveynlerin Eğitim Durumu	85
Grafik 5.5 Ebeveynlerin Meslekleri	86
Grafik 5.6 Kadınların Futbola Yönelmesinde Etkili Olan Faktörler	87
Grafik 5.7 Futbola Başlama Yaşı	88
Grafik 5.8 Futbol Kulübünde Lisanslı Olarak Geçirilen Süre	89
Grafik 5.9 Kadın Futbolcuların Futbol Alanından Beklentileri.....	93
Grafik 5.10 Oyuncuların Futboldan Elde Ettikleri Aylık Gelir	99

TABLO LİSTESİ

Tablo 5.1 UEFA'ya Bağlı Bazı Ülkelerin Kadın Futbolu Alanındaki Çeşitli İstatistikleri.....	76
---	----

KISALTMALAR LİSTESİ

AFC	Asya Futbol Konfederasyonu
BESYO	Beden Eğitimi Spor Yüksek Okulu (Spor Bilimleri Fakültesi)
CAF	Afrika Futbol Konfederasyonu
CONCACAF	Kuzey, Orta Amerika ve Karayipler Futbol Derneği
CONMEBAL	Güney Amerika Futbol Konfederasyonu
FA	Futbol Federasyonu (İngiltere)
FIFA	Uluslararası Futbol Federasyonu
OFC	Okyanusya Futbol Konfederasyonu
TFF	Türkiye Futbol Federasyonu
TİCİ	Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı
UEFA	Avrupa Futbol Federasyonları Birliği

ÖZET

İlkel biçimleri binlerce yıl öncesine dayanan futbol günümüzde toplumsal yaşamın neredeyse bütün alanları ile ilişki içerisinde ve milyonlarca insanın bir şekilde içerisinde yer aldığı küresel boyutta bir alandır. Milyonlarca insanın katıldığı bir oyun olmasına rağmen futbol hala eril ilişkilerle ve eril bir algılayış biçimi ile şekillenen bir alandır. Bu nedenle, bu tezin amacı futbol alanında kadın futbolcuların konumu, faaliyetleri ve kadın futbol alanındaki ilişki ağları üzerinedir. Bu amaç doğrultusunda ilgili literatür incelenmiş, nicel ve nitel teknikler doğrultusunda saha araştırması yapılmıştır. Türkiye Kadınlar 1. Ligi takımlarında yer alan kadın futbolcular ile anket çalışması yapılmıştır. Ayrıca, 1207 Antalya Döşemealtı Belediye Spor kulübünde bulunan kadın futbolcularla ve kadın futbol alanında yönetici/antrenör pozisyonundaki isimlerle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Futbol alanındaki kadın sporcuların alan içerisindeki konumları, faaliyetleri ve ilişkileri hakkında veriler elde edilmiştir. Sonuç bölümünde de bu veriler ilişkiyel yaklaşım ekseninde Pierre Bourdieu'nun eylem teorisi ve alan, sermaye, habitus ve eril tahakküm kavramları temel alınarak yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Spor, Futbol, Kadın Futbolcular, Bourdieu

SUMMARY

FEMALE SOCCER PLAYERS IN TURKEY: COMPERATIVE RELATIONAL ANALYSIS OF FEMALE AND MALE SOCCER PLAYERS

Soccer, whose primal forms date back to thousands years ago, is a global field which today is in relation to almost whole other fields of social life and where millions of people participate in. Despite the fact that millions of people participate, soccer is still an area that is controled by masculine relations and masculine perception. For this reason, the aim of this study is about the positions, activities and relationship networks of women players in the field of soccer. For this purpose, relavent literature has been examined and field research was done in the direction of quantitative and qualitative techniques. Survey was conducted with women soccer players in Turkey Women 1st League. In addition, face-to-face meetings were held with female soccer palyers in 1207 Antalya Döşemealtı Belediye Sports Club and people in the manager/coach positions in women soccer field. In the data collection process, data about the women soccer players in the field, their activities and relations have been obtained. In the conclusion, the data obtained are interpreted on the basis of Pierre Bourdieu's theory of action and his field, capital, habitus and masculine dominance concepts on the axis of relational approach.

Keywords: Sports, Soccer, Women Soccer Players, Bourdieu

ÖNSÖZ

Futbol alanında var olma mücadelesi veren kadın futbol alanı üzerine Pierre Bourdieu'nun ilişkisel kavramlarının çerçevesinde tamamlamaya çalıştığım bu tez çalışmasında, öncelikle bana rehberlik eden ve yapıcı eleştirileriyle yol gösteren danışman hocam Prof. Dr. Sevinç Güçlü'ye, ayrıca çalışma boyunca desteklerini esirgemeyen ve her zaman yanımda olan sevgili ailem ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Birtan BOZLU

Antalya, 2018

GİRİŞ

İlkel biçimleri binlerce yıl öncesine dayandırılan, toplumsal olaylarla sürekli olarak bağlantılı bir biçimde gelişimini sürdürmüş ve küresel çapta seyirlik bir malzeme haline gelmiş olan futbol oyunu günümüzde toplumsal yaşamın medya, siyaset, ekonomi gibi neredeyse bütün boyutlarına sirayet etmiş bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel boyutta devamlı artan ekonomik hacmi, siyasi alanın aktif olarak bir parçası olması ve medyada işgal ettiği yer düşünüldüğünde gündelik yaşamın önemli bir parçası haline gelen futbol alanı tartışmasız çağımızın en popüler ve en yaygın spor dalı olarak öne çıkmaktadır. Hakkında bilgi sahibi olmak istemeyen ya da bu spor dalına yönelik hiçbir ilgisi bulunmayan bir insanın bile bir şekilde güncel konularından haberdar olduğu futbol alanı milyonlarca insanın aktif olarak içerisinde yer aldığı, çok daha fazlasının seyirci/taraftar sıfatıyla dolaylı bir şekilde katılımında bulunduğu devasa bir alan konumundadır.

Küresel çapta milyonlarca insanın içerisinde yer aldığı devasa bir boyuta sahip olmakla birlikte futbol her şeye rağmen erkek cinsiyetinin egemen konumda olduğu ve kadınların dezavantajlı bir konumda faaliyetlerine devam ettiği bir alan olma özelliği taşımaktadır. Bugün bildiğimiz şekliyle 20. Yüzyıldan bu yana oynanmakta olan modern futbol oyununun devamlı olarak erkek cinsiyeti tarafından oynanması, kadınların bu alanın sporcu, hatta seyirci olarak bile uzun bir süre dışında tutulması futbol alanının eril ilişkiler çerçevesinde gelişmesine ve eril bir alan olarak atfedilmesine neden olan unsurlar arasındadır. Bu nedenle bu çalışmada erkeklerin baskın olarak yer aldığı futbol alanında kadın sporcuların konumlanışı ve alan içerisindeki faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

En genel ifadeyle kadın futbolcuların futbol alanına girişi, alan içerisindeki faaliyetleri, kendilerini, çevrelerini ve erkek futbolcuları algılayış biçimleri ve kadın futbol alanının durumu erkek futbol alanı ile karşılaştırmalar yapılarak araştırmada analiz edilmeye çalışılan en önemli noktalarını oluşturmuştur. Analiz sürecinde, yapı/fail düşüncesini aşma hedefi taşıyan ve incelenen alandaki ilişkiler ağına odaklanmayı temel alan ilişkiyel yaklaşım ve ilişkiyel sosyal bilim anlayışının bu alandaki ilk isimlerinden biri olarak kabul edilen Pierre Bourdieu'nun teori ve kavramları rehber olarak alınmıştır.

Çalışma toplamda beş bölümden meydana gelmektedir. İlk bölümde araştırmanın yaklaşımı olarak tercih edilen ilişkiyel sosyal bilim anlayışı ve kuramsal çerçevede kuram ve kavramlarından yararlanan Pierre Bourdieu ve onun sosyoloji anlayışı üzerinde durulmuştur. Bu bölümün ilk kısmında, ilişkiyel yaklaşım ile ne ifade edilmek istendiği, nasıl bir süreç içerisinde ortaya çıktığı ve bir araştırma sürecinde ilişkiyel yaklaşımı uygulamayı mümkün

kılan gereklilikler ilişkisel anlayışı temel alan bir sosyolojik çalışmanın nasıl yapılabileceğine açıklık getirmek adına özellikle üzerinde durulan başlıklar olmuştur. İlk bölümün devamında ise, kuramsal çerçevede kuram ve kavramlarından faydalanılan ve ilişkisel sosyal bilimin önemli isimlerinden kabul edilen Pierre Bourdieu sosyolojisi açıklanmıştır. Bu bölümde Bourdieu'nun eylem kuramı ve ilişkisel kavramlar olarak ileri sürdüğü alan, habitus, sermaye ve eril tahakküm düşünceleri açıklanarak Bourdieu'nun kuram ve kavramları ile futbol alanı arasında nasıl bir ilişki kurulabileceği üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde futbol oyunu, bu oyunun tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişim üzerinden günümüz modern futbola dönüşümü, küresel bir seyirlik malzeme haline getirilmesi, toplumsal yaşamı oluşturan birçok alandaki etkinliği ve Türkiye'deki futbol alanı sosyolojik ve tarihsel bir çerçevede ortaya koyulmuştur. Ayrıca, modern futbolun gelişim sürecinde hem katılım hem ekonomik hem de sosyal boyutlar göz önünde bulundurularak çeşitli örnekler ve sayısal veriler de futbol alanının ortaya konabilmesi açısından aktarılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise kadın futbol alanının tarihsel gelişimi, erkek futbol alanı ile karşılaştırmalı olarak geçmişteki ve günümüzdeki durumu tarihsel veriler ve çeşitli istatistikler üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde özellikle kadın futbol alanının küresel boyuttaki futbol alanında ve elbette Türkiye'deki futbol alanında nerede ve nasıl konumlandığı üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünü ise, Türkiye'de Kadınlar 1. Ligi'nde oyuncu olarak faaliyetlerini sürdüren oyuncularla yapılan anket çalışmasından elde edilen sayısal veriler ve yüz yüze görüşmelerde 1207 Antalya Döşemealtı Belediye Spor'da oyuncu olarak yer alan kadın futbolculardan ve kadın futbol alanında yönetici ve antrenör pozisyonundaki üç isimden elde edilen nitel veriler çeşitli alt başlıklarla aktarılmıştır. Ayrıca, erkek futbol alanı ile ilgili veriler de bu bölümde kadın futbol alanı ve erkek futbol alanı arasında bir karşılaştırma yapmak adına sunulmuştur.

Çalışmanın son kısmını oluşturan sonuç bölümünde ise, araştırmada elde edilen nicel ve nitel verilerin amaçlanan çerçeveye uygun bir şekilde Bourdieu'nun teorisi ve ilişkisel kavramları üzerinden analizi yapılmıştır. Kadın futbolcuların ve yönetici/antrenör pozisyonlarında yer alan katılımcıların görüşleri erkek futbol alanından elde edilen veriler eşliğinde ele alınmış, kadın futbol alanı ile erkek futbol alanı ve kadın futbolcular ile erkek futbolcular arasında önceden belirlenmiş hedefler doğrultusunda karşılaştırılmaya ve kadın futbolcuların futbol alanındaki durum ve faaliyetleri analiz edilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. İlişkisel Yaklaşım

Sosyolojide paradigma tartışmalarının ve toplumsal gerçeklik anlayışın hakkındaki görüş ayrılıkları hemen hemen sosyoloji tarihiyle denk bir zamana tekabül ettiği söylenebilir. 1980’li yıllara kadar belirli paradigmlar ekseninde algılanmaya çalışılan toplumsal gerçeklik anlayışı ve araştırma konusundaki özne-nesne tartışmaları bu dönemle birlikte yeni bir ivme kazanmış ve ilişkisel düşünce adından söz ettirmeye başlamıştır.

Mevcut ana-akım paradigmların eleştirisini yaparak kendi özgün modelini ortaya koymaya çalışan ilişkisel yaklaşım, toplumsal gerçeklik anlayışına ve araştırma sürecine yeni ve avantajlı nitelikler sağlamaya çalışan alternatif bir yaklaşım olma umudu taşımaktadır. İlişkisel yaklaşımın bir paradigma olup olmaması üzerine yapılan tartışmalar hala devam ederken, ilişkisel sosyal bilim günümüzde pek çok isim tarafından paradigma olarak kabul edilmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde, ilişkisel sosyoloji ifadesiyle anlatılmak istenen genel düşünceler aktarılmaya çalışılmıştır. Öncelikle, ana-akım paradigmalara alternatif olma çabasıyla bir proje olarak ortaya koyulan ve ardından projeden paradigmaya doğru ilerleyen ilişkisel düşünce anlayışının temel tarihsel gelişim süreçleri, ilişkisel sosyal bilim alanında çalışmalar yürüten isimlerin konu hakkında ortaya koyduğu düşünceleri ve ilişkisel sosyal bilimin genel nitelikleri, sosyolojik bir araştırmanın ilişkisel bir anlayışla nasıl gerçekleştirilebileceği hakkında yapılan açıklamalara yer verilmiştir. Son olarak, bu çalışmanın kuramsal çerçevesinin merkezini oluşturan Pierre Bourdieu’nun ilişkisel yaklaşım ile bağlantısı ve ilişkisel düşünceye katkılarına yer verilmiştir.

1.2. İlişkisel Sosyal Bilim Ne İfade Eder?

“İlişkicilik”, “ilişkiselik”, “ilişkisel sosyal bilim” ya da “ilişkisel sosyoloji” kavramları, çeşitli toplumsal aktörler arasında gerçekleşen etkileşimlerin ürünleri olarak toplumsal yapıları ele alan teorileri açıklamak için kullanılmaktadır (Dépelteau, 2008: 59). En basit ifadeyle toplumsal ilişkileri temel alarak toplumsal yaşamı analiz etmeyi amaçlayan bir anlayışa dayandırılan ilişkisel sosyoloji (Powell ve Depelteau, 2015: 15), sosyolojinin ilk dönemlerinden günümüze kadar süregelen ontolojik temelini sorgulayan, yapı-fail ve birey-toplum gibi ikililiklerin yerine analizin odak noktasına toplumsal ilişkileri yerleştiren bir yaklaşımdır (Fish, 2015: 53).

İlişkisel sosyolojinin öncü isimlerinden Mustafa Emirbayer'in açıklamasına göre, günümüz sosyal bilimcilerin karşılaştığı asıl problem yapı-fail, birey-toplum ya da makro-mikro gibi sıklıkla karşılaşılan ikililikler değil, tözcülük ve ilişkisellik anlayışları arasındaki mücadeleden kaynaklanmaktadır (Emirbayer, 1997: 282). Bu nedenle, sosyal bilim alanında faaliyet gösteren isimlerin sıklıkla karşı karşıya kaldığı ikilem toplumsal dünyanın önceden belirlenmiş, statik tözlerden mi, yoksa dinamik, değişkenlik gösterebilen ilişkilerden mi meydana geldiği üzerinedir (Uluocak, 2016: 111).

İlişkisel sosyoloji süregelen tartışmalara ve bir ilişkisel sosyologdan diğerine değişiklik gösteren görüş farklılıklarına rağmen sosyal bilimlerde bugüne kadar benimsenen anaakım paradigmalara yeni bir alternatif olarak gösterilmektedir. İlişkisel sosyoloji düşüncesi ve buna paralel olarak toplumsal ilişkiden ne anlaşılması gerektiği ya da bir ilişkisel analizin nasıl yapılması gerektiği gibi çeşitli noktalarda görüş ayrılıkları bulunmakla birlikte, ilişkisel yaklaşımın temelini oluşturan ve üzerinde birçok isim tarafından fikir birliği sağlanmış önemli nitelikler bulunmaktadır. Bu niteliklerden belki de en ön plana çıkanı ana fikrini belirli tözlerin (şeyler, varlıklar, özler) yapılan bütün sorgulamaların temelini oluşturduğu düşüncesinden alan tözcü yaklaşıma (Emirbayer, 1997: 282) ve bu yaklaşımın ürünü olan toplumsal şeylerin sabit, değişmez kabul edilen ve önceden belirlenmiş bir şekilde yapılan "a priori" analizlerine karşı konumlanmasıdır (Çeğin ve Göker, 2012: 14).

Birey-toplum, parça-bütün, yapı-fail ilişkileri hakkındaki tözcü anlayışa dayanan düşünceleri toplumsal ilişkilerin önemini ortaya koyarak eleştiren ilişkiselselci anlayış, toplumsal şeylerin herhangi bir töze sahip olmadığını ileri sürerek merkeze tözcü bir anlayışı değil, toplumsal şeylerin birbirleri ve çevreleri arasındaki toplumsal ilişkilerin koyulması gerektiğini önermektedir (Çeğin ve Göker, 2012: 14). Şeyleri açıklamada sıklıkla başvurulan düalizme ve eklemlenmelere karşı konumlanan ve bunu temel bir nitelik olarak barındıran ilişkisel yaklaşım (Kasapoğlu, 2016: 18), toplumsal yapıları da analiz çerçevesine dahil etmekle birlikte bu yapıları kendiliğinden meydana gelmiş bağımsız şeyler olarak değil, aktörler arasındaki az ya da çok istikrarlı ve dinamik ilişkilerin bir etkisi olarak görmektedir (Dépelteau, 2008: 60).

İlişkisel sosyolojik yaklaşım toplumun ilişkileri de içinde barındıran bir yapı ya da bireyler tarafından ilişki performanslarının sergilendiği bir alan değil, toplumun "ilişkiler" olduğu gerçeğini ileri sürmektedir (Donati, 2015: 87). Bundan yola çıkarak, ilişkisel yaklaşımla ileri sürülen temel düşüncenin toplumun bir ilişkiler kümesi ya da ilişkiler toplamı olduğu ve toplumsal değişimin yönünün dinamik bir şekilde bu ilişkilerin yönü doğrultusunda ilerleyerek şekillendiği söylenebilir. Bu nedenle, ilişkisel düşünce için toplumsal ilişkilerin toplumsal dünyanın temel nesnesini oluşturduğu açıkça görülebilmektedir.

Özellikle son yıllarda kendisini ilişkisel sosyolog ya da ilişkisel sosyal bilimci olarak tanımlayan isimlerin artmasıyla ön plana çıkan ve tartışmaları beraberinde getiren ilişkisel sosyoloji, öncelikle bir proje ardından da yeni alternatif bir proje olma iddiasıyla yakın bir geçmişe sahip olduğu söylene de ilişkisel düşüncenin tarihsel gelişimi süreci ve arka planı çok daha eskilere dayandırılmaktadır.

1.3. İlişkisel Sosyal Bilimin Tarihsel Arka planı

Sosyal bilimler alanında ilişkisel düşüncelerin ciddi farklılıklar göstermesine ve önemli görüş ayrılıkları bulunmasına rağmen, ilişkisel düşüncenin geçmişi ve ilişkisel fikirlerin oluşturulmasına bir alt yapı ya da temel oluşturan teori ve fikirler konusunda kısmen bir mutabakatın bulunduğu söylenebilir.

İlişkisel sosyoloji ya da ilişkisel sosyal bilim kavramları bir proje ya da alternatif bir paradigma olabilme düşüncesiyle yakın sayılabilecek bir tarihe dayanmaktadır. Ancak, toplumsal teori alanında ilişkisel düşünceler Georg Wilhelm Frederich Hegel'e kadar uzanmaktadır (Powell ve Depelteau, 2015: 16). Ayrıca, Karl Marx, Georg Simmel, Norbert Elias, Michel Foucault ve Pierre Bourdieu gibi klasik ve modern dönemlerde önemli etkiler yaratmış daha birçok ismin çalışmalarında ilişkisel düşünce anlayışının önemli bir rol oynadığını ve ilişkisel sosyolojinin bu isimlerin ortaya koyduğu teori ve entelektüel birikim altında şekillenmekte olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Depelteau, 2013: 255). Klasik dönem sosyolojinin önemli isimlerinden Karl Marx'ın "sermaye" ve Georg Simmel'in "etkileşim" kavramları, ileriki dönemde de Norbert Elias'ın konfigürasyonlar kuramı ve Pierre Bourdieu'nun toplumsal alanlar kuramı ilişkisel sosyolojinin temellerini oluşturan ve gelişimine katkı sağlayan en önemli gelişmelerden bazılarıdır (Prandini, 2015: 2-3).

Toplumsal teoride ilişkisel düşüncenin tarihsel arka planının yüz yıldan daha fazla bir zaman geçmişe götürülebilmesine ve klasik dönem sosyologlarından birkaç önemli figür (Hegel, Karl Marx, Georg Simmel vs.) ilişkisel sosyolojinin kuramsal temeline oldukça ciddi katkılar sağlamış olmasına rağmen, sosyal bilim alanında çalışmalar yapan önemli isimlerin belirli ölçüde ilişkisel yaklaşıma katkı yapmaları sadece birkaç on yıla dayanmaktadır. İlişkisel sosyoloji üzerine sistematik olarak ilk çalışmaları yapan isim olarak kabul edilebilecek Pierpaolo Donati'nin (1982) ardından ilişkisel sosyoloji üzerine önemli çalışmalar yapan isimler Bajoit (1992), White (1995), Laflamme (1995), Emirbayer (1997), Tilly (1999), Powell ve Depelteau (2013) olmuştur (Néray, 2016: 5).

İlişkisel sosyoloji öncelikle sosyal bilim alanında önem kazanmaya başlamasının ardından, ayakları yere basan ve bir paradigma olma yolunda ilerleyen bir proje olarak önemli

ölçüde Mustafa Emirbayer'in ilişkisel düşünceyi destekleyen isimler için cesaretlendirici bir çalışma olarak ortaya koyduğu "Manifest for a Relational Sociology" (İlişkisel Bir Sosyoloji İçin Manifesto) isimli makalesiyle 1990'lı yıllarda şekillenmeye başlamıştır (Powell ve Depelteau, 2015: 16). Çalışmasında yer alan "İlişkisel analiz, dinamik ve gelişen ilişkileri inceler" ifadesiyle Emirbayer muhtemelen ilişkisel sosyoloji ve ilişkisel analiz konseptlerini açık bir şekilde ifade eden ve kullanan ilk isim konumundadır (Dépelteau, 2008: 59).

Günümüzdeyse ilişkisel sosyal bilim alanına yönelik araştırmalarda ve kendisini ilişkisel sosyolog olarak niteleyen isimlerin sayısında önemli bir artış bulunmaktadır. Bu duruma paralel olarak, ilişkisel yaklaşım üzerine yapılan açıklamalardaki ortak ve farklı fikirlerin çeşitliliğinin, ilişkisel sosyolojinin farklı kollarının meydana gelmesinin ve bu alan üzerinde tartışmaların artmasının da olağan bir durum meydana getirmiştir.

1.4. İlişkisel Sosyal Bilim Üzerine Farklı Açıklamalar

Sosyal bilim alanında pek çok isim kendisini ilişkisel sosyolog olarak tanımlamakla birlikte, ilişkisel sosyolog sıfatını sahiplenenler ilişkisel sosyolojiyi açıklarken ontolojik, epistemolojik ve metodolojik olarak farklı ifadeler kullanmaktadırlar (Donati ve Archer, 2015: 3). İlişkisel yaklaşım üzerine yapılan farklı açıklamalar ve süregelen tartışmalar bu yaklaşımın farklı dallarının ortaya çıkmasına ve ilişkisel düşünce anlayışının çeşitlilik göstermesine sebep olmuştur.

Kendisini ilişkisel sosyolog olarak tanımlayan isimlerin birbirleriyle az ya da çok farklar barındıran açıklamalarının tümünü burada açıklamanın imkansızlığından dolayı, bu kısımda ilişkisel yaklaşım üzerine çalışmalarıyla tanınan birkaç ismin konu hakkındaki açıklamalarıyla birlikte, benzer ve farklı noktalarına kısmen de olsa değinilmeye çalışılacaktır.

İlişkisel sosyoloji üzerine çalışmalar yapan François Dépelteau'ya göre ilişkisel sosyoloji yaklaşımının failer ve toplumsal yapılar arasındaki ampirik ilişkiyi reddetmesinden dolayı bu yaklaşımın diğerlerine göre çok daha radikal bir tutum sergilediğini savunmaktadır. Dépelteau ilişkisel yaklaşımı birbirleriyle karşılıklı bir bağımlılık ve ilişki içerisinde olan aktörler arasındaki etkileşimin istikrarlı bir etkisi olarak ortaya çıkan toplumsal yapıları inceleyen bir yaklaşım olarak açıklamaktadır (Dépelteau, 2008: 59-60).

Ortaya atılan ilişkisel sosyoloji anlayışlarını eleştirerek kendi modelini öneren Pierpaolo Donati ise, diğer yaklaşımların aksine toplumsal ilişkileri, gelişim sürecinde kendine has bir şekil alan, "toplumsal morfogenez" bir sürecin etkisi olarak görmedikçe uyumlu bir ilişkisel sosyoloji anlayışına sahip olunamayacağını savunmaktadır. Bu nedenle Donati, ilişkisel sosyolojinin eyleyenlerin ilişkileri üretebilmek için başvurduğu yeteneklerini anlayabilmesi ve

açıklayabilmesi gerektiği fikrini ortaya atarak ‘eleştirel realist ilişkisel sosyoloji’ düşüncesini savunmaktadır (Donati, 2015: 87-88).

Donati’ye göre, eleştirel realist ilişkisel sosyolojinin diğer ilişkisel sosyolojilerden farklı olarak, ayırt edici yanı ilişkisel gerçeklik anlayışının pragmatistlik veya yapısal bir bakış açısını reddetme yönüdür. Bu nedenle, eleştirel realist ilişkisel sosyoloji düşüncesi Pierre Bourdieu ve Mustafa Emirbayer gibi isimlerin düşünceleri ile ters düşmektedir (Donati, 2015: 88).

İlişkisel sosyolojinin öncü isimlerinden kabul edilen ve toplumsal gerçekliğin devingen, sürekli ve süreçsel terimlerle ortaya koyulması gerektiğini savunan Mustafa Emirbayer ise tözcülük karşıtlığı ve daha dinamik bir sosyoloji arayışına vurgu yaparak ilişkisel sosyolojinin ayırt edici yanının durum ve birimler arasında gerçekleşen ilişkiyi üstün bir dinamik olarak, sabit tözler arasındaki statik bir bağımlılık olarak değil devingen süreklilik arz eden devamlı bir süreç olarak görmesi olduğunu ortaya koymaktadır (Emirbayer, 1997: 289). İlişkisel sosyolojinin temel noktasının eyleyenler arasındaki dinamik bir şekilde gelişen ilişkiler olduğunu vurgulayan Emirbayer, ilişkisel sosyolojik anlayışıyla Bourdieu’ya oldukça paralel bir noktada yer almaktadır.

1.5. Alternatif Bir Paradigma Olarak İlişkisel Sosyal Bilimin Sayıltıları

Birbirinden farklı açıklamalara ve eleştirilere rağmen, bir paradigma kabulüyle ilişkisel sosyoloji, araştırma sürecinde belirli temel sayıltılar barındırmaktadır. Ana-akım paradigmalara bir alternatif olabilme ve kendi özgün niteliklerine sahip olma çabasındaki ilişkisel sosyoloji anlayışı toplumsal araştırmanın ve analizin nasıl gerçekleştirilmesi gerektiği konusunda avantaj sağlayan öneriler sunmaktadır.

İlişkisel sosyolojik anlayışa göre ilk olarak, bir sosyal bilimcinin görevi herhangi bir şeyi evrensel ölçütte tanımlamak değil, araştırma nesnesini olduğu haliyle ve olduğu yerde gözlemlemek, tanımlamak, karşılaştırmak ve bütün çeşitliliği ve ilişkiler ağını ortaya koymaktır (Prandini, 2015: 7).

Öncelikle ilişkisel sosyolojinin araştırma nesnesi birbirlerine bağımlı ve etkileşim halinde olan eyleyiciler arasındaki bütün birliktelikler ya da ilişkiler olarak tanımlanmaktadır (Prandini, 2015: 6). Bu nedenle ilişkisel sosyolojik yaklaşımın analiz birimini ana-akım yaklaşımların önceden belirlenmiş ve tanımlanmış sabit toplumsal ‘şeyler’ yerine öncelikli olarak ilişkilerin eyleyicileri olan somut aktörler, yani gündelik yaşamdaki toplumsal ilişkiler oluşturmaktadır (Kasapoğlu, 2016: 87). Bu noktada, ilişkisel yaklaşım toplumsal gerçekliğin sabit ‘şey’lerden değil, gözlemlenebilen öğelerden oluştuğunu ortaya koymakta (Prandini, 2015: 6) ve tözcü anlayışa dayanan uygulamaları reddetmektedir.

Veri toplama yöntemi ve araştırma süreci ise, ilişkisel sosyoloji için ana-akım yaklaşımların bir kombinasyonu niteliğinde olduğu söylenebilir. İlişkisel yaklaşım toplumsal ağ yapılarının ve karmaşık toplumsal ilişkilerin analiz sürecinde nicel ve nitel verilerin kombinasyonunu ve eş güdümlü kullanılmasını önermektedir (Prandini, 2015: 4). Makro, mezo veya mikro ölçekteki bir analiz ayrımının gerekli olmadığı hususuna dikkat çeken ilişkisel düşünce, toplumsal ilişkilerin bir düzeyde olduğu görüşünü savunmaktadır (Prandini, 2015: 6) ve makro-mikro birlikteliğinin uygulanmasını önermektedir (Kasapoğlu, 2016: 74). Bu nedenle ilişkisel sosyoloji anlayışının ana-akım paradigmalardan analiz ölçeğine göre (makro-mezo-mikro) planladığı salt nicel ya da salt nitel yöntemlerle veri toplama fikrine karşı çıktığı söylenebilir.

Benzer şekilde ilişkisel sosyolojik yaklaşımın teori ve uygulama ilişkisi konusunda getirdiği önerilerinde ana-akım paradigmalardan tamamen farklı olmamakla birlikte, önemli bir değişiklik sunmaktadır. İlişkisel sosyolojik yaklaşım düşüncesi bu noktada Pierre Bourdieu'nun Pratik Nedenler (1994) çalışmasında ki düşüncesine paralel olarak teori-pratik birlikteliğini savunmaktadır (Kasapoğlu, 2016: 73).

Yukarıda bahsedilen özellikler ilişkisel sosyoloji üzerine çalışan pek çok isim tarafından genel ya da yüzeysel olarak belli ölçüde kabul görmüş sayılılar olarak nitelendirilebilir. İlişkisel sosyoloji anlayışının pek çok alt dalı bulunmasına ya da aynı noktada bile farklı görüşler barındırmasına rağmen bir analizin ne şekilde yapılması gerektiği ve toplumsal gerçekliğin nasıl analiz edilmesi gerektiği konusunda belirli mutabakatlar bulunmaktadır.

Ancak bu çalışmada önemli nokta, kuramsal çerçevenin önemli bir bölümünde yer verilecek olan ve ilişkisel sosyoloji anlayışına çalışmaları ve açıklamalarıyla katkılar sağlamış olan Pierre Bourdieu'dur. Bu nedenle Bourdieu'nun ilişkisel yaklaşım ile olan bağlantısı ayrıca önem arz etmektedir.

1.6. Pierre Bourdieu'nun İlişkisel Sosyal Bilim Anlayışı

Pierre Bourdieu'nun ilişkisel sosyoloji anlayışı ve alan, habitus, sermaye türleri kavramlarının birlikteliği son dönemde alan teorileri üzerine çalışan ve ilişkisel bir sosyal bilim anlayışı geliştirmeyi amaçlayan isimler tarafından ön plana çıkarılmaktadır (Mohr, 2013: 103). Bourdieu'nun ilişkisel sosyolojinin öncü isimlerinden biri olarak kabul edilmesinde mevcut ikililikleri aşma çabasının, tözcü anlayışa karşı konumlanmış olmasının ve bunun sonucunda ortaya koyduğu kavramların ilişkiselci anlayışla paralellik göstermesinin etkili olduğu söylenebilir.

Bourdieu, çalışmalarında kalıplaşmış ve çoğu yanlış olan ikililiklere karşı çıkmakla birlikte, sosyal bilimlerin alanını saran ikililikleri de (yapı/fail, nesne/özne, teori/pratik vs.) aşma çabası içerisine girerek düalizme karşı konumlanmaktadır. Ona göre, tek bir taraftan bakmak yerine iki tarafın da ayrılmaz ve süregelen bir ilişki içerisinde olduğunu görmek önemlidir (Calhoun, 2016: 93). Toplumsal yaşamın öznel ve nesnel, içsel ve dışsal, bireysel ve toplumsal, sembolik ve maddi ikililiklerinin çok daha derinlikli olmasının önemini ortaya koyan Bourdieu, sosyolojik analizin bütünleşik ilerlemesini savunmakta ve buna paralel olarak ilişkisel sosyolojinin genel bir gerekliliği olarak sayabileceğimiz teori ve pratik birlikteliğini vurgulamaktadır (Swartz, 2015: 48-49).

Bourdieu ikililikleri aşmak ve toplumsal gerçekliğin derinlemesine bir analizini mümkün kılmak için, her türlü pratiği diğer etkenlerden bağımsız olarak ortaya çıkmış kabul eden, tek düze ve mekanik bir şekilde şeyleri ele alan tözcü anlayışa ve tözcü düşünme alışkanlığına karşı çıkmaktadır (Bourdieu, 2015d: 16). Bourdieu'ya göre, toplumsal gerçeklik bir ilişkiler bütünüdür. Bu nedenle, toplumsal analizde tözleri değil ilişkileri ön plana koyan bir anlayış benimsenmelidir (Bourdieu, 2016a: 193).

Bourdieu'ya göre, tözcü bir yaklaşım toplumsal ilişkilerden ziyade toplumu meydana getirdiği düşünülen "şeyler" üzerinde durmaktadır ve salt pozitivist bir eğilime sahiptir. Taşıdığı bu nitelikler nedeniyle tözcü yaklaşımı reddeden Bourdieu, bir araştırma sürecinde incelenen konunun bütünü bir parçası olarak görülmesi gerektiğini savunmakta ve incelenen şeyin anlamının o şeyin içinde bulunduğu alanlar, pratikler ve deneyimlerde saklı olduğunu ortaya koymaktadır (Kasapoğlu, 2016: 18).

Toplumsal analizde tözcü anlayışı reddederek ilişkisel düşüncenin gerekliliğine vurgu yapan Bourdieu'nun ortaya koyduğu teorik çerçeve ve kavramlar da ilişkisel sosyoloji ile paralellik gösterir. Bourdieu'nun en önemli kavramlarından, ayrıca bu çalışmanın da temel noktalarından ikisi 'habitus' ve 'alan' kavramı, Bourdieu ve diğer pek çok isim tarafından desteklendiği üzere (Mohr, 2013; Thorpe, 2015; Swartz, 2011) ilişkisel kavramlardır.

Bourdieu'nun perspektifinde, bireylerin belirli eylemlerle bedenselleştirdikleri pratiklerle oluşan bir yatkınlığı ifade eden habitus ilişkisel bir kavramdır. Toplum birbirine karşı konumlanan toplumsal sınıflardan oluşur ve her grup 'ilişkisel' olarak oluşturulan ve grubu tanımlayan bir 'grup habitusuna' sahiptir ve bireyin habitusu ayrıca grubun habitusudur (Thorpe, 2015: 171-172).

Habitus kavramının ilişkiselliği konusunda Bourdieu'nun Wacquant ile söyleşisinde belirttiği gibi, habitus belirli ikililikleri aşmak, toplumsal gerçekliği ortaya çıkarmak adına daha bütüncül ve ayakları yere basan bir imkân sağlamaktadır (Wacquant L. J., 2013: 258):

“Habitus kavramının, alan kavramı gibi, nesnel yapılar ve pratikler arasındaki bir dolayımına işaret etmesi bakımından, ilişkisel olduğunu gösterebilirim. Her şeyden önce, habitus bilinç ve bilinçdışı, amaçlılık ve mekaniklik ayrımlarını aşabilecek bir kavramdır. (...). Toplumsal eylemin ana özelliklerini yakalayabilmek için, (...), fail ile toplumsal dünya arasında ontolojik suç ortaklığı olduğunu kabul etmemiz gerekir. Toplumsal gerçeklik, deyim yerindeyse, iki kez, yani şeylerde ve zihinlerde, alanlarda ve habitusta, faillerin içinde ve dışında mevcuttur. Ve habitus ürünü olduğu bir toplumsal dünyayla yüz yüze geldiğinde kendisini ‘sudaki balık gibi’ hisseder, suyun ağırlığını fark etmez ve gerçekliğini sorgulamaz.”

Bourdieu’nun habitusun ilişkiselliği üzerine yaptığı bu açıklamadan yola çıkarak, habitus kavramının fail ile toplumsal dünya arasındaki ilişkilerin farkında ve toplumsal dünyada dinamik bir niteliğe sahip bir kavram olduğu söylenebilir.

Bourdieu’nun önemli kavramlarından bir diğeri olan ‘alan’ kavramı da habitus gibi, ilişkisel bir kavram niteliği taşımaktadır. Kendine has nitelikler ve sermaye gereklilikleri barındıran ve toplumsal hayatın kendi içinde özerkleşmesi olarak tanımlanan ‘alan’ kavramı (Jourdain ve Naulin, 2016: 125), araştırmacıyı toplumsal eylemi oluşturan temel, görünmeyen ilişkilere odaklanmasını teşvik eder ve Bourdieu’nun ilişkisel anlayış tarzına işaret etmektedir (Swartz, 2011: 169).

Bourdieu’ya göre, her alan içerisinde barındırdığı anlamların paylaşılmasıyla organize edilen bir dizi toplumsal ilişkiler bütünüdür (Mohr, 2013: 110) ve alan içerisindeki her pozisyon ve alanda yer alabilmeyi mümkün kılan her gereklilik bu toplumsal ilişkilerle belirlenmektedir (Kasapoğlu, 2016: 25).

Bu noktaya kadar yapılan açıklamalardan yola çıkarak, birbiri ile bağlantılı olan Bourdieu’nun habitus ve alan kavramları ilişkisel sosyolojik yaklaşımın kabul gören sayıltılarıyla (tözcülük karşıtlığı, ikililikleri aşma çabası ve ilişkilere odaklanma) paralellik göstermektedir. İlişkisel bir anlayışla ortaya koyulan bu kavramlar Bourdieu’nun teorisinin yapı taşları konumunda bulunduğu gibi, çalışmanın konusunu oluşturan futbol alanının analizinde de önemli bir yer tutmaktadır.

1.7. Bourdieu’nun Eylem Kuramı

İlişkisel sosyolojik bakış açısını benimseyen ve sosyal bilim alanında tartışmaları devam eden ikililikleri aşmayı ve toplumsal gerçekliğin düşünümsel ve inşacı bir anlayışla analizini hedefleyen Pierre Bourdieu, çağdaş dönem sosyolojisinin önde gelen teorisyenlerinden biri olarak kabul görmekle birlikte günümüzde birçok araştırmacı tarafından ortaya koyduğu düşüncelere ve kavramlara sıklıkla başvurulmaya devam edilmektedir.

Alan, habitus, sermaye, eril tahakküm ve pratik olarak sıralanabilecek, önemini hala koruyan, toplumsal olanı araştırma ve inşa etme sürecinde avantaj sağlayan belirli temel kavramları üreten Bourdieu, bu çalışmanın merkezinde yer alan ve bizzat Bourdieu tarafından toplumsal hayatın önemli bir parçası olarak kabul edilen futbol alanı hakkında da önemli görüşler ortaya koyması ve kavramları ile bağlantılı olarak bu alan üzerine önemli açıklamalar getirmesi açısından araştırma için ayrıca önem taşımaktadır.

Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde, Bourdieu'nun sosyoloji anlayışı, bu anlayış ekseninde geliştirdiği eylem teorisi ve kavramları ilişkiyel düşünce ekseninde açıklanmaya çalışılacaktır. Ayrıca, kendisi de eski bir rugby oyuncusu olan ve spor alanına da önem veren bir isim olan Bourdieu'nun bu çalışmanın da evreni konumundaki futbol alanı hakkındaki düşünceleri ele alınacaktır.

1.8. Bourdieu Sosyolojisi

Bütüncül bir toplum kuramına sahip olmakla birlikte, toplumsal gruplar arasındaki ilişkileri ve bu ilişkilerin nasıl yeniden üretildiğinin yanı sıra, bireylerin geçmişleri, beğeni yargıları ve pratikleri arasındaki bağlantıyı özgün olarak nitelendirebileceğimiz bir anlayışla ele almayı hedefleyen Pierre Bourdieu, çağdaş dönem sosyolojinin en önemli sosyal bilimcilerinden biri olarak kabul görmektedir (Jourdain ve Naulin, 2016: 7). Pierre Bourdieu'nun sosyolojiye yaklaşımının temelini, çalışmanın ilk bölümünde de öneminden kısaca bahsedildiği gibi, sosyal bilim alanını klasik dönemden beri meşgul eden birey-toplum açmazına çözüm yolları bulmak ve nesnellik-öznellik ikililiğini aşma çabası oluşturmaktadır (Tatlıcan ve Çeğin, 2016: 306-307).

Bireyin rasyonelliğine göndermede bulunan öznelcilik, sosyolojide üretilen bilginin temelini bireylerin kendi dünya görüşlerinden ve deneyimlerinden oluştuğunu ileri sürerken, buna karşı konumlanan nesnelcilik ise toplumsal determinizmlere vurgu yaparak toplumun işleyişini açıklayan ve bireylerin kavrayışının ötesinde olan nesnel toplumsal yapılara işaret etmektedir (Jourdain ve Naulin, 2016: 38). Bourdieu'ya göre hem öznelcilik hem de nesnelcilik toplumsal dünyayı anlama ve gerçeği ortaya çıkaracak bilgiyi üretme konusunda kısmen başarılıdır. Bu nedenle bu tarz bir ikililiğin çözümü daha uzlaşmacı ve birleştirici bir hedefle refleksif (düşünümsel) bir sosyoloji anlayışı ile mümkün olabilir (Cuff vd., 2015: 357).

Bourdieu'nun sosyoloji pratiğinde epistemolojik bir ilke olarak algılanan düşünümsel sosyoloji anlayışı, Bourdieu'nun benimsediği ve ileri sürdüğü toplumsal gerçekliğe ulaşmanın yol ve yöntemleri ile de ilişkilidir (Şen, 2014: 366). Bourdieu'nun düşünümsel sosyolojik bakış açısına göre, sadece üzerinde çalışılan toplumsal nesnenin bütün genel niteliklerine ve

pratiklerine değil, araştırmacının kendi konumuna ve ön kabullerine de eleştirel bir duruş sergilemek gereklidir (Swartz, 2015: 49). Bu tarz bir anlayışı desteklemesinden dolayı, Bourdieu'nun çoğu araştırmacı tarafından kullanılan teori ve kavramlarının da bu eleştirel bakış dikkate alınarak ortaya atıldığı ve öznelcilik-nesnelcilik ikileminden kurtulmayı mümkün kılma çabasının bir sonucu olduğu söylenebilir.

Bourdieu'nün nesnelcilik ve öznelcilik arasındaki bu karşıtlığı aşma çabası iki metodolojik düşünceyle sonuçlanmaktadır. İlk olarak, Bourdieu'nun araştırma mantığı 'katılımcı gözlem' olarak ifade edilen yöntemle tekabül etmektedir. Katılımcı gözlemdaki amaç ise araştırmacının araştırma nesnesini nesnelleştirmesini mümkün kılmak ve gözlemlemeyi hedeflediği ilişkileri ve pratikleri odak noktasına yerleştirmesinin önünü açmaktır. İkinci olarak, araştırmacı ve araştırma nesnesi arasındaki ikililiği aşmayı hedeflemektedir. Araştırmacı araştırma sürecinde sadece nesnenin ya da nesne ile değil, kendi düşünce ve eylem pratiklerine karşı da eleştirel bir tutum sergilemek durumundadır (Baert, 1998: 30-31).

Sosyolojik araştırma pratiği üzerine ortaya koyduğu düşünelere paralel olarak, en başından beri aşmayı hedeflediği ikililikleri ve reddettiği tözcü anlayışı sıklıkla çalışmalarında da yansıtan Bourdieu, bu amaca uygun ve tutarlı temel kavram ve teoriler ortaya koymuştur (Swartz, 2015: 137).

Bourdieu temel kavramları olarak bahsedebileceğimiz habitus, alan, pratik ve sermaye kavramlarını ortaya koyarken tözcü bir anlayıştan uzaklaşabilmeyi ve özne-nesnedikotomisini aşmayı mümkün kılmayı hedeflemekle birlikte (Cuff vd., 2015: 359), bu kavramları ampirik veriler ışığında ortaya koyarken klasik dönem sosyal bilimcilerinin de ortaya koyduğu düşünelere sıklıkla faydalandığı söylenebilir.

Bourdieu sosyoloji anlayışının gelişim sürecinde ve toplumsal gerçekliği ortaya koymanın olabilirliği üzerine ileri sürdüğü düşünelerinde sosyal bilim alanının önemli isimlerini dayanak olarak almıştır.

Bourdieu, teorik çerçevesinde ve ortaya koyduğu kavramlarda özellikle Emile Durkheim, Max Weber ve Karl Marx gibi klasik sosyoloji döneminin öncü isimlerinin belirli ölçüde faydalanmıştır (Jourdain ve Naulin, 2016: 7). Max Weber'in din üzerine yaptığı çalışmalar Bourdieu'nun erken dönem sosyoloji anlayışında ve çalışmalarında etkili olmuştur. Ayrıca, Emile Durkheim'in da kolektif bilinç ve iş bölümü gibi belirli kavramları üzerine çalışmalar yapmış, yeniden ele almış ve kendi sosyoloji anlayışı ile en azından belirli açılardan ilişkilendirmiştir. Karl Marx'ın ise tarihsel ve eleştirel bir anlayışla toplumsala olan bakış açısına sadık kalmakla birlikte, onun düşünelerini belirli formlarda yeniden yapılandırmıştır (Palabıyık, 2016: 125).

Bourdieu'nun belirli düşünceleri altyapısına yerleştirerek ortaya koyduğu kavramlar görünür bir toplumsal gerçekliği direk olarak yansıtmaktan öte, toplumsal gerçekliği açıklamaya yönelik bilimsel bir nesne üretmek için ele alınmaktadır. Bu nedenle Bourdieu'nun kavramları belirli bir toplumsal olguya doğrudan olarak uygulanmaktan ziyade, kavramlarla nesneyi inşa edebilmeyi hedeflemektedir (Mücen, 2014: 354).

Bourdieu'nun ortaya koyduğu alan, habitus, sermaye gibi temel kavramlar, ikililiklere ve tözcülüğe karşı konumlanmış, toplumsal gerçekliği ilişkişel bir anlayışla kurmaya ve tarihsel nitelikleri de alt yapısına yerleştirerek inşa etmeye yöneliktir (Mücen, 2014: 359). İlişkişel bir anlayışla toplumsal gerçekliği ortaya koyan inşacı bir sosyal bilim anlayışına erişebilmeyi hedefleyen Bourdieu'nun ortaya koyduğu teorik çerçevenin ve kavramların da bu minvalde üretildiği ve geliştirildiği de rahatlıkla söylenebilir. Bourdieu sosyolojisinin temel kavramları olarak nitelendirilebileceğimiz alan, habitus, sermaye, oyun, pratik gibi kavramlar birbirleri ile ilişkişel, bütüncül ve düşününsel nitelikteki kavramlar olarak rahatlıkla ifade edilebilir.

1.9. Habitus

Bourdieu sosyolojisinde önem arz eden ve hala güncelliğini koruduğunu iddia edebileceğimiz birçok kavram bulunmasına rağmen, habitus kavramı ayrı bir öneme sahip olmakla birlikte belki de Bourdieu'nun hemen her çalışmasında belirttiği ve onun ismiyle en çok anılan ve özdeşleşen yegâne kavram konumundadır.

Özellikle sosyal bilimler alanında habitus kavramı dile getirildiğinde genellikle aklı Pierre Bourdieu gelmesine rağmen, kavramın tarihsel kökeni çok daha öncelere dayandırılmaktadır. Esasında “habitus” kavramı Aristoteles'in eğitim sürecinde bireyin edindiği kişisel maharet ve davranış biçimlerini ifade etmek amacıyla ileri sürdüğü “heksis” kavramının Saint Thomas d'Aquin tarafından “habitus” şeklinde yapılan çevirisiyle ortaya çıkmıştır. Saint Thomas d'Aquin bu kavramı tercüme etmekle birlikte, kavramın edinilmiş ve devamlılığa sahip bir alışkanlık haline gelmiş adetlerin öğrenilmiş toplumsallığını ifade etmek için kullanmıştır (Jourdain ve Naulin, 2016: 42). Daha sonraki dönemlerdeyse habitus kavramı pek çok isim tarafından dile getirilmiştir. Emile Durkheim, Marcel Mauss, Max Weber ve Thorstein Veblen gibi isimler bazı çalışmalarında habitus kavramını farklı açıklamalar için de olsa dile getirmişlerdir. Ancak bu isimlerden hiçbiri bu kavrama Bourdieu'nun yaptığı gibi merkezi öneme sahip olacak şekilde bir değer atfetmemişlerdir (Tatlıcan ve Çeğin, 2016: 314). En azından Aristoteles'e kadar uzanan bir arka planı bulunan habitus kavramını Pierre Bourdieu ilk defa 1967 yılında bir çalışmasında kullanmış ve daha sonra bütün çalışmalarında bu kavrama yer vererek geliştirmiştir (Wacquant, 2016: 61). Oldukça eski bir tarihe dayandırabileceğimiz

habitus kavramı pek çok isim tarafından farklı açıklamalarla kullanılmasına rağmen, Bourdieu'ya göre kavramın geçmiş kullanım amaçlarının günümüzde kullandığımız anlamıyla habitus kavramının anlaşılmasına ışık tutan oldukça önemli bir ortak noktası bulunmaktadır. Bu ortak nokta toplumsal yaşamı işgal eden öznelerin eylemlerinde ani kararlar veren yapıda değil, geçmiş deneyimlerin bir sonucu ya da getirisi olan anlayış tarzına, algı şemalarına ve yatkınlıklara sahip bir şekilde hareket etmeleridir (Bourdieu ve Chartier, 2014: 62).

Bourdieu çalışmalarında habitus kavramına göndermede bulunmak amacıyla sıklıkla “alışkanlık oluşturan güç”, “temel derinlemesine içselleştirilmiş büyük örüntüler”, “zihinsel alışkanlık”, “zihinsel ve bedensel algı, beğeni ve eylem şemaları”, “düzenli doğaçlamaların üretici ilkesi” şeklinde ifadelerle başvurmaktadır (Swartz, 2011: 145). Temel bir ifadeyle habitus kavramı, bireylerin toplumsal yaşamı anlamlandırmalarını, değerlendirmelerini ve belirli bir kıymet biçmelerini mümkün kılan ‘zihinsel ya da bilişsel yapılar’ olarak açıklanabilir (Ritzer, 2012: 398). Bu açıklamadan yola çıkarak, bireyin habitusunu sosyalizasyon süreci içerisinde deneyimlediği etkileşimlerle ve bu etkileşimleri anlamlandırma yetisiyle edindiği söylenebilir.

Bourdieu habitusu kısa ve net bir ifadeyle “(...) belirli bir durumda yapılması gerekli olan şeye ilişkin bir tür pratik kavrayış (...)” şeklinde açıklamaktadır. Bu öz açıklamanın ardından Bourdieu, habitus kavramını daha keskin bir örnek üzerinden ifade etmektedir. Bourdieu'ya göre habitus, spor müsabakasında “oyunu okumak” olarak tarif edilen nitelikte aynı kapıya çıkar. Oyunu okumak (ve aynı zamanda da habitus), oyun devam etmekteyken ve devam eden oyun sırasında ileride olacaklar belirsizken ne olacağını ve ne yapılması gerektiğini, ya da o an içerilen geleceği fark edebilme yeteneğidir (Bourdieu, 2015d: 42).

Bourdieu'nun kavramları üzerine ortaya koydukları çalışmalarla bilinen isimler de habitus üzerine yaptıkları kendilerine has farklı açıklamalarda Bourdieu'nun ifadelerine paralel bir tutum sergilemektedirler.

Bourdieu'nun habitus kavramını Aristoteles, Thomas, Maurice Merleau-Ponty gibi düşünürlerin açıklamalarından süzerek geliştirdiğine çalışmada dikkat çeken ilişkisel sosyal bilimci Mustafa Emirbayer bireyin habitusunu sosyalizasyon sürecinde bireyin özümlediğini ve daha sonra eğitim döneminde şekillendirdiğini ve sosyal yaşantısında ender olarak yeniden şekillendirme ihtiyacı hissettiğini vurgulamaktadır. Buna ek olarak, Emirbayer Bourdieu'nun habitus kavramını bireyin eylem stratejilerinin üreticisi olma niteliğine sahip yatkınlıklar ve koşulsuz algılayabilme, hissedebilme ve düşünme sistemi olarak tanımlamaktadır (Emirbayer, 2014: 58).

Bourdieu ile birçok çalışma yürüten önemli isimlerden biri olan Loic Wacquant ise habitus kavramını “(...) algıladığımız, değerlendirdiğimiz ve içinde hareket ettiğimiz dünya

aracılığıyla oluşan kalıcı ve aktarılabilen eğilimler sistemi (...)” olarak açıklamaktadır. Habitusu “bilinçsiz şemalar” olarak ifade eden Wacquant’a göre toplumsal hayatta birey, habitusu toplumsal koşullar ve şartlanmaları deneyimleyerek, karşılaştığı sınırlılıkları ve potansiyel fırsatları kalıcı olarak özümseyerek edinmektedir (Wacquant, 2016: 61).

Bourdieu geliştiricisi olduğu habitus kavramının geniş bir tanımını ve niteliğini en önemli çalışmalarından biri olarak kabul edilen “Ayrım (2015)” da şu şekilde ortaya koymaktadır:

“Anlamlandırılmış pratiklerin ve böylelikle geliştirilen pratikleri anlamlandırmaya muktedir algılamaların üretici yatkınlığına dönüşmüş ve bedene işlemiş bir zorunluluk olan habitus, (...) bir eyleyicinin (veya benzer koşulların bir ürünü olan eyleyiciler kümesinin) pratiklerinin tümünü, hem özdeş (veya karşılıklı olarak tahvil edilebilir) kalıpların uygulanmasının bir ürünü olmasından dolayı sistemli kılan, hem de aynı zamanda başka bir yaşam stilini oluşturan pratiklerden belli bir sisteme göre ayrı kılan şeydir”. (Bourdieu, 2015a: 255)

Bourdieu’ya göre, her şeyden önce habitus toplumsal yaşamın parçaları olarak kabul edebileceğimiz nesnel yapılar ve pratikler arasındaki etkileşime dikkat çekmesi bakımından ayrıca ilişkisel bir kavram niteliği taşımaktadır (Wacquant, 2013: 258). Habitus bireyin bir alandaki konumunun ve sergilediği pratiklerinin tutarlı bir çizgiye gelmesini sağlamakla birlikte, eyleyenin alandaki konumu da bir noktada habitusuna tabidir. Alan ve habitus ikilisi tutarlı bir etkileşim halindedir ve ilişkiseldir (Swartz, 2015: 61).

Eyleyenin toplumsal yaşamda zaman içinde deneyimlediği pratikler ve etkileşimleri anlamlandırması ve özümsemesiyle edindiği habitus, bireyin devam eden toplumsal yaşantısında nadiren değişimlere uğramakla birlikte, bireye deneyimleyeceği tanıdık ya da yeni etkileşimlerde kendiliğinden hareket edebilmesini ya da hızlı strateji üretebilmesini sağlayan kalıcı edinimler olarak ifade edilebilir. Elbette, bireyin sosyal hayatında deneyimlediği bu pratikler o an içinde bulunduğu “toplumsal alan” ekseninde gerçekleşmektedir ve bu durum bizi Bourdieu’nun bir başka önemli kavramına götürmektedir.

1.10. Alan Kavramı

Bourdieu, toplumların modernleşme süreciyle birlikte bireylerin faaliyet alanlarının genişlemesi ve farklılaşması sonucu belirli toplumsal ilişkilerinde tetiklemeyle toplumsal alanların oluştuğu iddiasındadır (Hilgers ve Mangez, 2015: 3). Habitus ve sermaye kavramları ile birlikte Bourdieu’nun ürettiği en önemli üç kavramdan biri olduğunu söyleyebileceğimiz alan (field) kavramı, bireylerin elde edilmek istenen kaynaklara ulaşmaya çalıştığı ve bu hedefi

gerçekleştirmek adına stratejiler üreterek devamlı bir mücadele içinde olduğu toplumsal bir çerçeveyi ifade etmektedir (Wallace ve Wolf, 2013: 164).

Bourdieu'ya göre, toplumsal dünya ilişkisel bir uzamdır. Ancak alan kavramı sadece ilişkisel bir epistemoloji biçimini ifade etme amacı taşımamaktadır. Global boyuttaki alanlar içerisinde özerk alt alanlarında bulunduğunu ifade etmeyi de amaçlamaktadır. Toplumsal yaşamda birbirinden farklı nitelikler barındıran birçok alan yer almaktadır ve her alan belirli faaliyet türlerini ve amaçları içerisinde barındıran kendi sınırlarına sahip ilişkisel bir alandır (Hilgers ve Mangez, 2015: 5).

Bourdieu ileri sürdüğü 'alan' kavramını şu şekilde tanımlamaktadır (Bourdieu ve Wacquant, 2016: 81):

“ (...) alan, konumlar arasındaki nesnel konfigürasyonu ya da ağı olarak tanımlanabilir. Bu konumlar, varoluşları ve kendilerini işgal edenlere, eyleycilere ya da kurumlara dayattıkları belirlenimler açısından, farklı iktidar (ya da sermaye) türlerinin dağılım yapısındaki mevcut ve potansiyel durumlarıyla [situs], ayrıca diğer konumlara nesnel bağlantılarıyla (tahakküm, itaat, benzeşme vb.) nesnel olarak tanımlanır.”

Bourdieu'ya göre toplumsal uzam, ekonomik alan, din alanı, siyasi alan, spor alanı gibi pek çok alanın birlikteliğinden meydana gelmektedir. Toplumsal dünyayı tasvir etmeyi mümkün kılan alan kavramı ayrıca, Bourdieu tarafından, toplumsal iş bölümünün gelişmesinden kaynaklı artan farklılaşmanın bir getirisi olarak toplumsal hayatın bölümlerinin özerkleşmesi olarak da açıklanmaktadır (Jourdain ve Naulin, 2016: 123).

Bourdieu'nun alan kavramı üzerinde klasik dönem isimlerin ortaya koyduğu düşüncelerin de etkisi bulunmaktadır. Alanlar, sınırları içinde bulunan eyleycilerin öznel pratiklerinden kısmen de olsa bağımsız toplumsal uzamlar olarak Max Weber'in 'yaşam alanları' ifadesinin bir devamı niteliğindedir (Etil ve Demir, 2014: 335). Ayrıca, farklılaşma, iş bölümü ve özerklik vurgularından yola çıkarak belirli ölçüde Emile Durkheim'ın iş bölümü ve meslekler üzerine görüşlerinin etkili olduğu da söylenebilir.

Toplumsal uzamı oluşturan çok sayıda alan bulunmakla birlikte, her alan kendi içinde oldukça farklı karakteristik nitelikler barındırmaktadır. Bir alanın var olabilmesi ve devamlılığını sağlayabilmesi için, alan içerisindeki her türlü pratiğin belirli kurallarının, potansiyel hedeflerin adaptasyonuna ve içselleştirilmesine aracı olan habitusa, alan içerisinde eyleyici konumda yer alan bireylere, özgün sermayelere ve çıkarlar doğrultusunda hedeflere ihtiyaç vardır (Bourdieu, 1997c: 104) Alanların yapısı, işleyişi ve genel nitelikleri hakkında Bourdieu'nun açıklaması şu şekildedir (Bourdieu, 2016b: 138):

“Her alan, (...), kendisini belirli türden kazanılacak ya da kaybedilecek şeyler, belirli birtakım mücadele nesnelere üzerinden tarif eder. Bu mücadele nesnelere tür ve içerik bakımından diğer alanlar için geçerli olan mücadele nesnelere indirgenemez, bunlarla aynı değildir (Bir filozofu, bir coğrafyacının uğrunda mücadele verdiği şeylerin peşinde koşturamazsınız).”

Bourdieu'nun açıklamasından yola çıkarak toplumsal hayatın parçaları olarak düşünebileceğimiz her alan, içerisinde süregelen çekişme ve mücadeleler barındırmakla birlikte diğer alanlardan kendisini ayıran ve öznel bir konuma taşıyan belirli nitelikler de barındırmaktadır. Bu nedenle bir alanın ve bu alanda yer alan eyleyicilerin pratiklerinin, beklentilerinin ve düşünce tarzlarının o alan sınırları içerisinde, o alana özgü olduğu gerçeğini kabul etmek gereklidir.

Alan içerisinde hâkim konumda yer alanlarla bu hâkim konumu elde etme arzusu taşıyanlar arasındaki mücadele, başka bir deyişle alan içerisinde gereken sermayelere sahip olanlar ve bu sermayelere ulaşma gayreti içerisinde olanlar arasındaki mücadele, konumunu korumaya ya da yükseltmeye çalışan bireyin üretme gayreti içerisinde olduğu stratejiler alanın temel yapısal özellikleri konumundadır (Kaya, 2016: 400-402). Her alanın farklılığı aynı zamanda sahip olunmasını gerektirdiği sermayelerin (kültürel, ekonomik, sembolik sermayeler gibi), beklentilerin ve verilen değerin (doxa), alandaki stratejilerin ve yatırımın (illusio) farklılığını da beraberinde getirmektedir. Ayrıca, bir mücadele alanı olarak tarif edilen toplumsal alan devamlılığı olan mücadelelerden ve dinamik yapısından dolayı devam etmekte olan bir tarihsel sürece ve arka plana da sahiptir (Bourdieu ve Wacquant, 2016: 82-87).

Toplumsal yaşamın bir parçasını oluşturan ve kendine özgü belirli nitelikler barındıran her özerk alan, aynı zamanda içerisinde yer işgal eden eyleyicilere de çıkarları doğrultusunda alanda elde etmek istediği hedefe ya da sahip olmak istediği konuma ulaşması için belirli sermayelere sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, tıpkı habitus ve alan arasında olduğu gibi, birbirini tamamlayan ve tutarlılık gerektirdiğini iddia edebileceğimiz durumdan dolayı alan ve sermaye arasında da ilişkisel bir durum söz konusudur.

1.11 Sermaye Türleri

Alan kavramı üzerine yapılan açıklamalarda bahsedildiği gibi, her alan kendine özgü niteliklere, farklı kurallara ve eyleyene vadettiği ya da eyleyenin çıkarları doğrultusunda sahip olmayı umduğu belirli konumlara ve ödüllere sahiptir. Buna paralel olarak her toplumsal alan kendine özgü çeşitli sermayeler barındırmaktadır (Akademik alanda bilimsel sermaye, spor alanında sportif ve bedensel/fiziksel sermaye gibi) (Timur, 2011: 227). Bu nedenle, eyleyicilerin de toplumsal yaşamın parçası olan bir özerk alanda yer alabilmek, alan içerisinde

çıkarları ve hedefleri doğrultusunda konumlanabilmek ve belirli bir birikime, pozisyona ya da alanın vadettiği ödüllere ulaşabilmek adına belirli sermayeleri edinmesi gerekliliği olağan bir durumdur.

Bourdieu, klasik dönem ekonomi temelli toplumsal sınıf modelini daha da geliştirerek toplumsal alanda birbirleriyle ilişkili çeşitli sermayelerin yer aldığı düşüncesini ortaya koymuş ve ekonomik etkenlerin dışında bireyin veya grupların toplumsal alan içerisinde konumlanmasını sağlayan başka etmenlerin de yer aldığını ileri sürmüştür (Richter, 2017: 192).

Sermaye teorisi Bourdieu'nun ortaya koyduğu eylem teorisi içinde habitus ve alan ile birlikte kilit rol oynayan, birbirleriyle bağlantı halinde üç temel ilişki kavramından biridir. Bourdieu sermayeyi bulunduğu alanla ilişki içerisinde olan ve her bir formu alanın yapısına göre farklı değerlere ve anlamlara sahip bir şey olarak düşünmektedir. Bireyin sahip olduğu ya da elde etmek amacıyla mücadele verdiği sermayeler, alanda eyleyici konumdaki bireylerin kurduğu toplumsal ilişkiler doğrultusunda anlam ve değer kazanmasından dolayı nihayetinde toplumsal boyuttadır (Calhoun, 2016: 107). Ayrıca, bir sermaye biçiminin bir toplumsal alanda eyleyicilerin ilişkileri doğrultusunda bir değere kavuşması ve alanda var olabilmesinden dolayı sermaye kavramının, Bourdieu'nun alan ve habitus kavramları gibi, ilişki kavramı teşkil ettiği de söylenebilir.

Toplumsal alanda her biri kendi özgün alt sermaye türlerine (sportif sermaye, bilimsel sermaye, entelektüel sermaye vb.) sahip olan ekonomik sermaye, kültürel sermaye, sosyal sermaye adıyla üç belirleyici sermaye türü bulunmaktadır. Ayrıca, bu üç temel sermaye türünün belirli bir toplumsal algıyla nesneleşmiş ya da metalaşmış biçimi olan simgesel (sembolik) sermaye türü de bu üç sermaye türü ile beraber dördüncü temel sermaye biçimi olarak Bourdieu tarafından ifade edilmektedir (Bourdieu ve Wacquant, 1992: 119). Daha önce bahsedilen alanların çeşitliliği ve özgün niteliklerine paralel olarak, alanda değerli görülen ve uğruna mücadele edilen sermaye türü ya da türleri alandan alana farklılık gösterebilir. Örnek olarak, iş dünyasında ekonomik sermayenin o alandaki eyleyiciler tarafından değerli görülmesi olağanken, akademik alanda kültürel sermaye, spor alanında ise daha farklı sermayeler edinilmesi gereken ya da ulaşmaya değer görülebilir.

1.11.1. Ekonomik Sermaye

Ekonomik sermaye bireyin ihtiyaç dahilinde parasal kazanca dönüştürebileceği mal, mülk ve çeşitli metalden oluşan biriktirebilir ve mülkiyet hakkı olarak kurumsallaştırılabilir nitelikteki sermaye biçimi olarak tarif edilebilir (Türk, 2015: 137). Ekonomik sermaye bireyin

alan içerisinde avantajlı konum elde edebilmesine fırsat veren her türlü mülkiyet, metalar ya da sahip olunan para olarak örneklendirilebilecek kaynaklardan oluşmaktadır.

Bourdieu maddi değere sahip metalar, mal ve mülkiyetlerin oluşturduğu ekonomik sermaye biçiminin çoğu alanda ciddi bir öneme sahip olduğunu kabul etmekle birlikte, sahip olunan ya da edinilmeye çalışılan salt ekonomik sermayenin bir toplumsal sınıfın ya da grubun anlaşılması için yeterli olmadığı ve başka sermaye biçimlerinin de etkin rol oynadığını belirtmektedir (Giddens, 2012: 366). Ekonomik sermayeler birçok alanda önemli bir gücü temsil etmekle birlikte, bazı alanlarda bu sermaye türünün yeri olamayabilir. Örneğin, entelektüel ya da bilimsel alanda bireyin mücadele etmeye değer gördüğü bir ödül, plaket, ya da itibar gibi amaçlar için ekonomik sermayeye sahip olmanın bir etkisinin olduğunu söylemek zordur (Bourdieu, 1997c: 54). Bu nedenle Bourdieu, bireyin ya da grubun belirli ilişki ağları içerisinde değer ve anlam yüklediği farklı sermaye türlerini işaret ederek ekonomik sermayenin yanı sıra kültürel sermaye, sosyal sermaye ve simgesel sermaye olarak isimlendirilen sermaye türlerinin alan içerisindeki önemine de dikkat çekmektedir (Tittenbrun, 2016: 86).

1.11.2. Kültürel Sermaye

Bourdieu'nun çalışmalarında belki de en çok üzerinde durduğu sermaye türü olan kültürel sermaye, alan içerisinde egemen konumda bulunanların doğru ve olması gereken olarak kabul ettiği ve empoze etme gayreti içinde olduğu, bireye sosyalizasyon sürecinde aile ve okul gibi kurumlarca aktarılan edinimler olarak tanımlanabilir (Arun, 2009: 79).

Bourdieu'ya göre kültürel sermaye üç farklı formda var olmaktadır. “Bedenlenmiş” formda, yani beden ve düşüncenin uzun bir süreç içerisinde edindiği yatkınlıklar biçiminde, sanatsal portreler, kitaplar, enstrümanlar gibi metalar aracılığıyla “nesneleşmiş” formda ve son olarak eğitim sürecinde ayırıcı niteliklerin edinilmesi yoluyla “kurumsallaşmış” formda kültürel sermaye var olmaktadır (Bourdieu, 1997b: 48).

Bourdieu'ya göre beden, bireyin ait olduğu sınıfa, alan içerisindeki konuma göre belirli göstergeler barındırmaktadır. Toplumsal alanda eşitsizlik ve elbette farklılık, fiziksel görünüş, giyim tarzı, beden dili, el yazısı ya da konuşma tarzı gibi bedenselleşmiş şekilde çok daha belirgindir. Bireyin bedenine, beden boyutuna, duruşuna ve hareketlerine bağlı bu kültürel sermaye formu ayrıca, alan içerisinde diğer kaynaklara ulaşmada ve farklı sermaye türleriyle bir değiş-tokuş ya da dönüştürmeyi de mümkün kılmaktadır (Tittenbrun, 2016: 89-90). Sınıfsal pratikler barındırması ve bireyin bedenlenmiş sermayeyi belirli bir emek sonucu elde etmesinden dolayı da bedenlenmiş sermaye belirli bir süreç içerisinde edinilebilen ve tarihsel arka plana sahip bir kültürel sermaye formu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nesneleşmiş kültürel sermaye bedenleşmiş formdaki kültürel sermaye ile ilişkili olarak belirli nitelik ve gerekliliklere sahip, ekonomik sermayeye dönüştürülebilen ve sembolik olarak edinilebilen bir kültürel sermaye formudur (Bourdieu, 1997b: 50). Bu açıdan, nesneleşmiş kültürel sermayeler edebiyat, sanat ve bilim gibi entelektüel alanlarda üretilmiş kitap, resim, heykel vs. gibi eserler aracılığıyla karşımıza çıkan ve çoğunlukla ekonomik değere de sahip bir kültürel sermaye formudur.

Kurumsallaşmış kültürel sermaye ise, özellikle eğitim alanı ve bürokrasi alanında bireylerin konumlanmasında kültürel sermayenin kurumsallaşmış formdaki etkisine işaret etmektedir (Göker, 2016: 283). Bourdieu'nun bir kültürel sermayeye entelektüel ya da akademik olarak kurumsal bir tanınma, garanti ya da meşruiyet sağlama durumu olarak açıkladığı kurumsallaşmış kültürel sermaye, bireye kanunen garanti altına alınmış ve alan içerisinde avantajlı bir konumu işgal etmesini mümkün kılan bir kültürel sermaye formudur (Bourdieu, 1997b: 50-51).

1.11.3. Sosyal Sermaye

Genel bir ifadeyle sosyal sermaye, bireyin alan içerisinde çevresi ile kurduğu ilişkiler ağının niteliğine dayalı olan ve sahip olduğu ekonomik, kültürel ve sembolik sermayelerin büyüklüğüne ve değerine bağlı olarak değişen bir sermaye biçimidir (Yarcı, 2011: 131). Bourdieu'ya göre sosyal sermaye, eyleyicinin sahip olduğu ya da potansiyel olarak sahip olabileceği kaynaklar bütünüdür. Bu kaynaklar, eyleyicinin “karşılıklı kabul” ve “tanıma” şeklinde oluşturduğu ve görece kurumsal ilişkiler yoluyla edindiği kaynaklardır (Yetim, 2005: 92). Ayrıca, toplumsal ilişkilerin bir sonucu olan sosyal sermayeler, alan içerisindeki şartlara uygun olarak ekonomik sermayeye dönüştürülebilir ve hukuki ya da gayri resmi bir unvan ya da mertebe olarak kurumsallaşabilmektedir (Türk, 2015: 137). Başka bir ifadeyle, alan içerisinde eyleyicinin kurduğu ilişki ağları ve sahip olduğu ekonomik ve kültürel sermayeler, eyleyicinin sosyal sermayesinin ölçütü ile doğru orantılıdır.

Diğer yandan Bourdieu'ya göre, eyleyici konumdaki bireyin alan içerisinde kurduğu ilişkilere dayanan sosyal sermaye devamlı olarak yeniden üretilmektedir. Bu yeniden üretim ise eşitsizliğin alan içerisinde oluşması ve bu eşitsizliğin devamı ile doğrudan orantılıdır (Yarcı, 2011: 132). Sosyal sermayenin diğer sermaye türleri ile ilişkili olarak değişimi ya da dönüşümünden dolayı, eşitsizliğin boyutunun diğer sermaye türleri ile de aynı orantıda olduğu söylenebilir.

1.11.4. Simgesel Sermaye

Simgesel sermaye tek başına, ayrı bir sermaye biçimi olarak ortaya konmamakla birlikte, üç temel sermaye biçimi olan ekonomik, kültürel ya da sosyal sermayelerden birinin bulunduğu alan içerisinde değeri ve etkisi göz önünde bulundurularak ortak kanıyla oluşturulmuş ve ün, tanınırlık, nesnelleşmiş semboller ya da unvanlar şeklinde alanda karşılaşılan bir sermaye biçimidir (Gürakar, 2014: 252). Bourdieu simgesel sermaye türünü bir alanın içerisindeki eyleyicilerin karşıtlıklar ve bölünmeler eksenindeki algı kategorileriyle (güçlü/zayıf, zengin/yoksul, değerli/değersiz gibi) ele alarak oluşturduğu fiziksel, ekonomik, sosyal ya da kültürel sermayelere verdikleri biçim olarak açıklamaktadır (Bourdieu, 2015d: 111).

Bourdieu'ya göre simgesel sermaye iktidar ilişkilerinin alanın dinamiklerine uygun olarak simgesel formlar yoluyla meşrulaştırılmasıdır. Simgesel sermayeler, aynı ekonomik sermaye biçiminde olduğu gibi, biriktirebilir, alanın sınırları dahilinde ekonomik sermaye olarak eyleyiciye getiri sağlayabilir (Swartz, 2011: 132-133). Edebiyat, spor, bilim gibi alanlarda, alanın eyleyiciye sunduğu çerçevede elde edilebilme ihtimali olan ödül, mertebe ya da unvan gibi örnek simgesel sermaye biçimleri eyleyiciye alan içerisinde avantajlı konuma ulaşmasında getiri sağlayabileceği gibi, ekonomik kaynakları elde etmede de eyleyiciye avantaj sağlaması olağan bir durumdur.

1.11.5. Bedensel/Fiziksel Sermaye

Fiziksel sermaye, bireyin fiziksel görüntüsü ve kapasitesiyle alandaki toplumsal, kültürel ya da maddi kaynaklara ulaşabilme edinimine işaret etmektedir (Shilling, 2004: 474). Bourdieu'ya göre spor alanları ve güzellik ya da kabul edilmiş fiziksel mükemmellik gerektiren alanlar (güzellik yarışmaları gibi) eyleyicinin bedeniyle kurduğu ilişkinin bir boyutudur ve fiziksel sermayeye yatırım (özellikle alt sınıf kesimler için) toplumsal yaşamın diğer kaynaklarına (ekonomik sermaye, sosyal sermaye gibi) ulaşabilmenin kabul edilir bir yoludur (Bourdieu, 2015e: 109-111).

Wacquant çalışmasında güç ve cesaret gerektiren bir alan olarak tanımladığı boks alanında faaliyet gösteren boksörlerin bedenlerini emek harcanması, geliştirilmesi ve muhafaza edilmesi gereken bir sermaye biçimi olarak nitelenmektedir (Wacquant L. , 2012: 138-139). Wacquant, Bourdieu'nun sermaye tanımlamasına paralel olarak, boksörler (ve boksörlere diğer dallarda mücadele eden profesyonel sporcular da dahil edilebilir) bedensel sermaye sahipleridir ve bir sermaye biçimi olarak bedenlerini şöhret, unvan, sembolik ödüller ve ekonomik kazanç

dönüştürebilmek adına geliştirmesi ve koruması gereken işletmesidir. Bir sporcunun bedeni hem sporcunun üretim aracı hem hammaddesi hem de geçmişteki çalışmalarının ve biriktirdiği emeğinin bedenleşmiş halidir (Wacquant L. , 2015: 122-123).

Ancak, fiziksel sermaye diğer sermaye türlerine dönüştürülebilir nitelikte olmasına ve eyleyicinin alan içerisinde yatay ve dikey ilerleyişlerini mümkün kılmasına rağmen bazı dezavantajlar barındırmaktadır. Shilling'e göre, bireyin bedeninin gücü, hızı ve çevikliğinin spor alanı içerisinde bir sermaye biçimi olarak diğer farklı sermayelere (özellikle ekonomik sermayeye) dönüşebilme potansiyeli taşımakla birlikte, bedensel sermayelerine ciddi yatırımlar yapanların çok küçük bir kısmının sportif alanda başarılı olabilmesi, kültürel ve sosyal sermayeden yoksun bireylerin bu alanda kendilerini geliştirme konusunda dezavantajlı konumda bulunması, insan vücudunun kırılabilirliği ve spor kariyerinin ortalama süresinin düşüklüğü gibi ciddi riskler barındırmaktadır (Shilling, 2004: 477).

1.11.6. Sermayenin Dönüşümü

Bourdieu'nun ileri sürdüğü dört temel sermaye (simgesel sermaye de üç temel sermayenin yanında eklenerek) türü ve her sermayenin sonsuz alt sermaye türlerine sahip olmasının yanında, sermaye kavramının önem arz eden başka bir noktası birbiriyle etkileşim halinde olan sermayelerin alanların niteliğine göre farklı sermayelere dönüştürülebilme yetisidir.

Örneğin, önemli boyutta ekonomik sermayeye sahip bir aile, çocuklarının üst düzey bir eğitim almasını ve diğer ailelerle kurdukları ilişkileri genişletip sağlamlaştırabilir (sosyal sermaye), hem ekonomik hem de sosyal sermayelerini doğru stratejilerle kullanıp ailenin entelektüel alanda prestij sahibi olmasını (kültürel) sağlayabilirler (Calhoun, 2016: 106).

Bir başka önemli örnek ise Bourdieu'nun belki de en çok üzerinde durduğu konulardan biri olan kültürel sermaye ve eğitim arasındaki ilişkidir. Bourdieu'ya göre kültürel sermaye, özellikle eğitim alanında bireye ciddi avantajlar sağlamaktadır. Aileden gelen kültürel birikime sahip bireyler eğitim alanındaki duruma aşina ve karşılaşılan her yeni pratiğe yatkınlık gösterebilecek kültürel donanıma sahip avantajlı konumda olmalarından kaynaklı olarak, bu alanda diğer alt konumlarda bulunanlara göre daha başarılı olmaya meyillidirler. Bu nedenle, bu avantajlı konum ve yüksek başarı ihtimalinden dolayı bireyin ilerde ekonomik sermayeyi elde etmesi ve halihazırda sahip olduğu kültürel ve sosyal sermayeyi yeniden üretme ve aktarma olasılığı daha yüksektir (Wallace ve Wolf, 2013: 165-166) . Daha net bir ifadeyle, sahip olunan sermaye biçimi alan içerisinde üretilen doğru stratejilerle farklı sermaye biçimlerinin edinilmesi

için kullanılabilen, sahip olunan bir sermaye türü alan içerisinde başka bir sermayeye ulaşmayı mümkün kılabilir.

1.12. “Oyun Metaforu”

Literatüre oldukça çeşitli ve çok boyutlu katkılar yapmış olmakla birlikte Bourdieu'nun ortaya koyduğu kavram ve teoriler temelde bir bütünlük içermektedir. Buna paralel olarak, açıklanmaya çalışılan habitus, alan ve sermaye düşünceleri de birbirleriyle ilişkili kavramlardır. Bourdieu toplumsal yaşamı oluşturan parçalar olarak ileri sürdüğü alanları, değişkenlik göstermekle birlikte her alanda var olan sermayeleri ve bireyin ya da grubun habitusu arasındaki ilişkiyi ve tutarlılığı oyun metaforunu kullanarak daha net ve sistematik olarak ortaya koymaktadır.

Bourdieu'ya göre, bazı farklılıklar bulunmakla birlikte, “oyun” ve “alan” arasında büyük ölçüde benzerlik kurulabilir (Bourdieu ve Wacquant, 1992: 98). “Oyun metaforu” Bourdieu'nun kavramlarının bildiğimiz oyun mantığı içerisinde nelere tekabül ettiğini ortaya koyarak, Bourdieu'nun toplumsal yaşamı açıklamak adına ürettiği kavramlarının bütünlüğünün ve ilişkiselliğinin anlaşılmasında da önem arz ettiği söylenebilir. Bourdieu'nun oyun kavramını ileri sürmesinde önemli ölçüde Wittgenstein'in ‘oyun’ fikrinin etkisi bulunmaktadır. Wittgenstein'in yapısalcı dilbilimi üzerine açıklamalarını netleştirmek adına kullandığı oyun kavramını Bourdieu, eylem teorisini net ve açıklayıcı bir şekilde ortaya koymayı hedefleyerek kullanmıştır (Etil ve Demir, 2014: 338).

Oyun metaforunda “alan” oyunun oynandığı yere tekabül etmekte ve oyun içerisindeki eyleyicilerin sermayesine göre şekillenen güç ilişkileri ve oyunu kazanma şansı eyleyicilerin konumuna ve elbette bir alandan diğerine farklılık göstermektedir. Bir oyun alanında oyuncular, oyuncuların ortaya koyduğu yatırımlar, çıkarları doğrultusunda belirledikleri hedefler, hedefe ulaşmak için belirlediği stratejiler, oyunun kuralları ve herkesin sahip olduğu kartlar bulunmaktadır. Oyuncular eyleyen konumundaki bireyler, yatırımları ise oyunda elde etmeyi umdukları hedeflere (illusio) ulaşma amacıyla ortaya koydukları sermaye miktarlarıdır. Sermayeler ise her oyuncunun elinde bulundurduğu kartlardan oluşur. Oyun sırasında oyuncuların hedefleri doğrultusunda geliştirdiği stratejiler ve eğilimler ise habitus kavramını temsil etmektedir (Özsöz, 2007: 17-18). Ayrıca her oyunun içinde barındırdığı ve oyuna katılabilmek adına benimsenmesi gerekli olan kurallar bulunduğu gibi, alan içerisinde de bir takım içkin kurallar bulunmaktadır. Alan içerisinde ki kurallar görece gizli ve nadiren açıkça belirtmekle birlikte, tıpkı bir oyunda olduğu şekliyle alan içerisindeki mücadelede eyleyiciler

tarafından benimsenmesi ve uyulması beklenen ve süreç içerisinde revize edilebilen gerekliliklerdir (Bourdieu, 2015b: 123).

Her alan kendi iç dinamikleri ve tarihsel süreçlerle hem oyunda mücadele eden eyleyicileri yönlendiren hem de eyleyiciler tarafından süreç içerisinde revize edilen ve değişen örtük kurallara sahiptir. Örneğin bir spor alanında sporcu, antrenör, yönetici ya da bu alanda başka bir konumu işgal eden birinin oyuna devam edebilmek için özümsemesi ve kabullenilmesi gereken örtük (nadiren de olsa aleni) kurallar yer almaktadır. Oyun alanında eyleyici konumda yer alan her birey, Bourdieu'nun *illusio* olarak ifade ettiği bazı beklentilere ya da amaçlara sahiptir.

Bourdieu'ya göre, her alan eyleyiciyi oyuna katılmaya teşvik edecek ve eyleyici için hedeflenecek ve hedefe ulaşma uğruna elindeki kartlarını kullanarak oyun içerisinde mücadele etmesini sağlayacak ödüllere sahiptir. Bu ödüllere ulaşma isteğiyle eyleyicinin önemli olanı seçmeye yönelmesini ve oyunu katılmaya değer görmesini Bourdieu "*illusio*" kavramı ile açıklamaktadır (Bourdieu, 1999: 351). *Illusio* doğrultusunda alan içerisinde eyleyici konumdaki birey elindeki kartları, yani sermayeleri, belirli stratejiler ve yatkınlıklar (*habitus*) doğrultusunda oyunun örtük kurallarına uygun şekilde ortaya koyarak, oyun içerisinde hareket etmekte ve hedeflerine ulaşmak için mücadele vermektedir.

Oyun alanında eyleyicilerin çıkarları doğrultusunda devam eden bu mücadele oyunda avantajlı konumlara ve güçlü sermayelere sahip eyleyicilerle, oyunda bu konumları ve sermayeleri elde etmeye çalışanlar ya da oyuna yeni katılan oyuncular arasında gerçekleşmektedir. Bu mücadele esnasında, mevcut konumlarını korumak isteyen oyuncuların kendi çıkarları doğrultusunda devamlılıkları ve hâkim konumlarının yeniden üretimi adına empoze etmeye çalıştığı doğal ya da kaçınılmaz bir gerçek olarak sunulan ve Bourdieu'nun "*doxa*" kavramı olarak açıklayarak "egemen olanın görüşü" olarak ifade ettiği kavram oyunda önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

Doxa kavramı alanın hâkim bakış açısı ya da "egemen olanın görüşü" olarak tanımlanabilir. Alan içerisinde geçerli sermayelerin önemli bir kısmını elinde bulunduran ve avantajlı konumları işgal eden hâkim grupların görüşü olan *doxa*, oyunda avantajlı konumda yer alan eyleyicilerin konumunun devamlılığını sağlamak amacıyla var edilmiş ve genel bir kural, uyulması gereken gereklilik ya da olması gereken kaçınılmaz şeyler gibi empoze edilmeye çalışılan görüşlerdir (Bourdieu, 2015d: 123-124). Oyuna yeni giren oyuncularla oyunda hâkim konumda olanlar arasında süregelen mücadelede, avantajlı konumda olanlar *doxayı* muhafaza etmeye, oyuna yeni girenler ise çıkarları doğrultusunda avantajlı konumu elde

etmek için empoze ettirilen doxayı sarsma ve dönüştürme mücadelesi içerisindedirler (Palabıyık, 2016: 137).

1.13. Eril Tahakküm

Feminizm ya da toplumsal cinsiyet konularına ilgisi sınırlı kalmış olmakla birlikte Bourdieu, eylem teorisini ve alan içerisindeki ilişkilerin cinsiyet ve beden eksenini ortaya koymak ve eşitsizliğin cinsiyetler arası boyutunu açıklayabilmek adına “eril tahakküm” düşüncesi üzerinde durmuştur.

Basit bir ifadeyle eril tahakküm, toplumsal alanda üretilen cinsiyet ayrımı düşüncesi ve kadının dezavantajlı konumu ile bağlantılı bir kavramdır (Öztimur, 2016: 594). Bourdieu’ya göre kadın ve erkek bedenleri arasındaki gözlemlenebilir farklılıkların erkek egemen bir süzgeçten geçirilerek toplumsal alanda inşa edilmesinden dolayı, toplumsal hayatın gereklilikleri ile uyum içerisinde, meşru ve olması gerekenmiş gibi algılanan bir tahakküm ilişkisi ya da eril ve dişil olarak adlandırılan ilişkiyel cinsiyetler çerçevesinde düzenlenmiş bir görüş yer almaktadır (Bourdieu, 2015c: 37). Yalnızca ilişkiyel düşünce çerçevesinde var olabilecek bu iki cinsiyet, dolayısıyla bir toplumsal inşanın ürünü konumundadır ve erkek egemen bir algılama biçimiyle toplumsal yaşamda kültürel pratiklerle tutarlılık gösteren eril ve dişil habitusu meydana getirmektedir (Bourdieu, 2015c: 38). Toplumsal alanda kadın ve erkek birbirlerine karşıt noktalarda konumlandırılmıştır. İki farklı cinsiyetin birbirlerine zıt konumu da toplumsal yaşamda bedenlerin düzenlenmesinde ve mekânsal ayrışma, mesleki farklılaşma gibi pek çok noktada kendini göstermektedir (Öztimur, 2016: 595). Bu açıklamaya paralel olarak, toplumsal yaşamın parçaları olarak tanımladığımız alanlarda belirli bir sınıf içerisinde konumlanmış bireyin sosyal, kültürel ve ekonomik sermayelerin yanı sıra cinsiyetinin de alana katılımı ve alan içerisindeki pratikleri için önemli bir etken olduğu söylenebilir. Cinsiyetin toplumsal alanda inşasıyla birlikte meydana geldiğini belirttiğimiz eril-dişil habitus ekseninde bireyin yaşam tarzı, beğenileri, yatkınlıkları ve konumlandığı alanlar da eril tahakkümün etkisi altındadır.

Bourdieu'nun eril tahakküm düşüncesine göre, toplumsal alanda cinsiyet ve beden eril düşüncenin nesneleşmiş hali konumundadır. Bu sebepten, arka planda konumlandırılan kadın eril düşünce ve yaptırımların bir ürünü haline gelmektedir (Köse, 2016: 183). Bu eril tahakküm ve algılama biçimi Bourdieu’ya göre, “bedenlere ve kalıplara” gömülmüş durumda olan ve cinsiyet farklılıklarının toplumsal ve “doğal-olması gereken” şeklinde algılanmasına yol açan biyolojik-fiziksel görünümün toplumsallaştırılmasından kaynaklanmaktadır (Nye, 2015: 376).

Toplumsal alanda avantajlı konumda olan ya da olduğunu var saydığımız erkek bireyin ve buna paralel olarak beden ve yapıların (dil, eğitim gibi) işleyişi hususunda belirleyici konumda olan eril tahakkümün cinsiyetler arası eşitsizliği doğallaştırması ve yeniden üretilmesi hususlarında ise Bourdieu, “sembolik şiddet” kavramına ve bu kavramın eril tahakküm ile ilişkisine dikkat çekmektedir.

Görünmez şiddet olarak da ifade edilebilen sembolik şiddet kavramı bireylerin belirli ölçüde rızasına tabi olan sınırlandırma, tanımlama ve kategorize etme girişimi olarak kısaca aktarılabilir (Göker, 2016: 290-291). Bourdieu Pratik Nedenler (Practical Reasons, 1994) adlı eserinde simgesel şiddetin açıklamasını şu şekilde yapmaktadır:

“Simgesel şiddet, itaat olarak algılanmayan itaatleri, “kolektif beklentilere”, toplumsal olarak aşılanmış inançlara dayanarak çekip çıkaran şiddettir. Tıpkı sihir kuramı gibi, simgesel şiddet kuramı da bir inanç kuramına, hatta daha da ötesi, bir inancın yeniden üretim kuramına, kendilerine bir durum ya da söylemde yer alan buyrukları algılamalarını ve onlara itaat etmelerini sağlayacak algılama ve değerlendirme kalıplarıyla donatılmış eyleyiciler üretmek için gerekli toplumsallaşma çalışması kuramına dayanır.” (Bourdieu, 2015d: 181)

Simgesel şiddet bireylerin koşulsuz kabul etmeye meyilli olduğu, büyük ölçüde bu durumun farkında olmadan, bilinç dışı olarak niteleyebileceğimiz bir şekilde kabul ettiği ve toplumsal hayatta devamlı olarak yeniden üretilen süreç olarak tanımlanabilir. Simgesel şiddet hem maruz kalanların hem de simgesel şiddeti çıkarları ve devamlılıkları adına kullanan hâkim grupların karşılıklı kabulü ile ortaya çıkan ve hem simgesel şiddeti uygulayanlar hem de maruz kalanlar tarafından devamlı olarak bilinç dışı bir şekilde uygulanarak yeniden üretilen bir şiddet türüdür (Bourdieu, 1997a: 21-22). Bourdieu'ya göre sembolik şiddet, alan içerisinde gücü elinde bulunduranların yani sembolik iktidarın kendi kültür ve anlayış tarzlarını doğal, olması gereken ve meşru bir gerçeklik olarak dayatılmasını ve yeniden üretimini esas almaktadır. Simgesel şiddetin herkes tarafından görünmez bir şekilde uygulanması alanda hâkim konumda bulunanların devamlılığı ve bu kültürün sürekli olarak yeniden üretimini sağlamaktadır (Jenkins, 1992: 65-69). Alan içerisindeki bu tahakküm ilişkileri, ekonomi alanında burjuva habitusunun dikte ettirilmesi ve burjuva-işçi sınıfı habitusunu ortaya çıkarması olarak sirayet ederken, cinsiyet temel alındığında, eril-dişil habitus ayrımını ortaya çıkaran ve eril tahakkümün baskısını hissettirdiği bir simgesel şiddet ile karşılaşmaktadır (Nas, 2015: 17). Bu nedenle, simgesel şiddet ile eril tahakküm arasında mevcut bir ilişkinin varlığından söz edilebilmektedir.

Erkek egemen toplumda uygulanan sembolik şiddet, yani eril tahakküm, kadın bireylerin belirli alanlardan dışlanmasına, aynı şekilde belirlenmiş alanlara itilmesinde ve dezavantajlı konumda yer almasına ortam hazırlamakla birlikte, tekil bireylerin baskısı (sözlü, sembolik ya da fiziksel şiddet gibi) ve sosyalizasyon sürecinde etkin rol oynayan kurumlar (eğitim, din, medya gibi kurumlar) aracılığı ile bu tahakküm devamlı olarak yeniden üretilmektedir. Tahakküme uğrayan taraf olan kadın bireyler ise bu tahakkümü sembolik şiddetin mantığı doğrultusunda rızaları dahilinde, bilinç dışı bir şekilde benimseyip, içselleştirerek bu durumu (simgesel şiddeti) meşrulaştırmakta ve yeniden üretmektedir (Bourdieu, 2015c: 50-63).

1.14. Bourdieu'nun Spor/Futbol Üzerine Açıklamaları

Kendisi de eski bir rugby oyuncusu olan Bourdieu, katıldığı konuşmalarda spor alanı ve spor sosyolojisinin mantığı üzerine açıklamalarda bulunmuş, birçok çalışmasında da spor üzerinden örneklere yer vermiştir. Salt bir spor sosyoloğu olmamakla birlikte, belki de sporcu geçmişi ve spora toplumsal uzamda verdiği önemden dolayı teorisi ile bağlantılı olarak bu konuyla ilgili birçok tespit ve açıklamalarda bulunmuştur.

Spor ve sporun sosyolojisi üzerine yaptığı açıklamalarda ve eserlerinde belirttiği spor alanı örneklerinde çoğunlukla tarz, beğeni, beden ve pratik gibi kavramları kullanarak spor ve sınıf arasındaki ilişkiye değinen ve özellikle elit sporu, halk sporu ya da kitle sporu gibi ayrımlara ve sporun alt alanlarındaki belirli değişkenliklere dikkat çeken Bourdieu, spor alanında sosyolojik bir araştırma yürütmede karşılaşılan engeller ve spor alanında yürütülen sosyolojik bir araştırmanın nasıl olması gerektiği ya da nasıl olabileceği konusu üzerinde de durmaktadır.

Bourdieu Ayrım-Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi isimli önemli çalışmasındaki örneğinde, bireylerin spor aktivitelerinden beklentilerinin, bir sporu tercih etmenin ya da tercih etmemenin bireylerin ait oldukları sınıfa göre çeşitli farklılıklar gösterdiğinin üzerinde durmaktadır. Bourdieu'ya göre, bireyin içselleştirdiği yatkınlıklar (habitus), bedeni ile kurduğu ilişki ve bir parçası olduğu toplumsal sınıf, spor alanındaki tercihlerinde önemli bir etkiye sahiptir. Farklı toplumsal sınıfların farklı spor dalları üzerine yoğunlaşmasıyla ortaya çıkan bu durum (Bourdieu bu yargısını üst sınıfların genelde minimum fiziksel temas gerektiren ya da hiç gerektirmeyen tenis, golf gibi sporları, işçi sınıfının ise beden ve fiziksel mücadelenin ön planda olduğu futbol, güreş gibi sporları benimsemesi üzerine verdiği örneklerle açıklar) kendiliğinden bir kitle sporu ve elit sporu ayrışmasına yol açmaktadır. Ancak, belirli dönemlerde bu ayrışma dönüşebilmekte ya da iç içe geçebilmektedir (Bourdieu yine burada

rugby'nin zaman içinde çeşitli ekipmanlar, özel alan ve keskin kurallar getirilmesiyle üst sınıfların oyunu haline gelmesi ve işçi sınıfının bu spordan uzaklaşması örneği ile açıklar). Buna paralel olarak, aynı spor alanında bulunan farklı sınıftan bireylerinde zıtlık içerdiğini belirten Bourdieu, ait oldukları sınıfın ve elbette habituslarının farklılığıyla doğru orantılı olarak aynı spora katılan bireylerin spora katılım nedenlerinin, spor faaliyetinden beklentilerinin ve spor yapma tarzlarının tamamen farklı olacağını ileri sürerek bu durumu açıklamaktadır (Bourdieu, 2015a: 306-317). Sportif aktivitenin uygulanışı noktasındaki bu farklılığın nedeni ise Bourdieu'ya göre, bireylerin ait olduğu toplumsal grubun ya da sınıfın ve buna paralel olarak bireyin habitusunun devamlı olarak ayrıştırıcı pratikler doğurmasından kaynaklanmaktadır (Bourdieu, 2015d: 22).

Özellikle teorik çerçevesi üzerinden eserlerinde verdiği örneklerle spor alanına değinen Bourdieu ayrıca, belirtildiği gibi spor sosyolojisi ve spor alanının araştırma pratiği üzerine de bazı açıklamalarda bulunmuştur.

İlk olarak Bourdieu'nun spor ve sosyoloji arasındaki mesafeli ilişki üzerine yaptığı açıklamalar önem arz etmektedir Bourdieu'ya göre, spor uzamı ve spor türlerinin sosyolojik çerçevede araştırılmasının önünde kalıplaşmış bazı önyargılardan kaynaklı engeller yer almaktadır. Toplumsal iş bölümü mantığının akademik alanda da varlığını sürdürdüğünü belirten Bourdieu, spor konusunun akademik alanda görmezden gelindiğini, spor alanında ise önemsenmediği iddiasındadır. Bu nedenle, bir tarafta spor alanının işleyişi ve uygulanması hususunda gerekli donanıma sahip, ancak akademik olarak bu konuyu araştırabilecek düzeyde olmayan bir grup, diğer yandan akademik alan içerisinde bu konu hakkında konuşabilecek, ancak spor alanına tamamen ilgisiz ayrı bir kitle yer almaktadır (Bourdieu, 2016a: 53-54). Bu düşünceden yola çıkarak, Bourdieu'ya göre spor uzamında yapılan bir araştırma sürecinde uzamın uygulanış şekli ve genel işleyişi hakkında yeterli bilgi sahibi olmak, derinlemesine bir sosyolojik araştırma için ön koşul durumdadır. Bu ön koşulun gerekliliğine dair belki de en önemli örneklerden birisi Loic Wacquant'ın Bourdieu'cu bir perspektiften boksörler üzerine yürüttüğü ve daha sonra 2006 yılında *Body ve Soul, Notebooks of Apprentice Boxer* (Ruh ve Beden, Acemi Bir Boksörün Defterleri) ismiyle yayınlanan çalışmasıdır. Yayınlanan çalışmanın hemen başında Wacquant, boksörler üzerine yaptığı araştırma sürecinin başında, daha net ve derinlemesine bir analiz yapabilmek ve alanın işleyişini kavrayabilmek amacıyla 1988-1991 yılları arasında aktif olarak düzenli bir şekilde boks antrenmanlarına katıldığını belirtmektedir (Wacquant L. , 2015: 17-18). Boks alanında aktif olarak geçirdiği yaklaşık üç yıllık zaman dilimi Wacquant'a alan içerisinde boksörlerin haricinde, boks alanında belirli bir

konuma sahip isimlere ve boks alanının her köşesine erişimi sağlamış ve alanın derinlemesine bir analizini de mümkün kılmıştır.

Bir diğer önemli nokta ise, Bourdieu'nun spor alanında özellikle bireylerin beden algısı ya da bedenleri ile kurdukları ilişki üzerinedir. Spor alanının işleyişi ve sporun uygulanışı hakkında bilgi sahibi olmanın gerekliliğinin dışında Bourdieu, bir spor alanının sosyolojik çerçevede araştırılmasının nasıl mümkün olabileceği ve kendi perspektifi üzerinden spor sosyolojisi çalışmasının yürütülmesi esnasında nasıl bir yol izlenebileceği yönünde kayda değer açıklamalarda bulunmaktadır.

Bourdieu'nun açıklamasına göre, spor üzerine yürütülen bir çalışmada ilk öncelik o spor alanının tarihsel arka planını ve deneyimlenen süreçleri iyi kavrayabilmektir, çünkü sadece bu şekilde spor özgün bir alan olarak indirgemeci anlayıştan uzak ve üzerine konuşmanın mümkün olduğu bir hal alabilir. Bunun yanı sıra, toplumsal yaşamın bir parçasını oluşturan spor alanının görece özerk bir şekilde kendine has belirli ödülleri, kuralları, bünyesinde barındırdığı eyleyicileri ve elbette bütün bunların arasındaki ilişkiler ağını kavrayabilmek spor alanında sosyolojik bir araştırmayı gerçekleştirmenin gereklilikleri konumundadır (Bourdieu, 2015e: 97-98).

Genel olarak Bourdieu'nun kendi teorik çerçevesi ve sosyoloji anlayışı ekseninde açıklamalarda bulunduğu spor alanının incelenmesinde üzerinde durduğu noktalar, “oyun metaforu” ile yaptığı açıklamalardan ve “oyun metaforunu incelerken karşılaşılan kavramsal çerçeveden çok da farklı değildir. Çalışmalarında teorik çerçevesine dair açıklayıcı bir örnek olarak sunduğu ya da salt spor alanı ekseninde yaptığı açıklamalarında Bourdieu, spor üzerine sosyolojik bir çerçevede analiz ve açıklamalar yapabilmenin mümkün olabilmesi için sporun belirli ölçüde özerk, kendi iç dinamiklerine sahip bir alan olması, bu alanın içinde barındırdığı ve karşılıklı ilişkiler ağının var olabilmesini sağlayan eyleyicilere ihtiyacı olduğunu vurgulamaktadır.

Bu anlayışa paralel olarak, kadın futbolcular ve elbette kadın futbol alanı hakkında konuşabilmenin mümkün olabilmesi için, bu alanın nasıl inşa edildiğini, alanın meydana gelmesini mümkün kılan ilişkiler ağını, alana katılabilme ve mücadele edebilmeye imkân veren gerekli sermaye türlerini ve oyuncuların yatkınlıklarını kavrayabilmek önem taşımaktadır. Ayrıca, futbolun tarihsel arka planı ve bu süreç boyunca kadın sporcuların bu alandaki yeri de günümüzde kadın futbolcuların konumunu anlamak ve açıklamak açısından da önem arz etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

FUTBOL ALANI

2.1. Futbol

İngilizce ‘foot’ (ayak) ve ‘ball’ (top) kelimelerinin birleşimiyle türetilerek oluşturulan “football” (futbol) kelimesi günümüzde dünyadaki en yaygın ve en popüler spor dallarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Futbol, pek çok ayrıntısından ve kuralından söz edilmesi mümkün olan bir oyun olmakla birlikte, 11 kişilik iki takım arasında oynanan, oyuncuların belirli standartlara sahip dikdörtgen bir alanda, belirlenmiş oyun kurallarına sadık kalarak şişirilmiş bir topu el ve kollarını kullanmadan rakip kaleye atmak için mücadele etmesine dayanan bir oyun olarak kısaca tarif edilebilir (Aladanlı ve Çördük, 2009: 28).

Günümüzde futbol birkaç kişi tarafından gerçekleştirilebilen, basit bir oyun olmaktan çok daha fazlasıdır. Medya, ekonomi ve siyaset gibi pek çok alanı direk etkileyen ve bunlardan etkilenen, milyonlarca insanın doğrudan ve dolaylı olarak katılım göstererek bir parçasını oluşturduğu devasa bir alan konumundadır. Ancak, futbol oyununun da geçmiş tarihlere dayanan bir çıkış noktası, deneyimlenen belirli toplumsal süreçler ve bu süreçler içerisinde futbol oyununun günümüzdeki konumuna gelmesinde etkili olan belirli faktörler bulunmaktadır.

Futbol oyununun ilkel biçimlerinin ortaya çıktığı dönemden günümüze kadar nasıl bir süreç içerisinde geçtiği, bu oyunu etkileyen toplumsal faktörler ve oyunun bu etkilerden kaynaklı geçirdiği dönüşümleri kavrayabilmek, kadın futbol alanının da açıklanabilmesi ve ortak ve farklı yönlerinin ortaya koyulabilmesi adına ayrıca önem arz etmektedir.

2.2. Oyun ve Sporun Tarihsel Kökenleri

Günümüzde futbol organizasyonları ekonomik, toplumsal ve politik alanlarda küresel düzeyde etkin bir hal almış durumdadır. Bu duruma paralel olarak, futbol oyununun toplumsal yaşamdaki popülerliği ve bu oyuna doğrudan ve dolaylı katılım da hat safhaya ulaşmış, futbol artık sadece bir sportif aktivite olmanın ötesine geçirilerek küresel çapta etkin ve toplumsal yaşamın her alanında belirli ölçüde etki sahibi bir alan haline gelmiştir. Ancak, futbol alanının bu devasa boyuttaki sınırlarına, içerisinde barındırdığı ve bu alanı oluşturan sonsuz ilişki ağlarına rağmen esasında en basit ifadeyle özünde fiziksel aktiviteyi ve mücadeleyi temel alan bir spor, kazanma ve kaybetmeye dayanan ve kendi içinde belirli kurallar barındıran bir oyundan ibaret olduğu söylenebilir. Bu nedenle futbol oyununun tarihsel arka planının

incelenmesinde insan topluluklarının oyunlar, oyun oynama ve sportif aktivitelerle olan ilişkisinin, oyun olgusu ve ilkel sportif faaliyetlerden günümüze kadar olan aktivitelerle paralel ilerlediğini söyleyebileceğimiz futbol oyununun geçmişi açıklamada önem arz etmektedir.

Oyun oynama eylemi en ilkel insan etkinliklerinden biri olarak kabul edilmekle birlikte, aslında insanın varoluşundan bile önce, yaşamda var olan ve insan aktivitesi olarak sınırlandırılmayacak bir eylemdir (Mäyrä vd., 2017:13). Çünkü oyun oynama eylemi, insanların dışında, pek çok memeli hayvanda, çeşitli kanatlı ve deniz canlılarında bile gözlemlenmiş bir aktivite olarak karşımıza çıkmakta ve oyun oynama faaliyeti pek çok canlı türüne atfedilebilmektedir (McConachie, 2011: 35).

“Homo Ludens (Oynayan insan)” isimli eseriyle bilinen ve çalışmasında oyun kavramı, oyun oynama faaliyeti, insan ve oyun-oyun oynama ilişkisi üzerinde duran Johan Huizinga oyunu şu şekilde tanımlamaktadır:

“Oyun, özgürce razı olunan, ama tamamen emredici kurallara uygun olarak belirli zaman ve mekân sınırları içinde gerçekleştirilen, bizatihi bir amaca sahip olan, bir gerilim ve sevinç duygusu ile “alışılmış hayattan” “başka türlü olmak” bilincinin eşlik ettiği, iradi bir eylem veya faaliyettir.” (Huizinga, 2015: 50)

Huizinga çalışmasında, oyunun insanlara özgü bir faaliyet olmadığını ve insan dışındaki canlılarda da oyun oynamaya yönelik bir istek bulunduğunu belirtmekle birlikte, diğer canlıların bir koşuşturmaca, kovalamaca gibi sergilediği oyun oynama tarzlarının oyunun en sade ve ilkel biçimleri olduğunu ve oyunun çok daha üstün nitelikler gerektiren, seyircilerin de dahil olduğu karmaşık üst biçimleri bulunduğu gerçeğini belirtmektedir (Huizinga, 2015: 17). Bu üst biçimleri ve tarihsel süreç içerisinde oyunun kültürel, dinsel ve askeri hedeflerle paralelliği, oyunun insan toplulukları ile olan bağına ortaya koymakla birlikte, ilkel oyunlar oynayan diğer canlılardan insan topluluklarını ayırdığı anlaşılabilir.

Spor aktivitesinin belirli basit ya da karmaşık kurallar, düzenlilikler ve tekrarlar gibi oyun oynama faaliyeti ile pek çok nokta barındırmasıysa, Pala’ya göre, oyun oynama ve spor yapma eylemlerinin aynı çizgide ele alınmasına neden olmaktadır (Pala, 2005: 23). Ancak spor kavramını “(...) insanların var olabilmek için doğayla giriştikleri ölüm-kalım mücadelesinin barışçıl benzetimi (...)” olarak tanımlayan ve ilk insanların yaptıkları eğlence ve tecrübe edinme amaçlı fiziksel aktivitelerin (güreş gibi) oyun olarak tanımlanabileceğini ortaya koyan Kurthan Fişek’e göre, spor oyun ya da boş zaman eğlencesi olmanın çok ötesindedir (Fişek, 1985: 5-6). Bu düşünceye ek olarak, insan faktörünün devreye girmesiyle birlikte oyunun, fiziksel yeterliliğin ön plana çıkartıldığı bir müsabakaya, kendi içinde kesin kuralları olan bir

mücadele alanına dönüşmesi ve bir eğlence-boş zaman aktivitesi olmasının yanında, elde edilmek istenen ödüllere, izleyicilere, itibar ve unvan gibi yeni eklemlemelere sahip olması ve dini-kültürel değerlerle bağlantılara sahip olmasıyla birlikte oyun mantığından spor-müsabaka anlayışının ortaya çıkartıldığı da söylenebilir.

Oyun kavramı ya da oyun oynama faaliyeti ile olan pek çok ortak nokta barındırmasının ve spor kavramını üzerinde mutabık kalınmış net bir tanım ya da açıklamanın bulunmamasının spor ve oyun ayrımını zorlaştırdığı görülebilir. David McComb'a göre bu belirsizliğin temel sebeplerinden biri neyin spor olduğu ve olmadığı ile ilgilidir. Örnek olarak, balık tutmak, yürüyüş yapmak ya da tırmanış gibi aktiviteler çoğu insan tarafından hem bir boş zaman faaliyeti hem de spor olarak kabul edilmekle birlikte, aradaki ölçüt fiziksel yeterliliğin gerekliliği, eğlence-ciddiyet ilişkisi ve yarışma-rekabet faktörüdür. Ancak hangi ölçüte yatkın olursa olsun bir spor dalında az ya da çok yer alan gereklilikler fiziksel yeterlilik, rekabet, eğlence (ya da zaman geçirme) ve kurallardır (McComb, 2004: 1-2). McComb'un bu düşüncesine paralel olarak, Fişek'e göre sporun eleştirilerin görece önüne geçebilecek ve mümkün olan en kapsamlı tanımı ise şu şekildedir (Fişek, 1985: 8): "Oyunla yarışmayı birleştiren, bedensel yetenekleri daha fazla olduğu için kazananları ödüllendiren, üst düzeyde oyun, mücadele ve ağır kas çalışması gerektirdiği için sürekli ve yoğun çabayı zorunlu kılan bir uğraştır". Bu açıklamanın kabulünden yola çıkarak sporun, üst düzey oyun ve yarışma mantığından kaynaklı belirli kurallar barındıran, içinde yer alabilmeyi mümkün kılacak belirli bir fiziksel birikim, yetenek gerektiren ve süreç sonunda bireyin başarısına göre belirli unvanlar ya da metalarla ödüllendirildiği bir aktivite alanı olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.

Tarihsel süreçte karşılaşılan en eski sporlar, o dönem insan gruplarının gereksinimleri ve kültürel yaşayışlarına uygun olarak savaş ve hayatta kalma temelli sporlardan meydana gelmiştir (Dever, 2010: 29). O dönemin insanların doğa karşısında verdikleri hayatta kalma mücadelesi ile ilişkili bir şekilde ortaya çıkan ve bu hayatta kalma mücadelesinin bir provası ya da bir ön hazırlığı şeklinde gerçekleştirilen bu spor faaliyetleri (Fişek, 1985: 8-9), aynı zamanda dini ya da ruhani bir nitelik taşıma özelliğine de sahipti (Delaney ve Madigan, 2015: 50).

Tarihte, yukarıda yapılan açıklamalarla örtüşür nitelikte, ilk spor aktivitelerinin nerede başladığı konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte, Delaney ve Madigan'ın açıklamalarına göre sporun ilk varyasyonları Afrika kıtasında başlamıştır. Bu noktada da Afrika kıtasının iki farklı koldan ilerlediğini iddia eden Delaney ve Madigan, ilk uygarlıklardan kabul edilen Mısır medeniyetinde birçok spor dalı gerçekleştirilmekteyken, Afrika'nın diğer bölgelerinde kısmen daha ilkel ve ekipman ihtiyacı duyulmayan (koşu yarışı vb.) sportif branşlar sergilenmekteydi (Delaney ve Madigan, 2015: 50-51).

Günümüzde gerçekleştirilen modern spor faaliyetlerine ve spor yapma mantığına görece yakın olan ve tarihin ilk örgütlü ve belirli bir düzen içinde gerçekleştirilen spor organizasyonu ise M.Ö. 776 yılında başlayan ve M.S. 393 yılında belirli bir dönem için yasaklanmasına rağmen düzenli olarak 4 yılda bir (belirli bir periyotta 8 yılda bir) gerçekleştirilen Antik Olimpiyat Oyunlarıdır (Fişek, 1985: 12). Modern örgütlü sporlar türlerinin pek çoğuna öncülük etmiş bir organizasyon olan Olimpiyat oyunları, günümüz spor organizasyonlarına yakın sayılabilecek bir sportif faaliyet biçimi olmakla birlikte, ilk ilkel oyun ve spor aktivitelerine benzer şekilde dini değerlere hizmet etmiş ve sporculara sunulan ödül ve itibar da maddiyattan uzak manevi ya da dini açıdan değere sahip ödüller olmuştur. Ayrıca, ilk olimpiyat oyunlarında gerçekleştirilen spor branşları koşu yarışı, güreş ve boks gibi fiziksel yeterliliğe dayanan ve hayatta kalma amacı taşıyan ilkel dönem sporlarına kısmen de olsa benzer nitelikte olmuştur (Young, 2004: 12-23). Bu açıdan, antik olimpiyatların hem günümüz sporlarına olan benzerliğinden kaynaklı olarak bir çıkış noktası sayılabilecek nitelikte örgütlü yapısı hem de daha eski dönem anlayışının görece devam etmesinden dolayı modern spora doğru giden süreçte önemli bir köprü olarak görülebilir.

Antik olimpiyat oyunları günümüz modern sporları için bir çıkış noktası olarak sayılabilmekle birlikte, modern dönem öncesi süreçte gerçekleştirilen olimpiyatlarda takım sporlarına oldukça uzun bir süre yer verilmemiştir (Koryürek, 2003: 76). Fişek, takım sporlarının yaygınlık kazanmasının bireysel sporlara nazaran çok uzun bir zaman sonra gerçekleşmesinin nedenini insanların doğayla ve gündelik hayat içerisinde oluşturdukları kültürle ilişkilendirmektedir. Her ne kadar antik Yunan’da, Çin’de ve Roma İmparatorluğunda takım olarak oynanan sporların bulunmasına rağmen, insanların doğayla tek başına mücadele etmeye çalıştıkları ve kapsamlı bir iş bölümünün yer almadığı toplumlarda takım olarak yapılan sporların da gelişmesi ve yaygınlaşması söz konusu olmamış, takım sporlarının popülerlik kazanması ve gerçek anlamda sistematik olarak faaliyete geçirilmesi ancak 19. Yüzyıla gelindiğinde gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Fişek, 1985: 9-10).

Antik Yunanda soylu bir faaliyet ya da egemen kitlenin uğraş (egemen uğraş ayrıca “erkek” egemen bir uğraş şeklinde de ifade edilebilir) olarak öne çıkan sportif aktiviteler Antik Yunan döneminin ardından başlayan Roma İmparatorluğu dönemiyle birlikte üst tabakanın izleyici, köle toplumunun ise eyleyici, yani spora direk katılımcı olarak icra edilen etkinliklere dönüşmüştür (Talimciler, 2015: 23-24). Roma İmparatorluğunun çöküşünden başlayıp 18. Yüzyıla kadar devam eden süreçte ise sportif faaliyetler, sporcu olma mantığı ve sporun uygulanış biçimi bazı rastlantısal değişimler ve ufak tefek çeşitlenmeler dışında ciddi bir dönüşüm ve ilerleme kaydetmemiştir (Collins, 2013: 2).

18. yüzyılla birlikte İngiltere’de, sanayi devrimi ekseninde önemli toplumsal değişimler yaşandı ve bu değişimler aynı şekilde sportif aktiviteleri, sporun ve spor yapma pratiğinin anlamını da değiştirdi. Başta İngiltere olmak üzere, 18. Yüzyılla birlikte Avrupa’da sportif organizasyonlar salt boş zaman aktivitesi olmanın ötesine geçirilerek, genelleştirilmiş kurallara, sistematik ve düzenli bir işleyişi sahip organizasyonlara dönüşmeye başladı.

Sanayi devriminin meydana getirdiği ekonomik, toplumsal ve siyasal değişim, ayrıca bu dönem içerisinde kapsamlı iş bölümü ekseninde artan boş zaman, sporun geniş kitlelere ulaşmasında ve yaygınlaşmasında ciddi bir etkiye sahiptir. Sporun metalaştırılarak ve seyirlik bir gösteri haline getirilerek yarattığı ticari fırsatlar, özellikle toplumun üst kesiminin bu alana bir kar kapısı olarak bakmasına ve sporun profesyonelleşmeyle birlikte bir meslek haline dönüşmesine neden olmuş ve bireyin gündelik hayatında artan boş zaman sporun geniş kitlelere ulaşması kolaylaşmıştır (Talimciler, 2015: 28-29). Kapitalizmin yükselişe geçtiği bu dönemde sportif faaliyetler ve sporcular metalaştırılarak, bir eğlence endüstrisi ve para kazanma amacı taşımaya başlamıştır. Sporun ticarileşmesi ve getiri sağlayan seyirlik malzemeye dönüşmesi de kapitalizm ve spor birlikteliğinin ekonomik ve ideolojik olarak ciddi şekilde genişlemeye başladığı bir dönem olmuştur. Elbette kapitalist anlayışın ve spor organizasyonlarının metalaştırılmaya müsait olan yapısı, rekabet ve eğlencenin birlikteliği gibi önemli ortak noktaları spor dallarının genelleştirilmiş kurallarının, organize sportif yapıların, örgüt ve federasyonların ortaya çıkışında ve spor organizasyonlarının bu sayede geliştirilmesinde önemli bir pay sahibi olmuştur (Collins, 2013: 3-14).

Modern sporun ortaya çıktığı ve geniş kitlelere erişmeye başladığı bu dönem ayrıca günümüzde hemen herkes tarafından takip edilen ve bir şekilde gündelik hayatımızın parçası haline gelmiş olan modern futbol organizasyonlarının ve modern futbolun oynanış biçiminin (kurallar, gereklilikler, profesyonelleşme gibi) şekillenmeye başladığı bir başlangıç noktası olma özelliği de taşımaktadır.

2.3. Futbolun Oyununun Tarihsel Kökenleri

Bugün bildiğimiz şekliyle sistemli olarak belirlenmiş kurallar çerçevesinde organize bir şekilde oynanan futbol oyununun tarihi sanayi devrimi ve kapitalizmin ortaya çıkışına hemen hemen denk bir tarihe dayanmasına rağmen, ayak ile oynanan ve günümüz futbol oyununun ilkel biçimleri olarak kabul edebileceğimiz bazı oyunların geçmişi milattan önceki dönemlere kadar gitmektedir. Elbette bu ilkel ya da basit olarak niteleyebileceğimiz ayakla oynanan top oyunlarının ilk nerelerde başladığı ve günümüz futbolu ile ne kadar bağlantılı olabileceği

konusunda tartışmalar bulunmakla birlikte, futbol oyunu tarihsel süreç içerisinde belirli kritik dönemlerden geçerek bugünlere ulaşmıştır.

Günümüzde futbol muhtemelen tüm dünyada en çok bilinen ve doğrudan ya da dolaylı olarak milyonlarca insanın içerisinde yer aldığı bir spor dalı olmasına rağmen, tarihte ilk kez nerede ve ne zaman ortaya çıktığı konusunda, özellikle ortaya çıktığı tarih açısından, bir kesinlik söz konusu değildir. Ancak bu konuda düşüncelerin aktarıldığı çeşitli çalışmalarda, futbolun öncülü sayılabilecek ilk biçimlerinin Antik dönem Çin imparatorluğunda başladığına dair referanslar çoğunlukta olduğu görülmektedir.,

İlk olarak Eduardo Galeano'ya göre futbol, diğer pek çok spor dalı gibi, beş bin yıl önce Çin'de ortaya çıkmıştır. O dönemde Çinli hokkabazların top kullanarak ayakla oynadıkları bir ritüeli işaret eden Galeano ayrıca, futbolun ilkel biçimi olarak gösterilebilecek ilk top oyunlarının da Çin'de bir alan ortasına dikilen çubuk etrafında karşılıklı iki takımın ayakla oynadığı bir top oyunu olduğu iddiasını savunmaktadır (Galeano, 2015: 52).

Galeano'nun futbolun çıkış noktası olarak işaret ettiği dönemi ve coğrafyayı destekler nitelikteki bir başka ifade ise, Aladanlı ve Çördük'ün çalışmasında yer almaktadır. Buna göre futbol ya da futbol benzeri bir top oyunu olan ve sadece ayaklar kullanılarak oynanan ilk spor Milattan Önce 2500 yılında Çin'de, imparator Huang-Ti'nin askerlerinin oynadığı ve Galeano'nun açıklamasına benzer şekilde bir alanın orta yerine mızrak (ya da direk) dikilerek ayakla oynanan bir top oyunudur (Aladanlı ve Çördük, 2009: 11).

Dunning ise çalışmasının futbolun kökenlerine yer verdiği bölümünde kesin bir tarih belirtmemekle birlikte, Antik Çin İmparatorluğu döneminde "Tsu chu" (kick ball) ismiyle bir top kullanılarak ayakla oynanan sporun futbola benzer ilk oyun olabileceği açıklamasına yer vermektedir (Dunning, 1999: 82).

Futbol Ansiklopedisi isimli çalışmasında yaptığı açıklamada Gifford, günümüzden yaklaşık 2000 yıl öncesine (Milattan Önce 800'ler) dayanan ve ilk olarak Çin'de oynanmaya başlayan "Tsu chu" isimli top oyununun futbolun ilk biçimlerinden sayılabileceğini aktarmaktadır (Gifford, 2006: 10).

Stemmler ise Columbus öncesi dönemde Orta Amerika'da bulunan kabilelerin top oyunları oynadığını ortaya koymakla birlikte, bu oyunların futbol ile olan benzerliğinin çok sınırlı olduğu görüşündedir. Bu nedenle o da futbolu andıran ve ayakla oynanan ilk toplu oyun olarak sayılabilecek oyunun Çin'de, Milattan Önce 2600'lu yıllarda oynanmaya başlayan "Tsu chu" isimli top oyunu olduğu görüşündedir (Stemmler, 2000: 13).

Diğer yandan, çeşitli kaynaklarda Orta Asya Türklerinde kadın ve erkeklerin birlikte oynadığı "tepük" adı verilen ve kuralları görece futbola benzer bir toplu oyunun varlığı da

iddialar arasındadır (Aladanlı ve Çördük, 2009: 11). Bu nedenle, futbolun ilk biçimlerinin Orta Asya’da yer alan Türk toplumuna dayandığı görüşü de futbolun kökenleri hakkında ortaya atılan iddialardan biridir (Dever, 2010: 71).

Yapılan açıklamalardan yola çıkarak, futbolun ilk biçimlerinden olduğunu söyleyebileceğimiz ve bir top kullanılarak, karşılıklı takımlar halinde ayakla oynanan oyunun, farklı görüşlerin varlığının kabulüyle birlikte, Çin’de başladığına dair bir düşüncenin hâkim olduğu söylenebilir. Ancak bu noktada sorun oyunun oynandığı ya da oynanmaya başladığı tarihin belirsizliğiyle ilgilidir. Ancak futbolun tarihsel kökenleri konusundaki belirsizliğin ya da kesin olmaktan uzak açıklamaların sadece futbolun ilk nerede başladığı konusunda son bulmaktadır. Futbolun tarihi üzerine görüşlerin ortaya koyulduğu birçok çalışmada görülüyor ki, ilk çağdan başlayıp günümüze kadar gelen zaman diliminde futbolun tarihsel süreci hakkında ortaya koyulan görüşler paralellik göstermektedir.

Daha önce de bahsedildiği gibi, Antik Yunan ve Roma İmparatorluğu dönemlerinde futbolla çeşitli benzerlikler gösteren ancak bireysel sportif aktivitelerin ön planda olmasından kaynaklı olarak yaygınlık kazanamamış sporlar mevcuttu (Stemmler, 2000: 19). Özellikle Roma İmparatorluğu’nda askerler tarafından oynanan ve “Episkyres” olarak adlandırılan top oyununun bugün bildiğimiz şekliyle futbola ciddi benzerlikler gösterdiği bilinmektedir (Arıpınar, 1992a: 8). Romalılar tarafından süreç içerisinde İngiltere’ye de taşınan bu oyun günümüzde de hala kullanılan şekliyle “futbol (football)” olarak adlandırılmaya başlamıştı. Orta çağ Avrupa’sında oynanan bu futbol günümüze oranla fazlasıyla sert, hatta yaralanmalara ve ölümlere bile sebebiyet verecek derecede şiddet içeren bir oyun konumundaydı (Galeano, 2015: 53). Bu dönemde başta İngiltere ve ardından Fransa’da yaygınlaşmaya başlayan bu top oyunu (ya da günümüz modern futbolunun örgütlü olmayan biçimi olarak da ifade edilebilir) ayrıca, İtalyan Rönesans’ından kalma kaynaklara göre İtalya’da da bütün ahalinin katıldığı ve iki takım halinde ve birer adet kalecinin de bulunduğu bir alanda oynanmıştır (Elsner, 2015: 27-28). Sanayi devrimine kadar futbol oyunları belirli ölçüde yaygınlık kazanmakla birlikte, bahsedildiği gibi son derece sert ve şiddet içeren bir oyun olmasından dolayı İngiltere’de 1314 yılında yasaklanmış, 1349, 1410 ve 1547 yıllarındaysa dönemin hükümdarları tarafından futbol oyunu hakkında olumsuz ve yasaklamaya yönelik fermanlar ilan edilmiştir. Ayrıca 18. Yüzyılın ikinci yarısın ve 19. Yüzyılın ilk yıllarında, futbolun özellikle alt tabakadan insanlara ait bir oyun olarak görülmesi, toplumsal alanda düzensizliklere neden olduğu ya da bir protesto niteliği taşıdığı iddialarının ortaya atılması gibi birtakım nedenlerden dolayı futbolun yayılışı ve ilerlemesi bir miktar sekteye uğramıştır (Stemmler, 2000: 73-77). Buna rağmen, yasaklar toplumun futbol oynama isteğine engel olmamış ve kapitalist dönemde hızla yükselişe geçeceği

ve popülerliğini arttıracığı döneme kadar futbol sistemli bir işleyişe sahip olmasa da birçok yerde oynanmaya ve yaygınlaşmaya devam etmiştir (Galeano, 2015: 53-54).

2.4. Modern Futbola Geçiş

Günümüzde futbol küresel boyutta etkin bir spor dalı olmasına rağmen, özellikle modern sporun gelişmeye başladığı ilk dönemlerde çok da fazla ön planda yer alan bir spor dalı değildi. Bunun nedeni, futbolun o dönemde boks, kriket ve at yarışı gibi sporların aksine üst sınıflar tarafından benimsenmemiş olması ve futbolun alt sınıflarla bağdaştırılan ve şiddet içeren bir oyun olarak görülmesiydi. Ayrıca o dönemde, futbol çeşitli bölgelerde çok farklı şekillerde oynanan, kuralları değişiklik gösteren ve örgütlü ya da organize bir oyun olmaktan çok uzak bir spor dalıydı (Collins, 2013: 12). Futbol 18. Yüzyılın ikinci yarısında ve 19. Yüzyılın başlarında kısmen de olsa bir gerileme içerisindeydi. Ancak bu dönemin hemen ardından, Stemmler'e göre, futbol oyunu paradoks niteliğindeki bir gelişmeyle birlikte gerileme sürecinden çıkarak tekrar hızlı bir yükselişe geçmiştir. Bu paradoks ifadesinin ve futbolda yaşanan gelişmenin sebebi ise, futbolun İngiltere'de yer alan ve esasen futbola karşı konumlanmış kabul edilen burjuva kesiminin çocuklarının eğitim gördüğü özel okullarda yaygın bir şekilde oynanması ve organize bir şekilde geliştirilmesidir (Stemmler, 2000: 77-79). 18. Yüzyılın ikinci yarısında ve 19. Yüzyılın başlarında kuralları her yerde farklılık gösteren, topu tekmelemek ve koşturmaktan ibaret kabul edilen futbol oyunu eğitim kurumlarında oynanmaya başlamasının ardından 19. Yüzyılın sonlarına kadar çeşitli gelişmeler göstermiştir. İlk olarak Cambridge Üniversitesi'ndeki oyuncuların girişimleriyle belirli kurallar ortaya atılmıştır ancak futbol oyununa bir düzen getirme hedefi tam anlamıyla sağlanamamıştır. Ancak, 1863 yılında Londra'da 12 kulübün katılımıyla gerçekleştirilen müzakerelerin ardından FA (The Football Association – Futbol Federasyonu) organizasyonu kurulmuş, oyunun kuralları geliştirilmiş ve günümüzde de hala devam eden en eski kupa müsabakası olan Federasyon Kupası düzenlenmiştir. Bu gelişmenin ardından 1972 yılında, ilk uluslararası futbol maçı İngiltere ve İskoçya futbol takımları arasında oynanmıştır. Kısa bir dönem sonra, 1888 yılına gelindiğinde İngiltere'de ilk profesyonel futbol ligi oluşturulmuştur (Gifford, 2006: 10). Bu tarihsel süreçten yola çıkarak, modern futbolun özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısında sistemli bir şekilde oynanması, profesyonelleşmesi ve gelişmesi adına oldukça önemli değişimler geçirdiği görülmektedir. Futbolun geniş kitlelerce benimsenmesi ve küresel bir oyun olma yolundaki ilerleyişinin başlangıcı da yine bu tarihsel aralığa denk gelmektedir.

Kuralları son derece değişken ve organize olmaktan çok uzak bir oyun halinde olan futbolun 19. Yüzyılın ikinci yarısında belirli kurallar ve organizasyonlar çerçevesinde

geliştirilmesinin yanı sıra, o dönemde yaşanan toplumsal değişimlerin de futbolun kitlelerce benimsenen bir oyun haline gelmesinde ve yayılmasında büyük bir etkisi olmuştur. Sanayi devrimi ve kapitalist dönemle birlikte büyük şehirlerde fabrikalaşma hızla artmış, bu şehirlere kırsal kesimden yapılan göçlerle birlikte de işçi sayısı ciddi şekilde yükselmiştir. Bu dönemde, özellikle İngiltere’de, fabrika yasalarının (Factory Acts) çalışma saatlerinde düzenlemeler yaparak işçilere sunduğu boş zaman ve endüstri devrimiyle birlikte hızlı bir şekilde ortaya çıkan teknolojik gelişmelerin bir sonucu olan ulaşım kolaylığı özellikle işçi kesiminin futbola yönelmesinde etkili olmuştur (Talimciler, 2015: 97). İşçilerin gündelik hayatta edindiği bu boş zamanın futbol oyununa katılımındaki etkisi sayılarla da ortaya çıkmaktadır. 1871 yılında İngiltere’de kurulan futbol federasyonuna üye olan takım sayısı sadece 50 iken, bu sayı 1888 yılında 1000 takıma, 1905 yılında ise 10.000 takıma kadar ulaşır. Ayrıca işçi ve memur kesiminin futbola doğrudan ya da dolaylı katılım imkânı ve buna paralel olarak futbolcuların ve seyircilerin aynı toplumsal tabakanın mensubu bireylerden oluşması seyirci sayısında da büyük bir artışın yaşanmasına sebep olur. Modern futbolun ilk dönemlerinde dört-beş bin civarındaki seyirci sayısı 1901 yılında yüz binin üzerine çıkar (Stemmler, 2000: 98-99).

Doğum yerinin İngiltere olduğunu kabul edebileceğimiz organize olmuş ve profesyonelleşmiş modern futbolun, İngiltere’yi aşarak dünyanın diğer bölgelerine yayılmasıysa büyük ölçüde İngiliz tacirler, denizciler, eğitimciler ve işçilerin aracılığıyla gerçekleşmiştir. Modern futbolun başka bir ülke ya da bölgedeki toplumlar tarafından benimsenmesi, egemen güç konumundaki İngiltere’nin askeri ya da politik üstünlüğünden ziyade, eğitim ve ekonomi ilişkileri çerçevesinde gerçekleşmiştir. İşçilerin ve denizcilerin boş zaman eğlencesi haline gelen modern futbol, bu gruplar aracılığıyla Batı Avrupa’ya, İskandinavya’ya ve Güney Amerika kıtasına ulaşmış, orta Avrupa ve çeşitli güney Amerika ülkelerine ise o bölgelerdeki İngiliz okulları ve eğitimcileri tarafından futbol tanıtılmıştır (Armstrong ve Giulianotti, 1999: 3-4). Futbolun özellikle sanayi devrimini ve kapitalist süreci ilk elden deneyimleyen Avrupa ülkelerinde hızlı bir şekilde yayılması ve kitlelerce benimsenerek popüler bir oyun haline gelmesi Avrupa ülkelerinde de birer birer futbol organizasyonlarının oluşmasını sağlamıştır. Bu durum, futbol oyununun birçok ülkede çok daha organize bir yapı içerisinde oynanması ve uluslararası bir boyuta ulaşmasının önünü açmış ve bunun bir sonucu olarak oluşturulan bir organizasyon olarak niteleyebileceğimiz FIFA (Dünya Futbol Birliği) 1904 yılında Paris’te kurulmuştur (Elsner, 2015: 28).

Bu noktaya kadar modern futbol tarihiyle ilgili aktarılan bilgilerden yola çıkarak, modern futbolun başlangıç noktası olarak kabul edebileceğimiz (FA) Futbol Federasyonu’nun Londra’da 12 takımın ortak kararıyla 1863 yılında kuruluşunun ardından geçen yarım asırlık

sürede futbol oldukça hızlı gelişmeler göstermiş, bir dizi aşamalardan geçmiş ve başta İngiltere olmak üzere dünyanın pek çok noktasına yayılmıştır. Bu hızlı gelişme ve popülerliğini arttırma sürecinde futbol, dönemin önemli toplumsal olaylarıyla paralel bir ilerleme kaydetmiştir. Sanayi devrimi, kapitalizm ve ulaşım kolaylığı gibi bir takım teknolojik gelişmeler futbol oyununun sistemli bir şekilde kurumsallaşmasında, pek çok ülkede yaygınlaşmasında ve toplum tabanında popülerlik kazanmasında önemli dönemeçler olmuştur. Bu nedenle, toplumsal yaşamın bir parçası olan ve toplumsal gelişmelerden tarihsel süreç boyunca devamlı olarak etkilenmekte olan modern futbol, zamanla sportif aktivite olmanın ötesine geçerek ekonomik, politik ve ideolojik alanlara da sirayet etmiştir.

İlk olarak, İngiltere’de futbola olan ilginin hızla artması toplumsal alanda her daim etkin rol oynama mücadelesi içinde olan burjuva sınıfını ve dini kurumları harekete geçirmiştir. Bu nedenle İngiltere’de kurulan futbol liginde yer alan takımların dörtte biri kilise mensupları tarafından kurulmuş, Arsenal, Westham United, Manchester United gibi bugün de varlığını devam ettiren futbol takımları ise işçi sınıfından bireylerin yer aldığı ve ardından sermayedar ya da patronlarca denetlenen takımlar olarak ön plana çıkmıştır. Ayrıca futbola olan bu artan ilgi stadyumların da yeni bir sektör alanı olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. (Talimciler, 2015: 98-99).

1900’lü yılların başlarında genel olarak İngiltere’de görülen futbol alanındaki önemli gelişmeler, özellikle yaşanan iki dünya savaşı arasındaki yaklaşık 25 yıllık süreçte tüm Avrupa’ya yayılmaya başladığı ve çok daha geniş kesimlere ulaştığı görülmektedir. Bu zaman aralığında sadece İngiltere’de değil, hemen hemen bütün Avrupa’da profesyonel futbol ligleri oluşturulmuş, oyuncuların profesyonelleşme mantığına uygun olarak düzenli ücret verilmeye başlanmış ve hem futbol karşılaşmalarının gerçekleştirildiği hem de politik konuşmalara ev sahipliği yapan büyük futbol stadyumları inşa edilmiştir (Lanfranchi, 2015: 265). Bu dönem içerisinde, 1908 yılında Londra’da dördüncüsü düzenlenen olimpiyat oyunlarına ilk kez futbol da dahil edilmiş (Fişek, 1985: 19), ayrıca FIFA tarafından düzenlenen ilk Dünya Kupası (Jules Rimet Kupası) organizasyonu 1930 yılında 13 ülkenin katılımıyla Uruguay’da yapılmış ve organizasyonun hemen ardından aynı yıl alınan bir kararla bu organizasyonun Olimpiyat Oyunları arasında her dört yılda bir düzenlenmesine karar verilmiştir (Aladanlı ve Çördük, 2009: 16). Olimpiyat oyunlarının ve dünya kupasının farklı ülkelerin takımları arasında yapılan müsabakaların artmasında oldukça önemli bir pay sahibi olduğu söylenebilir. Ayrıca uluslararası alanda yapılan müsabakaların artması, gelişen toplumsal olaylarla her daim bağlantılı olarak ilerleyen ve etkisini hissettiren modern futbolun toplumsal alanın pek çok

noktasında özellikle iktidarlar tarafından kullanımını da yaygınlaştıran bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ulus-devlet anlayışının yükselişte olduğu bir dönemde oluşturulmaya başlayan ulusal ligler, uluslararası maçlarda milli marşların okunmaya başlanması, stadyumların futbol müsabakaları dışında politik amaçlar için de kullanılması ve elbette gelişen teknolojiyle birlikte yayın organlarının bu olayları stadyumda bulunmayan bireylere de aktarabilmesi modern futbolun iktidar tarafından çıkar amaçlı kullanılan bir kolu haline gelmesine ve ulus-devlet anlayışına hizmet etmesine neden olmuştur. Özellikle 1934 ve 1938 yıllarında düzenlenen Dünya Kupası organizasyonlarını İtalya milli futbol takımının kazanmasının Mussolini iktidarının pekiştirilmesine yaptığı katkılar futbolun toplumsal alanda yarattığı etkiyi kanıtlayan örneklerden biridir. (Yurdesin, 2005: 111).

İki dünya savaşı arasındaki dönemde futbol organizasyonları devamlılığını korumak ve genişlemeye devam etmekle birlikte, bloklaşmış ülkeler arasındaki gerilim ve anlaşmazlıklar ve elbette uzun süren savaş nedeniyle organizasyonel anlamda küçük bir duraklama evresine girmiştir. 1900'lü yılların ilk yarısında yaşanan dönemin olumsuzlukları futbolun en azından organizasyonel olarak engellenmesine neden olmuş, futbolun uluslararası alanda gelişmesinin önü, pek çok sportif branş ve organizasyonda olduğu gibi, bu dönem içerisinde kapanmıştır (Vieli, 2016: 9). Ancak 1950'li yıllardan itibaren bu durum değişmiş, uluslararası futbol organizasyonları yeniden hızlı bir şekilde ortaya çıkmaya ve gelişmeye başlamıştır.

Dünyada profesyonel olarak oynanan futbolun kontrolü FİFA'nın elinde bulunmakla birlikte, kıtasal ya da bölgesel sınırlar dahilinde bölünmüş altı konfederasyon tarafından idare edilmektedir. Bu konfederasyonların bir tanesi hariç (10 üye ülkeyi barındıran CONMEBOL (Güney Amerika Futbol Konfederasyonu) 1916 yılında kurulmuş ilk konfederasyondur) geri kalanı ikinci dünya savaşının ardından geçen 20 yıllık süreç içerisinde kurulmuştur. Bu konfederasyonlardan 44 üye ülkeye sahip AFC (Asya Futbol Konfederasyonu) 1954 yılında, 52 üye ülkeye sahip CAF (Afrika Futbol Konfederasyonu) 1957 yılında, 35 üye ülkeye sahip CONCACAF (Kuzey, Orta Amerika ve Karayipler Futbol Derneği) 1961 yılında, 11 üye ülkeye sahip OFC (Okyanusya Futbol Konfederasyonu) ise 1966 yılında kurulmuştur. Bütün federasyonlar içerisinde en zengin kulüpleri bünyesinde barındıran ve dünya kupasından sonra en önemli iki futbol organizasyonu olarak kabul edilen Avrupa Şampiyonası ve Şampiyonlar Ligi'nin de düzenleyicisi konumundaki en başarılı konfederasyon olarak gösterebileceğimiz 52 üye ülkeye sahip UEFA (Avrupa Futbol Dernekleri) 1954 yılında kurulmuştur (Gifford, 2006: 12). Yaşanan iki dünya savaşı ve bu iki savaş arasındaki dönem uluslararası örgütlenmesine bir

miktar engel teşkil etmiş olmasına rağmen profesyonel futbol, dünya savaşının bitişinin ardından hızla yayılmaya ve örgütlenmeye devam etmiştir.

Dünya savaşının bitişyle birlikte uluslararası alanda sistemli bir şekilde büyümeye ve yaygınlaşmaya devam eden profesyonel futbol alanı, modern sürece geçiş yaptığı dönemde olduğu gibi yine toplumsal gelişmelerden uzak kalmamış, içinde bulunduğu dönemin şartlarına paralel gelişmeler göstermeye devam etmiştir. Bu açıdan modern futbol 1950'li yıllarda toplumsal hayatı etkileyecek yeni bir teknolojik gelişmeye de hızlı bir adaptasyon göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın bitişinin ardından toplumsal yaşamda kullanımı yaygınlaşmaya başlayan televizyonlar ve elbette televizyon medyası futbol alanını hemen bünyesine katmış ve böylece futbol alanı televizyon medyası ile bağlantılı bir yol izlemeye başlamıştır.

Esasında kitle iletişim araçlarından yapılan spor/futbol yayıncılığı 1920'li yıllarda radyo üzerinden ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde, hemen ardından birkaç yıl sonra da İngiltere'de başlamış ve ciddi bir ilgi görmüştür. Televizyon üzerinden yapılan yayınlar ise ilk olarak 1937 yılında başlamıştır. Londra'da ki 2000 haneye Arsenal futbol takımının antrenman maçları yayınlanarak futbol televizyonu test edilmiş ve 1 yıl sonra Wembley Stadyumu'ndan ilk naklen televizyon yayını gerçekleştirilmiştir (Irak, 2015: 293).

1950'li yılların başlarında, henüz medya günümüze oranla toplumsal alanda çok daha mütevazı bir konumdayken, televizyon kuruluşları futbol müsabakalarını programlarının bir parçası haline getirmiştir. İlk etapta televizyon medyası futbolu haber verme ve bilgilendirme ekseninde ekranlarına taşırken zamanla futbol alanının ve medyanın hızla gelişmesi ve kitlesel boyutlara ulaşması, televizyon ve futbol arasındaki karşılıklı ilişkiyi çok daha kapsamlı, karşılıklı bir çıkar ilişkisi haline getirmiştir. Televizyon ve futbol arasındaki bu ilişki özellikle televizyonun toplumsal yaşamda düzenli kullanımına ve o dönemdeki televizyon satışlarına ciddi katkılarda bulunmuştur (Şeker ve Gölcü, 2008: 120). Örnek olarak, Almanya milli takımının şampiyonluğu ile sonuçlanan 1954 Dünya Kupası'nın televizyonda canlı olarak yayınlanması, Almanya'da yıllık 11 bin civarındaki satın alınan televizyon sayısının bir anda 85 bin civarında bir sayıya ulaşmıştır (Mikos, 1982; Aktaran: Klose, 2015: 376). Toplumsal alanda devamlı olarak katılımın arttığı modern futbol alanının medyanın yeni ortaya çıktığı bir dönemde hızlı bir şekilde bu alanla ilişki içerisine girmesi ve ekonomik, ideolojik ve sosyal boyutlarda büyümeye devam etmesi, futbol alanının toplumsal yaşamla olan güçlü ilişkisini ayrıca ortaya koymaktadır.

1950'li yıllar futbolun özellikle televizyon medyasına ekonomik getiriler sağladığı yıllar olmuştur. 1960'lı ve 1970'li yıllar ise hem futbol alanının hem de televizyon medyasının karşılıklı olarak kar sağladıkları bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır (Arık, 2008: 202).

1970’li yıllardan günümüze kadar gelen süreçte ise televizyon medyası ve futbol alanı karşılıklı olarak çok daha büyük ekonomik gelirler elde etmenin yanı sıra toplumsal yaşamın hemen her noktasında etki sahibi olan konumlara yerleşmişlerdir. Özellikle küreselleşme süreci ve buna paralel olarak 1980’li yıllarla birlikte benimsenen neo-liberal politikalar futbol alanını direk etkileyen süreçler olmuş ve futbol alanının endüstrileşmesinin önünü açmıştır.

Futbolun endüstrileşme süreci, neo-liberal politikaların uygulamaya konulmaya başlandığı dönem olan 1980’lerin ilk yıllarında başlamıştır. Neo-liberal politikalar sayesinde medya alanındaki devlet kontrolünün etkisini yitirmesi ilk önce medyanın hızla ticarileşmesinin önünü açmış, hemen ardından da televizyon futbolunu oldukça kârlı bir hale getirmiştir. 1980’li yıllardan başlayan ve günümüze kadar gelen bu dönüşüm süreçleri futbol organizasyonlarının gelirleri içerisinde en büyük payın medya alanı üzerinden sağlanan gelirler olmasının en önemli nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Örnek olarak, günümüzde Avrupa’daki futbol kulüplerinin medya gelirlerinin payı giderek artarken, bilet gelirlerinin toplam gelire oranla payı %90’lardan %25’lere kadar gerilemiştir (Dağtaş, 2012: 30-31).

Kapitalist düzen içerisinde kurulan ilişki ağlarının sportif alanlarla kurduğu yakınlık sporun ve daha özelde futbol alanındaki örgütlenme biçimini ve toplumsal ilişkilerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Ayrıca bu dönemde yoğunluk kazanan küreselleşme sürecinin de etkisiyle sportif alanların profesyonelleşmesi ve ticarileştirilmesi futbol alanındaki mevcut dönüşümü tamamlamıştır (Gökalp, 2005: 123). Kapitalist ilişki ağlarının etkisi ve küreselleşme süreci futbol alanının dönüşümünde önemli bir pay sahibi olmakla birlikte, gelişen teknoloji, tüm dünyada hızla yayılmaya başlayan dijital medya ve mesleki alanlarda profesyonelleşme düşüncesi de futbol alanının ticari kaygının ön planda olduğu bir özerk alan olarak “endüstrileşmesinde” ayrıca etkili olan etmenler arasındadır.

Kitleselel medyanın kâr amaçlı hedefleri ve metalaştırmaya dönük profesyonelleşme mantığı futbol oyununu salt bir sportif aktivite olmaktan çıkararak seyirlik bir eğlence malzemesine dönüştürmüş ve futbolun endüstriyelleşmesinde ayrı bir etken olmuştur. 1980’li yıllarla birlikte görülen bu faktörler sadece futbolun oynanış tarzını değil, oyunun oynandığı toplumsal çerçeveyi de değiştirmiş oyuncular ve oynanan oyunu bir pazarlama ürününe, seyircilerin ise potansiyel müşteri konumuna yerleşmesine sebep olmuştur. Açıklanan bu durumun gerçekleşmesini mümkün kılan, futbol alanının televizyon, yayın hakları, sponsorluk ve reklam gibi ekonomik kârı amaçlayan ve geniş kitlelere ulaşmayı hedefleyen etkenlerle olan ilişkileridir (Klose, 2015: 376-377).

1980’li yıllardan itibaren liberal politikaların ve ticari amaçlar ekseninde şekillenen kitlesel medyanın futbol alanındaki dönüştürücü etkilerini, ayrıca futbol oyununun toplumsal yaşamda geldiği noktayı Talimciler şu şekilde açıklamaktadır:

“Medya futbolun geniş kitlelere aktarımında aracı olurken, futbolla birlikte kitlesel bir eğlenceye dönüşmektedir. Futbol, eğlence sanayiinin bir dalı haline gelmiştir ve bunun için de iyi gösteriler sunmak durumundadır. Yeni dünya düzeni haline gelen serbest piyasa ve liberalizmin, spor alanındaki temsilciliğini futbol üstlenmiştir. Futbol, yeni ekonomi politikalarının etkisi ile show business'ın bir dalı haline getirilmiştir. Futbolun toplumsal statüsündeki bu değişimler, profesyonelleşme ve medyatik pazarlamanın etkisiyle yaratılan ticarileşme süreçleriyle birlikte futbolun daha geniş kitlelere hitap etmesini sağlamıştır”. (Talimciler, 2001: 273)

Futbol alanının endüstriyel niteliğinin neo-liberal politikalar ve küreselleşme dönemiyle paralel bir şekilde 1980’li yıllarda başlamış olmasına rağmen endüstriyel futbolun gerçek anlamda yükselişi 1990’lı yılların başında gerçekleşmiştir. Bu dönemde alınan Bosman Kararları ve UEFA Şampiyonlar Ligi, UEFA Kupası gibi uluslararası organizasyonlar futbol alanının endüstriyelleşmesinin ve neredeyse salt ekonomik kar kapısı olmasının büyük ölçüde önünü açmıştır.

1955 yılında başlatılıp 1992 yılına kadar “Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası” (European Champion Clubs Cup) ismiyle sürdürülen ve sadece belirli ulusal liglerdeki şampiyon takımların katıldığı bir organizasyon olan UEFA Şampiyonlar Ligi (UEFA Champions League) 1992 yılında çok daha fazla takımın yer aldığı, daha organize, ekonomik getiri potansiyeli yüksek bir futbol organizasyonu olarak formatı değiştirilip uygulamaya koyulmuştur (Vieli, 2014: 93-94). Turnuvaya katılan takım sayısının artışı ve belirli organizasyonel kural değişiklikleri dışında ekonomik getiriye temel alan stratejilerle de çeşitli değişiklikler barındıran Şampiyonlar Ligi ve onun ilişkili bir alt kolu olarak sayabileceğimiz UEFA Avrupa Ligi organizasyonları, 1990’ların ilk yıllarından itibaren futbolun endüstriyelleşme sürecinin hızlanmasında ve bir iş alanına dönüşmesinde oldukça önemli bir pay sahibi olmuştur (Talimciler, 2015: 109-110). Örnek olarak, UEFA’ya bağlı birer organizasyon olan Şampiyonlar Ligi ve UEFA Avrupa Ligi temelde televizyon ve reklam endüstrisinin ciddi etkisi altındadır ve organizasyonda gözlemlenebilecek hemen her şey birer gösteri malzemesi konumundadır. Elbette bu gösteri ürününün potansiyel tüketicileri konumundaki izleyicilerin sayısının da maksimize edilebilmesi açısından organizasyonların maçlarının başlangıç saatleri “prime time” olarak kabul edilen ve insanların yoğun olarak ekran başında oldukları zaman kabul edilen (Türkiye saati ile) 21:45 olarak belirlenmektedir (Arık, 2008: 216)

Uluslararası organizasyonlarda ekonomik hedefler doğrultusunda görülen bu değişimlerin futbol alanı üzerinde yarattığı etki kaçınılmaz olmakla birlikte, 1990'lı yıllar da futbol alanının endüstriyellesmesinin ve seyirlik malzeme olarak sunulan bir çıkar kapısı olarak görülmesinin önünü iyiden iyiye açan ve günümüze kadar bu konumu güçlendiren bir başka etken ise BOSMAN Kararları'dır (Akşar, 2005: 7). Bosman Kararları kısaca, 1995 yılında, ismini Belçikalı bir futbolcudan alan ve bir transfer anlaşmazlığının hukuksal boyuta taşınarak tüm profesyonel futbol alanlarını etkileyen bir kararla sonuçlanan dava olarak açıklanabilir (Akşar, 2005: 11-12).

Futbol alanının ticari ilişkilere dayalı gelişiminin 1980'li yıllarda başladığı genel kabul görmekle birlikte, tam anlamıyla globalleşmesi ve endüstriyellesmesiye, yine mutabık kalınan bir görüş olarak, 1995 yılında Avrupa Adalet Divanı'nda alınan BOSMAN Kararları ile ilişkilendirilmektedir (Talimciler, 2008: 90; Akşar, 2005: 7; Tellan, 2008: 356). Bunun en temel nedeni, BOSMAN Kararları ile birlikte Avrupalı futbolcuların istediği bir ulusal lig takımıyla anlaşma yapabilme özgürlüğü doğmasıdır. Bu sayede bir takımda yer alması gereken Avrupalı oyuncu sayısındaki sınır tamamen kaldırılmış ve Avrupalı oyuncu transferlerinin sayısı hızla artmıştır (Boniface, 2007: 39).

BOSMAN davası, Avrupa Adalet Divanı tarafından şu şekilde sonuçlandırılmıştır:

- “Öncelikle futbolun bir ekonomik sektör olarak kabul edilmesi gerektiğini; futbol dahil tüm profesyonel spor dallarının, birer ekonomik alan ve aktivite olarak görülmesinin zorunlu olduğunu;
- Avrupa Topluluğu vatandaşı futbolcuların, kontratlarının bitiminin ardından bonservis gibi kısıtlamalarla transferlerinin engellenmesinin hiçbir hukuki dayanağı olmadığını;
- AB vatandaşı futbolcuların milliyetlerine dayalı herhangi bir kısıtlamanın (en fazla 5 yabancı oyuncu oynatma kuralı) milli takımlar dışında, yapılmasının yasadışı olduğunu;
- Bu konuda kulüpler tarafından yapılacak rekabeti engelleyici centilmenlik anlaşmalarının Avrupa Komisyonu tarafından, en ağır şekilde cezalandırılacağını;
- Bu kararların, bundan sonraki gelişmelere de kaynak olacağını; gerekçeli kararında hükme bağlamıştır.” (Akşar, 2005: 13-14)

BOSMAN Kararları oyuncuların kulüpleri ile yaptıkları sözleşmeler hususunda olumlu bir gelişme olarak sayılabilmekle birlikte belirli yan etkileri de beraberinde getirmiştir. Kararların ardından futbol alanı bütünüyle ticari kaygılar eşliğinde strateji üreten bir endüstriyel alana dönüşmüştür. Futbolcuların serbest dolaşım hakkı kazanmasının ardından AB üyesi ülkelerin vatandaşı olan futbolcularla limitsiz bir şekilde transferler yapılmasının tamamen önü açılmış, özellikle Avrupa'daki futbol kulüplerinin medya gelirlerinin hızlı yükselişine paralel

bir şekilde transfer ücretlerini de oldukça yüksek miktarlara çıkarmıştır. Ayrıca hem oyuncuların hem de kulüplerin reklam gelirleri ve sponsorluk anlaşmaları ise futbol alanının finansal yatırımcıların spekülasyon sahasına dönüşmesine neden olmuştur (Tellan, 2008: 356).

BOSMAN Kararları'nın alındığı 1995 yılında, Avrupa'nın beş büyük ligi olarak kabul edilen İngiltere, Fransa, İspanya, Almanya ve İtalya profesyonel 1. Liglerinde toplamda 2286 profesyonel futbolcu bulunmaktaydı. 2286 profesyonel futbolcunun ise 463'ünü futbol hayatını sürdürdüğü ülkenin vatandaşı olmayan, yabancı statüsündeki oyuncular oluşturmaktaydı. Ancak, BOSMAN Kararları'nın alınmasından sadece on yıl sonra Avrupa'nın beş büyük ligindeki profesyonel futbolcu sayısı %13,1 artışla 2586 futbolcuya ulaşırken, yabancı futbolcu sayısı tam %115 artış göstererek 998'e ulaşmıştır (Poli, 2010: 498). Ayrıca, alınan kararın hemen ardından transfer ücretlerinde de ciddi artışlar söz konusu olmuştur (örneğin; İngiltere Premier Ligi'nde BOSMAN Kararları'ndan sadece 1 yıl sonra %23,6 oranında artış yaşanmıştır) (Morrow, 1999: 41).

Endüstriyel futbol alanının tam anlamıyla erişkinlik dönemine geçişi olarak kabul edebileceğimiz BOSMAN Kararları'nın alındığı 1995 yılından günümüze kadar olan süreçte, futbol artık küresel bir alan haline gelmiş, liberal ekonomi anlayışına paralel bir anlayış benimsenmiş ve dijital teknolojinin gelişmesiyle birlikte dijital yayıncılığın en önemli parçalarından birine dönüşmüştür. Talimciler'e göre bugün endüstriyel futbol alanında temelde dört farklı kesim etkin olarak yer almaktadır. İlk kesim futbol arzını ekonomik alana sunan kulüpler, futbol alanında metalaşan arzı pazarlamakla görevli federasyonlar, dijital yayın kuruluşları ve son olarak tüketici/seyirci/taftar ya da müşteriler olarak konumlandırılabilirler insanlar futbol alanındaki etkin eyleyiciler olarak karşımıza çıkmaktadır (Talimciler, 2008: 93).

2007 yılında FIFA'nın yaptığı araştırmada, dünya üzerinde aktif profesyonel sporcu olarak kayıtlı 38 milyondan fazla lisanslı futbolcu ve profesyonel alanda kaydı bulunmayan amatör ya da 18 yaş altı futbolcularla birlikte 265 milyondan fazla futbolcu bulunmaktadır. Ayrıca, hakemler ve yetkililerden oluşan 5 milyondan fazla kişi de FIFA'nın bünyesinde faaliyetlerini sürdürmektedirler (Kunz, 2007: 10). FIFA'ya bağlı toplum 6 konfederasyon ve bu konfederasyonların üyeleri olan toplam 211 üye ülke bulunmaktadır. Ayrıca bu ülkelerde yer alan 300 binden fazla kulüp ve bu kulüplerin bünyesinde aktif olarak yer alan belirli seviye ve yaş gruplarında, amatör ve profesyonel olmak üzere yaklaşık 1,7 milyon tane futbol kulübü bulunmaktadır. (FIFA, 2017: 10-13). Bunun dışında, futbol alanındaki medya-yayıncı kuruluşları, reklam organizasyonları, çeşitli diğer kuruluşlar ve sayısız izleyici kitlesi de bugün futbol alanının içinde yer almaktadır.

Kısacası, futbol günümüzde evrensel boyutlara ulaşmış, dünyanın hemen her bölgesine yayılmış ve toplumsal yaşamın her noktasına sirayet eden devasa bir alan konumundadır. Ayrıca, belirli görevleri yerine getiren ve çeşitli eylemlerde bulunan milyonlarca birey ve toplumsal yaşamın temelde farklı alanlarına ait olmasına rağmen (medya, eğitim, siyaset) bu sportif alanda da ciddi etkiler yaratan sayısız organizasyonun oluşturduğu ilişkiler ağı futbol alanını var etmekte, bu alanın küresel boyutlara ulaşmasında ve toplumsal alanda son derece etkin bir rol almasını sağlamaktadır.

Bu duruma paralel olarak, futbol alanının Türkiye’de de tüm dünyada ve diğer bölgelerde olduğu gibi belirli bir tarihsel arka planı, alanı etkileyen çeşitli süreçler ve futbol alanının hala Türkiye’de ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel noktalarda etkin olmasını mümkün kılan bir ilişkiler ağı ve bu alanın bir işleyişi söz konusudur.

2.5. Futbol Oyununun Türkiye’ye Gelişi

Futbol oyunu tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de muhtemelen en popüler ve yaygın sporların başında gelmektedir. Günümüzde bağlı olduğu Avrupa Futbol Federasyonu içerisindeki önemli üye ülkelerden biri olan Türkiye’nin, futbol oyunu ile olan geçmişi esasında 150 yıldan daha eskilere gitmemektedir. Bu süre içerisinde Türkiye’de futbol oyunu ve futbol organizasyonları hemen her yerde olduğu gibi toplumsal olaylardan etkilenmiş, toplumsal yaşamın önemli bir parçası olarak çeşitli dönemeçlerden geçmiştir.

Talimciler’e göre Türkiye’de futbol alanının başlangıcından günümüze kadar olan tarihsel süreci dört döneme ayrılabilir. Talimciler’in “Kuruluş dönemi” olarak adlandırdığı ve Galatasaray Kulübü’nün kuruluşuna tekabül eden yıllardan başlayarak 1951 yılına kadar gelen süreç, profesyonelliğin kabul edildiği 1951 yılından siyasi ve toplumsal alanda önemli dönüşümlerin yaşandığı 1980’e kadar olan dönem, 1980’li yıllardaki toplumsal olay ve dönüşümler ve bu dönüşümlerin yarattığı etkilerin çerçevesinde 1990’lı yıllara kadar deneyimlenen 10 yıllık süreç ve son olarak dijital medyanın futbol alanına sirayet ettiği ve etkisini ciddi şekilde hissettirmeye başladığı 1990’lı yıllardan günümüze kadar olan dönem Türkiye’de futbol alanının dört temel gelişme evresi olarak ele alınabilir (Talimciler, 2015: 125-126).

2.5.1. 1877-1951 Dönemi

Futbolun oyununun tarihsel kökeni ve ilkel biçimleri hakkında tarihsel zaman aralığı ya da coğrafi bölge olarak çeşitli iddialar yer almasına rağmen, ayakla oynanan top oyununun evrilerek günümüz futboluna dönüştüğü yerin İngiltere olduğu konusunda fikir birliği mevcuttur. Özellikle 18. Yüzyılın ikinci yarısında dünyanın pek çok bölgesine askeri ve ticari

hedefler doğrultusunda yayılış gösteren ve dünyanın çeşitli bölgelerine yerleşen İngiltereli tüccar ve asker aileler, futbol oyununu da Mısır ve Hindistan gibi pek çok uzak ülkeye götürülmesine öncülük etmişlerdir. Osmanlı döneminde de işte bu İngiliz tüccar ailelerin (Levanten aileler) yerleşmesinin ardından futbol oyunu bu topraklara gelmiştir. Osmanlı topraklarına yerleşen İngiliz tüccar aileleri İzmir, İstanbul ve Selanik şehirlerine yerleşmeyi tercih etmiş, futbol oyununun oynanmaya başladığı ilk bölgeler de bu şehirler olmuştur. 1875 yılında, O dönem Osmanlı Devleti'nin kontrolünde bulunan Selanik'te ilk futbol maçı oynanmıştır. Anadolu coğrafyasında ise ilk futbol müsabakası 1877 yılında İzmir'in Bornova ilçesinde İngiliz ailelerin mensuplarınca oynanmıştır. (Arıpınar, 1992a: 10-11). Futbolun Anadolu coğrafyasına getirildiği ikinci meşrutiyet döneminden 1908 yılına kadar dönemin iktidarının yasaları gereği futbol oynamanın yasak olmasından dolayı, bu dönem içerisinde futbol sadece Rum, Ermeni, İngiliz ve İtalyan gruplar tarafından oynanmıştır (Aladanlı ve Çördük, 2009: 17). İngilizler ve Osmanlı topraklarında yaşayan azınlıklar tarafından yaşatılan futbol oyunu, iktidar tarafından siyasi amaçla toplanma ya da örgütlenme tehlikesi düşünülerek bu dönemde İstanbul'da sadece okul duvarları içerisinde oynanmıştır. Bu nedenle futbol (diğer pek çok spor dalı gibi) Galatasaray Lisesi (Mektebi Sultani) sınırları içerisinde oynanmış ve futbol alanında sportif örgütlenmeler ise İstanbul ve İzmir'deki Levanten ailelerin mensubu gençler tarafından gerçekleştirilmiştir (Talimciler, 2015: 116).

Türkiye'de ilk futbol kulübü ise, 1894 yılında Football Club Smyrna (İzmir Futbol Kulübü) adıyla o dönem İzmir'de yaşayan İngilizler tarafından kurulmuştur. Kulübün kuruluşunun hemen ardından, İzmir'den İstanbul'a göç eden İngiliz ailelerin aracılığıyla 1895 yılında İstanbul'un belirli bölgelerinde de futbol oynanmaya başlanmış ve bu oyun İstanbul'da da hızla yayılmaya başlamıştır. Ayrıca İzmir şehriden ve İstanbul'dan oluşturulan karma takımlar ilki 1897 yılında İstanbul'da, 1898 ve 1899 yıllarında da İzmir'de ve son olarak 1904 yılında İstanbul'da olmak üzere iki şehrin takımları arasında maçlar yapılmıştır (Arıpınar, 1992a: 11). Türkiye'de ilk futbol ligi organizasyonu ise İngiliz sefaret gemisinin mürettebatı Imogene, İngiliz takımı Moda Football Club ve Rum sporculardan oluşan Elpis takımlarının katılımıyla 1904-1905 sezonunda başlatılan İstanbul Futbol Ligi (Constantinople Football League) olmuştur. Bu ligin maçları ise bugünkü Fenerbahçe Futbol Kulübü'nün stadyumu olan Şükrü Saraçoğlu Stadyumu'nun oluşu yerde, takımların 15 gün önceden birlik yönetimini bilgilendirmesi koşulu ile yapılmıştır (Talimciler, 2014: 75).

Futbol oyununun İstanbul ve İzmir şehirlerinde hızla popülerlik kazanması, yabancı grupların kurduğu futbol takımları ve ilk futbol ligi iktidar baskısı ve sosyo-kültürel değerler gibi tüm engellemelere rağmen Türk grupların da ilgisini çekmeye başlamış ve bu grupları

girişimde bulunmaya doğru itmiştir. Çok geçmeden, 1901 yılında ilk Türk futbol kulübü olarak tarihteki yerini alacak olan Black Stocking (Siyah Çoraplılar) kurulmuştur. Ancak bu girişimin dönemin iktidarının çıkardığı engel ve zorlamalarla önüne geçilmiş ve kulüp sadece bir futbol maçı yapabilmiş ve çok kısa bir süre varlığını devam ettirmiştir (Gökacı, 2008: 26).

İstanbul Futbol Ligi'nin katılan ilk Türk futbol kulüpleri ise 1903 yılında kurulan ve 1906-1907 sezonunda lige katılan Galatasaray ve 1907 yılında kurularak 1909-1910 sezonunda lige giriş yapan Fenerbahçe kulübü olmuştur. 1912-1913 sezonunda Balkan Savaşı nedeniyle müsabakaların durdurulmasının ardından, çeşitli anlaşmazlıklar sebebiyle kulüpler iki ayrı lig oluşturmuşlardır. Galatasaray ve dört kulübün birlikteliğiyle İstanbul Futbol Birliği Ligi, Fenerbahçe'nin öncülüğünde bir diğer beş kulüp ise İstanbul Şampiyonluğu Ligi'ni kurmuşlardır (Talimciler, 2015: 117).

Türkiye'de futbol alanının hızla gelişme gösterdiği bir diğer kent olan İzmir'de ise futbol alanı, İstanbul'a benzer şekilde, İngiliz ailelerin ve kısmen Rum gruplarının öncülüğünde gelişimini sürdürmüştür. İzmir futbol ligi ilk olarak yabancılardan kurduğu futbol kulüplerinden oluşmakla birlikte, dönemin hâkim milliyetçi düşüncesi ve elbette savaş döneminin etkisi ile 1912 yılında Karşıyaka, 1914 yılındaysa Altay futbol kulüpleri kurulmuştur. Milli bir spor kulübü kurma ideali ve yabancı kulüpleri sahada mağlup etme düşüncesi bu iki kulübün kurulmasında pay sahibi olmuştur (Aksoy, 2015: 328-330). İzmir ve İstanbul'da futbolun gelişiminin ve başlarda yabancı kesimlerin öncülüğünde işleyişini sürdüren futbol alanına Türk toplumunun katılım biçiminin dönemin hâkim ideolojisi olan milliyetçilik düşüncesi ve işgal altında olunan bir dönemde yabancı kesimlerin takımlarına karşı müsabakada üstünlük sağlama arzusu ile paralellik göstermektedir. Türkiye'de futbol alanının tarihi ile Türk milli kimliğinin kurulma çabasının başladığı dönem birbiriyle örtüşmektedir. Bu durum kulüplerin kuruluş amaçlarının yanı sıra, özellikle Yunan futbol kulüpleri ile yapılan müsabakalarda, tezahürat ve pankartlarda da uzun bir dönem kendini göstermiştir (Bora ve Erdoğan, 2015: 225-226).

Türkiye'de özeldede futbol genele ise spor alanının gerçek anlamda örgütlenmesi yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk dönemine rastlamaktadır. Türkiye'de sporun örgütlenmesinin ilk adımı İsviçre Spor Teşkilatı Tüzüğü göz önünde bulundurularak 1922 yılında (TİCİ) Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın kurulmasıyla atılmıştır (Akin, 2014: 57). TİCİ'nin kuruluşuyla birlikte, aynı yıl "Futbol Encümeni" adıyla oluşturulan ve cumhuriyetin ilanının hemen ardından "Futbol Heyet-i Müttehidesi" adıyla faaliyete geçen Türkiye Futbol Federasyonu hiç vakit kaybetmeden FIFA üyeliği için başvurmuş ve FIFA organizasyonunun 26. Üyesi olmuştur (Arıpınar, 1992b: 7).

Futbol organizasyonları cumhuriyet rejiminin kitlelere ulaştırılabilmesi hususunda bir köprü görevli görmüş olmakla birlikte, yine de erken cumhuriyet döneminin sportif alanda ürettiği politikalar içerisinde başı çeken bir spor dalı olmamıştır (Talimciler, 2015: 126). Ancak bu durum futbol liglerinin devam etmesine, takım sayılarının artışına ve futbol alanının ulusal çapta yayılmasına bir engel teşkil etmemiştir. Futbol oyununun Türkiye'ye getirilişi ve ilk Türk takımların kurulmasının ardından birçok bölgesel lig kurulmuş ve bu liglere yenileri eklenerek ya da değiştirilerek profesyonelliğin kabul edildiği 1951 yılına kadar devam etmiştir. 1936 yılından 1950 yılına kadar Milli Küme, Cuma Ligi, İstanbul Ligi ve Anadolu mahalli ligleri devamlılığını amatörlük mertebesinde sürdürmüş, 1951 yılının ardından profesyonelliğe geçiş ile Türkiye'de futbol alanında önemli bir eşik atlanmıştır (Gifford, 2006: 136).

2.5.2. 1951-1980 Dönemi

Bu dönemin en önemli olaylarından biri 1930'lu yılların ortalarında başlayan, 1950'li yılların başlarına kadar resmîyet kazanmayan profesyonellik tartışmaları ve bunun sonucunda profesyonelliğin 1951 yılında resmen kabul edilişi olmuştur (Arıpınar, 1992a: 17-18). Profesyonelliğin kabulü ve hemen ardından Türkiye'nin 1954 yılında yeni kurulan UEFA organizasyonuna kabul edilmesi (FIFA birtakım anlaşmazlıklardan dolayı Türkiye'nin UEFA üyesi bir ülke olduğunu 1962 yılında kabul etmiştir) Türk takımlarının profesyonel alanda uluslararası turnuvalarda yer almasının ve uluslararası müsabakaların hızını iyiden iyiye arttıran olaylar olmuştur (Arıpınar, 1992b: 9).

Bu dönemde futbol alanında kurumsallaşma adına da önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. FIFA ve UEFA üyelikleri, 1959 sezonunda ulusal çapta, deplasman maçlarının da fikstürde yer aldığı (Milli Lig) Türkiye Profesyonel Ligi'nin oluşturulması ve "Profesyonel Futbol Hizmetleri Yönetmeliği" adıyla profesyonelliğin tamamen kabul görerek uygulamaya koyulmasıyla futbol alanında hızlı bir kurumsallaşma süreci yaşanmıştır (Devecioğlu, 2008: 381-382). Ayrıca, 1963-1964 sezonunda 13 takımlı bir lig olarak hayata geçirilen Türkiye Profesyonel İkinci Futbol Ligi ve 1967-1968 sezonunda 17 takımın katılımıyla başlatılan Türkiye Profesyonel Üçüncü Ligi (Aydın ve Atabeyoğlu, 1991-1996: 53-75), Türkiye'de futbol alanındaki popülerliğin ve organizasyonlarla birlikte takım sayılarının da artışıyla kurumsallaşma mantığının yükselişine örnek olarak gösterilebilir.

Bu dönem Türkiye'de görülen kapitalistleşme ya da liberal ekonomiye geçme girişimlerinin futbol alanını da etkilemeye başladığı bir dönem olmuştur. Profesyonelliğin kabulü ve kısa bir süre sonra profesyonel liglerin kurularak ülke genelinde müsabakalara başlanması yeni bir aşamaya geçilmesine neden olmuştur. 1950'li yıllardan itibaren futbol

kulüpleri ekonomik imkanları doğrultusunda yerel transferler, hatta dış transferler, yapmaya başlamış, gazete haberlerinde futbol özellikle maç günlerinde tam sayfa yer almaya başlamış ve sermayenin de futbol alanına girişiyle birlikte gelirler de artmaya başlamıştır (Gökaçtı, 2008: 196-199). Medya alanında yer bulmaya başlaması, liberal ekonomiye geçişle birlikte sermayenin futbol alanına girişi ve organizasyon sayısının artışına paralel olarak birçok şehirde de futbol takımlarının ortaya çıkması futbol alanının hızla popülerliğini arttırmasına neden olmuş ve örgütlü bir biçimde gelişimini sürdürerek toplumsal yaşamın birçok noktasına sirayet etmeye başlamıştır.

2.5.3. 1980-1990 Dönemi

1980-1990 arası dönemde dünyada yaşanan küreselleşme ve liberalizm furyası Türkiye'nin toplumsal yaşamını ve elbette futbol alanını etkilemekle birlikte, Türkiye'de yaşanan toplumsal olaylar ve siyasi çalkantılar da 1980-1990 arası dönemi önemli hale getiren etkenler arasındadır. Özellikle 12 Eylül döneminde (1980-1983 arası dönem olarak sınırlandırılabilir) toplumun depolitizasyonunu amaçlayan, her türlü toplanma girişimini engelleyen ve mevcut toplumsal sorunları mümkün olduğunca gözden uzak tutmayı amaçlayan askeri iktidar futbol alanının toplumsal yaşamı etkileme gücünden bu amaçları gerçekleştirebilmek adına faydalanmıştır. Özellikle, devamlı olarak sınırlandırılmaya çalışılan ve kontrol altında tutulmaya gayret edilen toplumsal yaşam içerisinde stadyumlar ve futbol alanları içerisindeki tüm mekanlar “kamusal alan” konumuna gelmiştir (Gökaçtı, 2008: 275). Ayrıca, dönemin iktidarı hem yapılacak seçimler için propaganda faaliyeti olarak hem de toplumun genç bireylerini çeşitli terör faaliyetlerinden ve siyasi oluşumlardan uzak tutmak amacıyla futbol alanında ciddi yatırımlar yapmış (özellikle doğu bölgelerinde) pek çok teşvik edici destek vermiştir. Bu sebepten dolayı 1980-1990 yılları, hem iktidarın futbol alanını siyasi çıkarları doğrultusunda en çok kullandığı, hem de birçok yatırım yaparak gelişmesine ciddi katkılarda bulunduğu bir dönem olmuştur (Talimciler, 2014: 83-84).

Türkiye'de futbol alanı 1980'den başlayarak 10 yıllık kısa bir süreç içinde önemli dönüşümlere sahne olmuştur. Siyasi ve toplumsal alanlarda yaşanan olaylar, bu olayların devamında futbol alanında uygulanan yönlendirici iktidar müdahaleleri ve bunlara ek olarak tüm dünyada yükseliş içerisinde olan küreselleşme ve liberalleşme süreçlerinin yarattığı dönüştürücü etkiler Türkiye'de toplumsal yaşamın her parçasını etkilediği gibi, futbol alanı da bu süreçlerden etkilenmiştir. Bu nedenle, 1980-1990 yılları arasındaki dönemde futbol alanının toplumsal yaşamın diğer bütün alanlarına etki etmeyi başardığı, popülerliğini ve ekonomi-siyaset alanlarındaki etki potansiyelini arttırdığı bir dönem olduğu görülebilir.

2.5.4. 1990 Sonrası Dönem

Türkiye’de futbol alanı cumhuriyetin ilk yıllarında ve 1950-1990 arasında kalan dönemlerde dünyadaki (öncelikle Avrupa’daki) futbol alanlarının gelişim süreçlerine paralel nitelikte değişimler geçirmekle birlikte kendi iç dinamiklerinden kaynaklı dönüşümler de geçirmiş bir alandı. Ancak 1980’li yıllarda etkisini her yerde hissettirmeye başlayan küreselleşme, neo-liberalizm ve dijital medyanın gelişimi gibi futbol alanına sirayet eden etkenlerle birlikte, 1990’lı yıllardan itibaren Türkiye’de futbol alanı da Avrupa’daki futbol alanlarında deneyimlenen değişimlere paralel nitelikte bir süreçten geçmiştir.

1990’lı yıllardan günümüze kadar gözlemlenebilen süreç içerisinde futbol alanının medya ile başlayan güçlü birlikteliğiyle birlikte popülerliğinin doruğa çıkması, dünyadaki futbol organizasyonlarının gelişmesine paralel olarak endüstriyel bir anlayış içerisinde seyirlik malzemeye ve tamamıyla metalaşan bir alana dönüşmesi, ekonomik getirilerinin ise kayda değer ölçüde artması gibi durumlar söz konusudur. Özellikle özel televizyon kanallarının futbol alanı ile olan ayrılmaz birlikteliğinin başlamasının ardından dünyadaki bütün futbol alanlarında görülebileceği üzere, futbol gündelik yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir (Talimciler, 2014: 79).

1990’lı yıllardan başlayarak, Türkiye’de futbol alanı ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarla ilişkisini devamlı olarak geliştirmiştir. Türkiye’de futbol organizasyonlarının ekonomik alanda, belirli kriz dönemlerini (2001 yılında yaşanan ekonomik kriz örneği gibi) göz ardı edersek, istikrarlı olarak büyüdüğü, medya organizasyonları ve sponsor markalarla olan ilişkilerinin giderek güçlendiği ve alana dolaylı ya da doğrudan katılımın da sürekli arttığı görülmektedir.

1959 yılında 2 grup halinde 16 takımın katılımıyla oluşturulan ve ilk sezonunda “Milli Lig” adıyla toplamda 114 müsabakanın gerçekleştirildiği profesyonel futbol ligi her geçen yıl genişlemesini sürdürmüş ve toplumsal yaşamda etkinliğini arttırmıştır (Arıpınar, 1992a: 99-100). 2018 yılına gelindiğinde “Süper Lig” adı altında 18 takımın yer aldığı ve bu takımlarda yer alan 483 oyuncunun (260’ı yabancı oyuncu), kulüp çalışanlarının, teknik ekibin ve federasyon yetkililerinin bulunduğu, sezon içerisinde 34 hafta boyunca toplamda 306 müsabakanın gerçekleştirildiği ve ekonomik alanda takımların toplamda 688,88 milyon € değere sahip olduğu oldukça ciddi bir etkiye sahip geniş bir organizasyon halini almıştır (Transfermarkt GmbH & Co. KG, 2018)¹. Ayrıca, 18 takım ve 475 profesyonel oyuncunun (116’sı yabancı oyuncu) oluşturduğu ve 86,66 milyon € değeri ile ekonomik alanda Türkiye’nin önde gelen ikinci profesyonel futbol ligi konumundaki 1. Lig (Transfermarkt GmbH & Co. KG,

¹ <https://www.transfermarkt.com.tr/super-lig/startseite/wettbewerb/TR1> (erişim tarihi: 6 Ocak 2018)

2018)², 933 oyuncu ve 36 takım barındıran 2. Lig (Kırmızı ve Beyaz olarak adlandırılan iki farklı kategoriden oluşur) ve son olarak 54 takım ve 1401 profesyonel futbolcudan oluşan 3. Lig organizasyonları da profesyonel futbol ligleri arasında yer almaktadır (Transfermarkt GmbH & Co. KG, 2018)³. Yine aynı kaynaktan alınan ortalama yaş ve ekonomik büyüme verileri doğrultusunda, futbol alanının Türkiye’de 1990’lı yıllardan itibaren ekonomik ve toplumsal anlamda geçerliliği ve getirisi çok yüksek bir profesyonel meslek alanına dönüştüğü çıkarımında bulunulabilir. 1997-1998 sezonunda yaklaşık olarak 22 olan süper lig oyuncularının yaş ortalaması, 10 yıl sonra 24’e yükselmiş ve bir 10 yılın ardından da 2017-2018 sezonu itibarıyla neredeyse 28 yaş ortalamasına yükselmiştir (Transfermarkt GmbH & Co. KG, 2018)⁴. Futbol alanının ekonomik sermayesindeki ciddi artış, medyada aracılığıyla popülerlik imkânı, reklam ve sponsorluk anlaşmaları gibi etkenler alan içerisindeki bireylerin de futbol alanına profesyonel bir iş olarak yaklaşmasında ayrıca etkili olduğu söylenebilir.

Futbolun ekonomik gelirleri ve doğrudan lisanslı olarak katılımının yanı sıra seyirci olarak stadyumlarda bir takımını destekleyen insanların sayısı da hiç azımsanmayacak seviyededir. Futbol Ekonomisi Raporu 2015/2016 verilerine göre, bir sezon içerisinde iki buçuk milyondan fazla insanın seyirci olarak stadyumlarda yer aldığı Türkiye futbol alanında, bir Süper Lig müsabakasını stadyumda ortalama 8000’den fazla insan seyretmektedir (Aktif Bank, 2017: 7). Stadyum dışında ise ücretli dijital yayınlar üzerinden çok daha fazlası bu seyirci sayısına eklenmektedir.

Günümüzde futbol alanının Türkiye’deki etkinliğini kısaca toplamak gerekirse, futbol alanı bugün “Süper Lig” başta olmak üzere 4 profesyonel ligden ve bu liglerde yer alan toplamda 3000’den fazla profesyonel futbolcudan, ayrıca 2014 federasyon verilerine göre amatör futbolcular ve çeşitli alt yaş grupları da dahil olmak üzere TFF’ye bağlı 600.000’den fazla lisanslı futbolcudan oluşmaktadır (Sporx Sports News Network, 2014)⁵. Bunlara ek olarak, müsabakalarda yer alan görevliler, takım yöneticileri ve idarecileri, federasyon çalışanları, sponsor firmalar, markalar, medya kuruluşları ve sayısız futbol taraftarı futbol alanının bir parçası konumundadır. Açıklanan belli başlı verilerden yola çıkarak, bu kadar geniş bir alanda devamlılığı sağlanan futbol alanının toplumsal yaşamın en küçük gündelik noktalarından ekonomik ve politik alanlar gibi devasa boyutlarına kadar hemen her noktasında varlığını hissettirdiği söylenebilir.

² <https://www.transfermarkt.com.tr/jumplist/startseite/wettbewerb/TR2> (erişim tarihi: 5 Ocak 2018)

³ <https://www.transfermarkt.com.tr/jumplist/startseite/wettbewerb/TR4C> (erişim tarihi: 5 Ocak 2018)

⁴ https://www.transfermarkt.com.tr/super-lig/startseite/wettbewerb/TR1/plus/?saison_id=2017 (erişim tarihi: 5 Ocak 2018)

⁵ <http://www.sporx.com/ne-kadar-lisansli-sporcumuz-var-SXHBQ381228SXQ> (erişim tarihi: 6 Ocak 2018)

Futbol alanının toplumsal yaşamdaki önemini ve toplumsal yaşamı oluşturan diğer alanlarla olan etkin bütünleşmesini Talimciler şu şekilde açıklamaktadır:

“Futbol, içinde bulunduğumuz dönemin en etkili iktidar nesnelерinden bir tanesine dönüşmüştür ve bu yüzden de futboldan söz ettiğimiz her an, aynı zamanda ekonomiden-siyasetten-kimlikten-şiddetten-toplumsal yaşamdaki birtakım değişmelerden ve sıkıntılardan da söz ediyor olmaktadır. Bir oyun olmanın ötesinde futbol, toplumsal yaşam içerisinde bir ‘minyatür’ model olarak işlev görmekte ve onun üzerinden toplumsal yaşama bir takım rol ve değer transferleri gerçekleştirilmektedir.” (Talimciler, 2008: 91)

Açıklamadan yola çıkarak, futbol dediğimizde toplumsal yaşamın hemen her noktasına sirayet etmiş devasa bir ilişkiler ağını içinde barındıran ve siyaset, ekonomi, kültür gibi toplumsal yaşamı oluşturan her parçaya etki eden bir alandan bahsettiğimiz söylenebilir. Ancak, buraya kadar aktarılmaya çalışılan futbol oyununun ve Türkiye’de futbol alanının tarihsel gelişimi içerisinde yaşanan gelişmelerin erkeklerin eyleyici ve mutlak egemen konumda olduğu “erkek” futbol alanının tarihi olduğu da bir gerçektir. Bu nedenle, her ne kadar aynı spor dalının mensubu oyunculardan ve aynı alan içerisinde yer alan organizasyonlardan bahsedilse de kadın futbolcuların ve kadın futbol alanının erkek futbol alanından farklı bir işleyişi, görece bağımsız bir tarihsel süreci ve bu alanın meydana gelmesini sağlayan kendine has ilişkilerinin olması muhtemel bir durumdur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FUTBOL ALANINDA KADINLAR

3.1. Kadınların Futbol Alanının Tarihi

İlkel biçimlerinin de futbol alanının tarihsel sürecinin bir parçası olduğunu varsayarak binlerce yıldır insanların gündelik yaşamının bir parçası olan ve bugün küresel boyutlara ulaşmış bir oyun olarak öne çıkan futbol alanı, tarihsel süreci incelediğimizde büyük çoğunlukla erkeklerin hakimiyetinde süregelen bir geçmişe sahiptir. Her ne kadar tarihsel süreç içerisinde çeşitli bölgelerde zaman zaman kadınların da bu oyunun bir parçası olmayı başarabildiği görülse de aktif olarak bu alanda var olmalarının geçmişi çok eski tarihlere gitmemektedir. Özellikle modern futbola geçişin ardından çeşitli dönemlerde kadınların bu oyuna katıldıkları ve önemli gelişmeler kaydettikleri görülse de alandaki cinsiyet temelli ilişkilerin ve eril iktidarın etkileri her zaman için kadın futbol alanının gelişmesine karşı bir engel teşkil ettiği söylenebilir.

Ancak, her şeye rağmen varlığını sürdürmeyi başaran ve özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren çeşitli kazanımlarla gelişimini sürdürerek bugüne kadar gelen kadın futbol organizasyonlarının nasıl bir tarihsel süreç deneyimlediği, eril düşüncenin mutlak hâkim olarak görüldüğü bir alanda ne tür engellerle karşılaştıkları araştırmanın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu nedenle, çalışmanın bu bölümünde futbol alanında cinsiyetler arası ilişkiler, tarihsel süreç içerisinde kadın sporcuların alandaki var olma mücadeleleri, Dünya'daki ve elbette Türkiye'deki kadın futbol organizasyonlarının gelişim süreçleri ve günümüzde kadın futbol organizasyonlarının erkek futbol organizasyonlarına kıyasla ne seviyede ve hangi konumda yer aldıkları açıklanmaya çalışılacaktır.

3.2. Cinsiyetler Arası İlişkiler ve Futbol Alanında Kadınlar

Çoğu spor dalı genel anlamda bütün toplumsal ilişki ağlarına, özel anlamda ise toplumsal alanda her daim var olan cinsiyet ilişkilerine bağlı olarak gelişip var olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, toplumsal yaşamı meydana getiren çoğu alanda erkek egemen/avantajlı konumda yer almaktayken spor dallarında da erkeklerin kadınlara nazaran daha etkin rol oynuyor olması sürpriz bir durum değildir (Pfister, 2015: 159-160).

Toplumsal yaşamı oluşturan her alanda olduğu gibi spor alanında da toplumsal cinsiyete dayalı iktidar ilişkilerinin bir sonucu olarak, eril bir ideoloji çerçevesinde geliştirilen kalıp yargıların bulunması ve fiziksel mücadelenin ön planda olduğu bir alanda kadın ve erkek arasındaki biyolojik farkların ileri sürülmesi kadının spor alanında ikincil konumda yer

almasına (hatta bazen tamamen dışlanmasına) neden olmaktadır. Ayrıca, kadının spor alanındaki konumunun belirlenmesinde etkin rol oynayan toplumsal cinsiyete dayalı iktidar ilişkilerinin tarihsel süreç içerisinde kadın bedenine yüklediği anlamlar, kadının sportif alanlardaki konumunu belirleyen önemli etkenlerden biri olmuştur (Koca ve Bulgu, 2005: 165-166).

Spor alanlarında toplumsal cinsiyet kalıplarına paralel bir şekilde, erkeklerin egemen konumda ya da eyleyici pozisyonda olması genelleştirilmiş ve her yerde aynı olan evrensel bir durummuş gibi sunulsa da durum biraz daha farklıdır. Özellikle spor alanında faaliyet gösteren bazı feminist araştırmacılar tahakküm ilişkilerinin indirgemeci bir şekilde değerlendirilmesine karşı çıkarak, toplumsal cinsiyetin toplumsal alandaki karşılıklı ilişkiler doğrultusunda anlam kazanmış ilişkisel bir kavram olarak anlaşılması gerektiğini savunmaktadırlar (Hargreaves, 1994: 37-38). Bu düşüncüyü destekleyici bir örnek olarak, sanayi öncesi dönem içerisinde çeşitli toplumlarda kadınlar koşu ya da yakın dövüş gibi pek çok fiziksel aktivitenin parçası olabilmişler, erken modern dönemde ise kırsal alandaki kadınlar günlük hayatın işleyişinde edindikleri önemli rollerden kaynaklı olarak birçok spor dalına (bu spor dallarına futbol da dahildir) erkeklerle birlikte katılım göstermişlerdir. Ancak diğer yandan, spor, savaş ve dinin bağlantılı olduğu ve kadının “zayıf cinsiyet” olarak görülerek ikincil konuma itildiği Antik Yunan döneminde kadınlar sportif faaliyetlerden tamamen dışlanmış ve sportif alana yalnızca oyuncu olarak değil, izleyici olarak bile katılamamışlardır (Pfister, 2015: 160-161). Hem kadınların sportif alanda aktif konumda olduğu örneklerden hem de sportif alandan tamamen izole edilmiş olduğu örneklere bakıldığında, her dönemin ve her toplumun o an barındırdığı cinsiyetler arası ilişkilerin, kadın ve erkek olmaya yükledikleri anlamların, toplumsal cinsiyet anlayışlarının ve toplumsal yaşamdaki konumlarının sportif alandaki konumunun belirlenmesinde de etkili olduğu söylenebilir.

19. yüzyıldan itibaren özellikle batı Avrupa bölgesinde fiziksel aktivitelerin ve çeşitli oyunların “modern spora” doğru bir dönüşüm içerisine girmesiyle birlikte sporun anlamı, oynanışı ve farklı cinsiyetlerin sportif alanlardaki konumu da değişmeye başlamıştır. Özellikle İngiltere’de, o dönemde öne çıkan iki takım sporu olan rugby ve futbol oyunlarının özel okullardaki erkek öğrencileri eğitme amacı taşıması, hemen ardından kapitalizm ve hızla gelişen şehirleşmeyle birlikte fiziksel mücadele niteliği ön planda olan sporların işçi sınıfı (erkek işçiler) aktivitesi haline gelmesiyle birlikte kadınlar bu tarz sportif alanlardan izole edilmeye başlanmıştır (Pfister, 2015: 164). Modern sporun başlangıcından itibaren bu alanın dışına itilmelerine rağmen, profesyonel alanda olmasa da kadınlar bir şekilde futbol alanının içerisinde kalmayı bir şekilde başarmışlardır.

Eril bir anlayışla şekillenmiş iktidar ilişkilerine dayanarak pek çok kez futbol alanının dışına itilen kadın sporcular gerek futbol oyununun ilksel biçimlerinin oynandığı antik dönemlerden sanayi devrimine kadar olan dönemde, gerekse modern futbolun doğuşundan günümüz profesyonel futboluna kadar olan süreç içerisinde bu alanın bir parçası olmuşlardır. Günümüzde hala tarihsel süreç içerisinde oluşturulmuş toplumsal cinsiyet kalıplarına paralel bir şekilde futbolun bir “erkek sporu” olarak algılanmasına ve kadınların bu alandaki etkinliği hala sınırlı olmasına rağmen, futbol oyununun tarihi içerisinde erkek futbol alanıyla birlikte, kadın futbol alanı da toplumsal yaşamda belirli olay ve olgulardan etkilenmiş bir tarihe, açıklanması gereken bir gelişim sürecine sahiptir.

3.3. Futbol Alanında Kadınların Tarihi

Literatürde erkek futbol alanının tarihsel kökenleri ve toplumsal olay ve olgularla ilişkisi üzerine sayısız kaynak bulunmakla birlikte, kadın futbolu üzerine yapılan araştırma sayısı, özellikle erkek futbol alanı üzerine yapılan çalışmalarla kıyaslandığında oldukça sınırlıdır. Ayrıca spor konusu sosyoloji literatüründe 1920’li yıllarda çeşitli çalışmalarla başlayıp 1950’li yıllarda hız kazanmasına rağmen (Talimciler, 2015: 71) , kadın sporcuların futbol alanındaki deneyimleri üzerine yapılan sosyolojik araştırmalar sadece 15 yıllık bir geçmişe sahiptir (Öztürk ve Koca, 2015: 159).

Futbolun ilkel biçimleri günümüzden beş bin yıl öncesine, modern futbol tarihi ise 19. Yüzyılın ortalarına dayanan ve bu süreç içerisinde elit askerler, alt tabaka insanlar, burjuva çocukları ve meslek erbapları tarafından oynanan oldukça köklü ve yaygın bir spor-oyun olmuştur. Futbol alanı bu kadar uzun bir geçmişe sahip olmasına ve toplumun birbirinden oldukça farklı kesimleri tarafından zaman içinde benimsenmesine rağmen kadınların futbol alanına oyuncu olarak katılmaya başlaması ancak yüz elli yıl öncesine, yani 19. Yüzyılın son çeyreğine dayanmaktadır (Galeano, 2015: 115). Burada bahsedilmesi gereken bir diğer nokta, modern futbol öncesi dönemde ve milattan önce oynanan ilkel futbol biçimlerinde de kadınların yer aldığı görüşüdür. Futbolun ilk biçimi olarak kabul gören Çin’deki “Tsu chu” ve Orta Asya Türklerinin oynadığı bir oyun olduğu savunulan “tepük” oyunlarında ve modern dönem öncesi Avrupa’nın çeşitli kırsal bölgelerinde ayakla oynanan top oyunlarında kadınların yer aldığı görüşü kaynaklarda belirtilmektedir (Dunning, 1999; Dever, 2010).

Az sayıdaki kayıtlı belgelere göre, kadınların oyuncu olarak modern futbol alanına dahil olması İngiltere’de Viktorya (Victorian) döneminin son yıllarına denk gelmektedir. Bu dönemde çok az sayıda kadın futbolcu oyuna katılmasına rağmen düzenli bir seyirci kitlesinin olduğu bilinmektedir (Hargreaves, 1994: 141). İlk kadın futbol maçının tarihi 1881 ve 1895

yılları olarak iki farklı tarihle ifade edilmesine rağmen, aradaki anlaşmazlık kadın futbol maçlarının resmîyeti ile alakalıdır. 1881 yılında Edinburgh'ta oynanan kadın futbol maçı kısmen FA organizasyonunun kurallarına bağlı kalınarak oynanmasına rağmen gayri resmî bir müsabaka olarak görülmektedir. 1895 yılında Londra'da kurulan Britanyalı Kadınlar Futbol Kulübü'nün (The British Ladies Football Club) aynı yıl gerçekleştirdiği ilk müsabaka ise kadın futbolunun kayıtlı olarak ilk resmi müsabakası olarak görülmektedir. 1895 yılında Britanyalı Kadınlar Futbol Kulübü'nün kurulmasından 1. Dünya Savaşı'na kadar olan 20 yıllık sürede ise, kadın futbol takımlarının sayısı hızla artmaya başlamış, Fransa'daki spor salonu hareketiyle birlikte de uluslararası boyutta popülerliğini arttırmıştır (Williams, 2013: 17-18). Bu dönemde, 1902 yılında Fransa'da, 1918 yılında İsveç'te ve 1923 yılında Avusturya'da kadın futbol takımlarının örgütlendiği görülmüştür (Öztürk ve Koca, 2015: 160).

Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı dönem kadın futbolunun ciddi gelişmeler kaydettiği bir evreye tekabül etmiştir. İngiltere'de savaş döneminde cephan fabrikalarında işçi olarak çalışan kadınlar boş zamanlarını futbol ile değerlendirmiş, futbol takımları kurarak müsabakalar düzenlemişlerdir. Bu durum kadın futbolunu ilerleten bir gelişme olmakla birlikte, futbolcuların işçi sınıfı mensubu kadınlardan oluşması bazı saygın spor çevreleri tarafından kadın futbol alanının orta ve üst sınıf kadınlar için uygun olmayan, sert bir sportif alan olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Batı Avrupa ülkeleri ve başta İngiltere'de kadın futbol alanı, başlarda işçi sınıfı mensubu kadınların organizasyonlarıyla mütevazî olarak tarif edilebilecek ölçüde başlamasına rağmen zamanla popülerliğini arttırmış, kitlesini genişletmiş ve toplumsal yaşamda rasyonel bir eylem olarak kabul görmeye başlamıştır (Hargreaves, 1994: 141-142).

Ancak bu dönemde gerek savaş döneminden kaynaklı olarak erkek futbol organizasyonlarının kısmen sekteye uğraması gerek kadın hareketlerinin ön plana çıkmaya başladığı bir döneme tekabül etmesinden kaynaklı olarak popülerliğini hızla arttıran ve önemli bir kitlenin kadın futbolu alanına dahil olmasını sağlayan kadın futbol organizasyonlarının buldukları alandaki iktidar mücadelesinin kurbanı olduğu söylenebilir. Bu açıklamayı destekleyen en önemli örnek dönemin en popüler ve rakipsiz kadın futbol kulübü olan ve 1. Dünya Savaşı sırasında hem sportif aktivite hem de yardım amacıyla kurulmuş Kerr Hanımları Futbol Kulübü'dür (The Dick, Kerr Ladies Football Club). Kerr Hanımları Futbol Kulübü oynadığı müsabakalardan elde ettiği gelirleri hayırseverlik için kullanmış, ayrıca 1920 yılında Liverpool'da Goodison Park'ta 53 bin kişi önünde müsabaka düzenlemiştir. Kadın futbol takımının popülerliğinin hızla artması karşısında o dönemin bütün erkek futbol organizasyonları müdahalede bulunmuş ve “futbol oyununu korumak” için harekete geçmiştir.

Futbol Federasyonu'na (FA) bağılı erkek futbol organizasyonları kadın futbol takımlarının yardım amaçlı topladığı paraların hayır kurumlarına gitmediği iddiasıyla kadın futbol takımlarının federasyonun sahalarında maç yapmasını yasaklamıştır (Hall, 2004: 32). Yasaklanmanın bir diğer gerekçesi de Futbol Birliği (Fa) 5 Aralık 1921 yılında yaptığı açıklamada “Futbol oyunu kadınlar için hiçte uygun değildir ve oynanması teşvik edilmemelidir.” açıklamasıyla kadın futbol organizasyonlarının önünü tamamen kesmiştir. Bu durum, erkek futbol organizasyonlarının kökleri sağlam ve sistematik bir şekilde gelişirken kadın futbol alanının gelişimine ciddi bir engel teşkil etmiş ve kadın futbol alanının yaklaşık olarak yarım asırlık bir duraklama dönemine girmesine sebebiyet vermiştir (Kessel, 2009). Sadece kadın futbolunun başlangıç noktası olan Britanya’da değil, kadın futbol organizasyonlarının bulunduğu bazı Avrupa ülkelerinde de 1940’lı yıllarla birlikte benzer engeller görülmüştür. Örnek olarak, 1941 yılında Brezilya’da kadınların futbol oynamasına ilişkin 1979 yılına kadar yürürlükte kalacak olan bir yasaklama getirilmiş, Almanya’da ise kadınların fiziksel yapılarına zarar verdiği gerekçesiyle 1955-1970 yılları arasında kadın futbol takımı kurulmasının ve müsabaka düzenlenmesinin önüne geçilmiştir (Öztürk ve Koca, 2015: 160).

Yaklaşık 50 yıllık engel ve yasaklamalarla dolu kayda değer gelişmenin görülemediği bir dönemin ardından özellikle 1969-1972 yılları arasında kadın futbolculara ve organizasyonlara koyulan yasaklar tek tek kaldırılmaya başlamıştır. 1970’li yıllarla birlikte kadın futbol takımları özellikle Avrupa’da tekrar kurulmaya ve organizasyonlar örgütlü ve sistematik bir şekilde pek çok ülkede faaliyete geçmeye başlamıştır (Gifford, 2006: 11). 1970 yılında İngiltere’de resmi olarak Kadın Futbol Federasyonu (Women’s FA) kurulmuş ve bu organizasyonun öncelikli hedeflerinden biri kadın futbol alanının gayri resmi konumdan alıp resmi ve organize bir düzene yerleşmesini sağlamak olmuştur (Dunn, 2016: 9).

UEFA’nın kadın futbolunu ciddiye almaya başladığı dönem ise 1970’lerin ilk yıllarına tekabül etmektedir. Bu dönemde yapılan toplantılarda, kadın futbol alanının nasıl ilerletilebileceği ve nasıl bir gelişme sağlanabileceği gibi konular üzerinde durulmuştur. Bu dönemde UEFA örgütü yaptığı toplantılarda kadın futbol alanını sıklıkla toplantılarında dile getirmesine ve bir ilerleme kaydetme gayesi içerisinde olmasına rağmen, bazı UEFA üyeleri kadınların futbol oynamasına karşı konumlanmaya devam etmiştir. Ancak bu tarz çeşitli karşı çıkışlara ve engellere rağmen kadın futbol alanı 1970’li yıllardan itibaren gelişimine devam etmiştir (Vieli, 2014: 153).

1970’li yıllardan itibaren, kadın futbol takımları ve ulusal-uluslararası kadın futbol organizasyonlarının sayısı hızla artmaya ve sistemli bir şekilde gelişmeye başladığı

görülmektedir. 1975 yılında ilk defa Kadınlar Asya Kupası (the AFC Women's Championship) düzenlenmiş, Okyanusya'da Asya'da düzenlenen turnuvayla aynı eşdeğerlikte bir uluslararası kadın futbol organizasyonu düzenlenmiş, 1984 yılında ise UEFA kendi turnuvasını resmi olarak düzenlemiştir (Dunn, 2016: 13). 1988 yılına gelindiğinde ilk defa Norveç kadın futbol takımının şampiyonluğuyla sonuçlanan kadınlar dünya şampiyonası "1988 FIFA Women's Invitation Tournament" adıyla Çin'de gayri resmi olarak düzenlenmiş, ilk resmi dünya kupası ise FIFA'nın organizatörlüğünde "The FIFA Women's World Cup" ismiyle yine Çin'de 1991 yılında düzenlenmiş, turnuvanın elemelerine 60'ın üzerinde ülke katılmış ve bu ilk resmi dünya kadınlar futbol kupası organizasyonunda ABD kadın milli takımı şampiyon olmuştur (Lopez, 1997: 195). 1996 yılında düzenlenen Olimpiyat Oyunları'ndaysa ilk kez kadın futbol karşılaşmaları organizasyonlara dahil edilmiştir (Gifford, 2006: 11). Özellikle 1970-1985 yılları arasında kıta özelinde kadın futbol turnuvalarına sahne olmuş, bu dönemin hemen ardından da hızla bir gayri resmi ve bir resmi iki dünya kupası düzenlenmiş ve kadın futbol alanı uluslararası boyutta organize bir şekilde hızlı bir gelişim göstermiştir.

Kadın futbolu alanının 1970'li yıllardan başlayarak sistemli bir şekilde gelişimi günümüze kadar devam etmiş ve hala da devam eden bir süreçtir. 2007 yılı FIFA verilerine göre dünyada aktif olarak futbol kariyerini sürdüren 265 milyon oyuncunun yaklaşık olarak %10'u (26 milyon) kadın futbolculardan oluşmaktadır (Kunz, 2007). 2016/2017 sezonu UEFA verilerine göre ise, UEFA üyesi Avrupa ülkelerinde toplamda yaklaşık olarak 1 milyon 250 binden fazla lisanslı oyuncu bulunmaktadır. Ayrıca, oyuncu sayısının yanı sıra teknik ekipte görevli farklı lisans seviyelerinde 17 binden fazla antrenör futbolcu bulunmaktadır. Kadın futbolu alanının Türkiye'nin de bağlı olduğu Avrupa'daki ekonomik durumuna baktığımızda, 2012 yılında ortalama 50 milyon Euro civarında olan kadın futboluna ayrılan bütçe, 2016/2017 sezonunda yaklaşık olarak iki katına çıkmış ve 101,7 milyon Euro'ya ulaşmıştır. Ayrıca, 47 olan ulusal takım sayısı da 52'ye yükselmiştir. 2016/2017 sezonunda Avrupa'daki kadın futbol alanında gerçekleştirilen uluslararası müsabakalara katılan seyirci sayısı ortalama 1800 civarındayken, lig maçlarını izleyen seyirci sayısı da UEFA verilerine göre ortalama 314'tür (UEFA, 2017: 4-10). FIFA ve UEFA'nın yıllık raporlarından aktarılan bu veriler ele alındığında, kadın futbol alanının dünya genelinde yükselişte olan, ciddi bir katılımı ve ilişki ağını içinde barındıran bir sportif alan olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Ayrıca gerek FIFA gerek UEFA tarafından hazırlanmış olsun, sunulan her raporda göze çarpan bu istatistikler her geçen yıl artmakta ve kadın futbol organizasyonlarına doğrudan ya da dolaylı katılım sürekli olarak artış göstermektedir.

İlk yükselişe geçtiği 1900'lü yılların başları ve ikinci kez gelişim gösterip günümüze kadar yükselişini sürdürerek gelen kadın futbol alanı, her şeye rağmen erkek futbol alanı ile karşılaştırıldığında oldukça yeni bir alan olmakla birlikte, en azından şu an için oyuncu sayısı, seyirci sayısı, ulusal ve uluslararası maç sayısı, ekonomik boyut, medya ve sponsorluk gibi pek çok konuda son derece sınırlı ve oldukça geri planda kalmaktadır. Ancak UEFA ve FIFA tarafından sunulan raporlardaki istatistikler ve açıklamalarda da belirtildiği gibi, kadın futbol alanı her geçen yıl sosyal ve ekonomik alanda etkisini arttırmaktadır. Ayrıca, doğrudan ve dolaylı katılımların sürekli artmasına paralel olarak kadın futbol alanının çok daha geniş kitleleri içine alarak genişlemesi söz konusudur.

3.4. Türkiye'de Kadın Futbolu

Dünya'nın pek çok yerinde olduğu gibi, Türkiye'de de günümüzde kadınların organize bir şekilde içerisinde yer aldığı ve farklı bölgelerden birçok takımı bünyesinde barındıran resmi olarak işleyişini sürdüren Türkiye Futbol Federasyonuna bağlı kadın futbol ligleri bulunmaktadır. Kendi içinde özgün süreçler de barındırmakla birlikte Türkiye'deki kadın futbol alanının dünyadaki diğer kadın futbol organizasyonlarının gelişimine paralel ilerlediğini söyleyebiliriz. Ancak, Türkiye'deki kadın futbol alanının tarihsel arka planını ortaya koyarken karşılaşılan yegâne engel bu alanda yapılan çalışmaların son derece sınırlı sayıda olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Türkiye'de kadın futbol alanı üzerine çalışma yapan nadir isimlerden olan Lale Orta'nın çeşitli gazetelerden referansla yaptığı açıklamaya göre, Türkiye'de kadınların futbol oynamaya başladığı tarih 1954 yılı olarak gösterilmektedir. 24 Mayıs 1954 tarihinde, İzmir'de, 6 kadın futbolcunun da yer aldığı bir karma müsabaka gerçekleştirilmiş, sadece kadınlardan oluşan futbol müsabakası ise 4 Temmuz 1954 yılında yine İzmir'de bir spor festivali sırasında oynanmıştır. Bu tarihten itibaren yaklaşık olarak 15 yıl Türkiye'de kadın futbol alanında bilinen kayıtlı bir faaliyete ise rastlanmamıştır (Orta, 2014: 88). Orta'nın bu açıklamasından yola çıkarak, özellikle 1. Dünya Savaşı sırasında başta İngiltere olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinde kadın futbol alanı popülerliğini arttırırken Türkiye'de aynı durumun söz konusu olmadığı söylenebilir. 1950'li yıllarda sadece 2 müsabakadan bahsedilebilirken, kadın futbol alanının bu ufak başlangıcının hemen ardından yaklaşık 15 senelik bir duraklama dönemine girdiği görülmektedir. Bu nedenle, Türkiye'de 1970 öncesi kadın futbol alanında yaşanan olayların Avrupa'daki kadın futbol alanlarında deneyimlenen süreçlerden oldukça farklı olduğu söylenebilir.

Türkiye’de kadın futbol alanı ancak 1969 yılı itibariyle tekrar hareketlenmeye başlamıştır. Türkiye’de ilk kadın futbol takımı olarak kabul edilen Kınalıada Kız Futbol Takımı (diğer adıyla İstanbul Kız Futbol Takımı) 1969 yılında İstanbul’da kurulmuştur. Ancak alanında tek takım olan bu kadın futbol takımı başka bir kadın futbol takımı olmadığından dolayı erkek futbol takımları ile maç yapmak durumunda kalmıştır (Öztürk ve Koca, 2015: 162). 1973 yılında Dostluk Spor ismini alan Kınalıada Kız Futbol Takımı başarılı girişim ve teşvikleriyle birçok kadın futbol takımının kurulmasına da öncülük etmiş ve Türkiye’deki kadın futbol tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur. Dostluk Spor kadın futbol takımının çabaları sayesinde zaman içinde İzmir Filiz Spor, Ankara Nazende Spor, İstanbul Derya Spor, İstanbul Atılım Spor gibi kadın futbol takımları kurulmuş, hemen ardından Kocaeli ve Samsun’da da kadın futbol takımları oluşturulmaya başlanmıştır. (Durkal, 2012)⁶.

Kadın futbol takımlarının artmaya başladığı 1980’li yıllarla birlikte kadın futbol takımları arasında organize bir şekilde müsabakalar yapılması için girişimler de ortaya çıkmaya başlamıştır. İstanbul’da, 1984 yılında Dostluk spor, Atılım Spor ve Derya Spor arasında Dostluk Spor’un şampiyonluğuyla sonuçlanan ilk kadın futbol turnuvası düzenlenmiştir. Bu turnuvadan 1 yıl sonra, 1985 yılında Türkiye Futbol Federasyonu tarafından kadınlar futbol ligi kurulması amaçlanmıştır. Ancak o dönem Türkiye’de İstanbul, İzmir, Ankara, Samsun ve Kocaeli olmak üzere beş ilde kadın futbol takımları bulunmasına rağmen hem takım sayısının yeterli bulunmaması hem de mevcut takımların futbolcularının oyun kalitesi bakımından yetersiz görülmesi dolayısıyla bu girişimden vazgeçilmiştir (Orta, 2014: 89). Kadın futbol takımları, TFF çatısı altında organize bir lig ekseninde müsabakalarda top koşturmak içinse 8 yıl daha beklemek zorunda kalmıştır.

1993-1994 yılında Türkiye Futbol Federasyonu yeni bir uygulama ortaya koyarak ilk defa kadınlar futbol liginin kurmuştur (o dönemin kaynaklarında organizasyonun ismi “Bayanlar Ligi” olarak geçmektedir). Bu sayede, yıllardır etkinliğini sürdüren kadın futbol takımları TFF’nin organizatörlüğünde sistemli bir lig içerisinde futbol oynama fırsatı bulmuştur. 4 gruptan ve toplamda 16 takımdan oluşan kadın futbol liginin ilk sezonu Dinarsu’nun şampiyonluğuyla sona ermiştir. Bir sonraki sezon kadın futbol ligiyle birlikte federasyon kupası da (daha sonraki dönemde ismi Türkiye Kupası olacaktır) düzenleyen TFF, kadın futbol liginin gelişimini de göz önünde bulundurarak Türkiye milli futbol takımının uluslararası turnuvalara katılarak kendini gösterebilmesi için UEFA’ya da başvuruda bulunmuştur. 1995-1997 Avrupa Şampiyonası elemelerine katılan Türkiye milli futbol takımı ilk beş müsabakada gol dahi atamasa da altıncı karşılaşmasında ilk golünü kaydetmiştir (Aydın ve Atabeyoğlu, 1996: 20-

⁶ <http://www.hurriyet.com.tr/turkiyenin-ilk-kadin-futbol-takimi-20085285> (erişim tarihi: 10 Ocak 2018)

21). Kadın futbol milli takımımız ilk galibiyetine 25 Eylül 1997 yılında Dünya Kupası 7. Gruptaki eleme maçında Gürcistan'ı deplasmanda 1-0 mağlup ederek ulaşmıştır (Aydın ve Atabeyoğlu, 1999: 28).

1995/1996 sezonuna gelindiğinde, kadın futbol ligi 28 takım ve iki farklı kategoriden oluşturulmuş ve 2.lig kurularak ilk defa küme düşme kuralı getirilmiştir. 1996/1997 sezonunda 1. Lige 12 takım, 2. Lige 7 takım katılmıştır. Bir sonraki yıl ise 1. Lige 9 takım, ikinci lige 10 takım katılım göstermiş, 1998/1999 sezonuna gelindiğindeyse birinci lig 8, ikinci lig 6 takımdan oluşmuştur (Orta, 2014: 89). Verilen bu bilgiler dikkate alındığında, kadın futbol alanı devamlılığını sağlamakla birlikte her yıl değişik sayılarda takımın yer aldığı ve katılımın görece düzensiz bir hal izlediği bir alan durumunda olduğu çıkarımı yapılabilir.

Hem kurulan ligin ardından kadın futbol alanına Türkiye kupasının da eklenmesi ve hem de UEFA'ya bağlı olarak Türkiye milli futbol takımının kurulmasıyla kadın futbol alanının önemli gelişmelere sahne olduğu görülmektedir. Kadın futbol liginin kurulduğu tarihten sonra, ilk birkaç yıl kadın futbol alanının görece sorunsuz ilerlediği ve kayda değer gelişmeler gösterdiği söylenebilir. Ancak, 1997 yılından itibaren ekonomik ve sosyal açıdan önemli problemler boy göstermeye başlamıştır. İlk olarak, kadın futbol liginin başladığı 1993/1994 sezonundan 1996/1997 sezonuna kadar aralıksız 4 yıl üst üste şampiyon olan ligin o döneme kadar tartışmasız en başarılı takımı Dinarsu kadın futbol takımı 1997 yılının sonunda federasyonun kadın futbol alanına karşı olan ilgisizliğinden ve elbette mali problemlerinden dolayı ortaya koyduğu bir tepkiyle kadın futbol liginden çekilmiştir. Aynı şekilde, Dinarsu'dan kısa bir süre sonra Altay ve Gürtaş takımları da TFF'nin kadın futbol ligine olan ilgisizliğinden kaynaklı olarak ligden çekilmiştir (Öztürk ve Koca, 2015: 163). 2000 yılından itibaren, bazı maçlarda yaşanan şiddet olayları, şike tartışmaları ve çeşitli sebeplerden dolayı bazı takımların müsabakalara çıkmamasından dolayı yaşanan aksaklıklar kadınlar ligini zor bir duruma sokmuş ve idari, sosyal ve maddi problemlerin de eklenmesiyle birçok takım faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmış, kadın futbol ligleri hızla düşüşe geçmiştir. Bütün bu yaşananların ardından, kadın futbol liglerine ara verilmiş, milli takım faaliyetleri de durdurularak kadın futbol alanı yaklaşık olarak üç yıllık süreyi kapsayan ciddi bir duraklama evresine girmiştir (Orta, 2014: 89-90). Kadın futbol liginde müsabakaların durdurulduğu süreçte, U17 ve U18 genç kızlar futbol organizasyonları düzenlenmeye başlamış ve bu süreçte yeni kadın futbol kulüpleri kurulmuştur. Kadın futbol ligi ise faaliyet olmadan geçen 3 yıllık bir sürenin ardından 2006-2007 sezonunda tekrar başlatılmıştır (Öztürk ve Koca, 2015: 164).

2006 yılının ardından kadın futbol alanının tekrar aktif bir şekilde faaliyete geçtiği ve günümüze kadar birçok sosyal ve ekonomik zorluğa rağmen gelişerek devam ettiği bir alan

haline geldiği görülmektedir. 7 Mayıs 2006 tarihinde genç kadın futbol ligi (o dönemki ismi “Genç Bayanlar Futbol Ligi” olarak geçmektedir) 15 takımın, 5er takımdan oluşan 3 grup şeklinde organize katılımıyla tekrar başlatılmıştır (Aydın, 2007: 19). Ligin yeniden faaliyete geçtiği 2006 yılından günümüze kadar olan süreçte ise kadın futbolun liglerinde yer alan takım sayısı ve mücadele eden sporcu sayısı da düzenli olarak artış göstermiştir. Ayrıca 1. Ligin yanı sıra 2. Lig ve 3. Lig kurularak kadın futbol ligi daha kapsamlı bir hal almıştır. TFF verilerine göre ligin tekrar faaliyete geçtiği 2006 yılında 15 takım ve bu takımlarda yer alan 296 sporcu bulunurken bu sayı 2010-2011 sezonuna gelindiğinde farklı liglerden 272 takım ve 1500 sporcuya ulaşmıştır⁷. UEFA’nın 2016/2017 sezonunda üye ülkelerdeki kadın futbol istatistiklerini yayınladığı raporunda ise Türkiye’de kayıtlı olarak aktif spor hayatını sürdüren kadın futbolcu sayısı 39,233’tür (kadın futbolcuların sadece 1,067’si 18 yaşın üzerindedir. Bu sporcuların ise sadece 14’ü profesyonel, 20’si ise yarı profesyonel statüde kabul edilmektedir). Ayrıca, Türkiye’de kadın futbol alanında faaliyet gösteren 126 takım bulunmaktadır. Oyuncu sayılarının yanı sıra futbol alanını meydana getiren ilişkiler ağının bir parçasını oluşturan hakemler, teknik ekip, sponsor şirketler gibi farklı gruplar incelendiğinde, erkek futbol alanına paralel bir şekilde kadın futbol alanında da erkek bireylerin sayısal üstünlüğü göze çarpmaktadır. Kadın futbol alanındaki teknik ekiplerin üyesi olan her 10 kişiden 9’u erkeklerden oluşurken, kadın futbol alanındaki 480 personelden sadece 8’i kadındır. Ayrıca, Türkiye’de kadın futbol alanında özel bir sponsor bulunmamaktadır ve Türkiye Futbol Federasyonu yaklaşık 877,000 Euro ile kadın futboluna 55 UEFA üyesi ülke içerisinde en çok yatırım yapan 28. takımdır (Türkiye’de en üst erkek futbol ligi olan Süper Lig 2017 itibariyle Avrupa’da piyasa değeri en büyük 6. Lig konumundadır.) (UEFA, 2017: 66).

Tarihsel sürece ve istatistiklere bakıldığında kadın futbol alanı 1970’li yıllardan beri başta Avrupa’da olmak üzere dünyanın pek çok noktasında, 1990’lı yılların başından beri de her ne kadar birkaç yıllık duraklama dönemi yaşamış olsa da Türkiye’de gelişerek devam etmektedir. Ancak çalışmanın önceki bölümlerinde erkek futbol alanının tarihi ve sosyo-ekonomik pozisyonu göz önünde bulundurulduğunda, erkek futbol alanına doğrudan ve dolaylı katılım, alan içerisindeki ilişkiler ağının boyutu, medya ve siyaset ile olan bağlantıları ve ekonomik hacmi kadın futbolu ile neredeyse kıyaslama yapılamayacak bir seviyededir. Türkiye özelinde kadın ve erkek futbol alanları arasındaki uçurum muhtemelen çok daha büyük vaziyettedir.

⁷ <http://www.tff.org/Resources/TFF/Documents/0002012/Ligler/Kadinlar/Kadin-Futbolu-Kitapciği.pdf> (Erişim tarihi: 10 Ocak 2018)

Pınar Öztürk ve Canan Koca erkek ve kadın futbol alanlarına dair açıklamalara yer verdikleri çalışmada dünyadaki ve Türkiye’deki kadın futbol organizasyonlarının erkek futbol organizasyonlarına nazaran geçirdiği tarihsel süreci ve kadın futbol alanının mevcut durumunu net bir şekilde açıklamaktadır:

“Dünyadaki ve Türkiye’deki kadın futbol tarihi destek görmeyen, önemsenmeyen, futbolun kenarına itilen, bir sonraki sezon lige devam edip edemeyecekleri belirsiz takımların mücadele verdiği ve yapboz tahtasına dönüşen bir futbolun tarihi. Bugün 1. Lig statüsünde mücadele veren kulüplerin oyuncularının aldıkları ücretler, düzenlenen maç organizasyonlarının niteliği, kullandıkları malzemeler, tesisler/sahalar ve tribün/medya desteği erkek futboluyla karşılaştırılmayacak bir düzeyde; çünkü aralarında ekonomik, politik, toplumsal ve tarihsel bağlamda çok büyük bir uçurum var.” (Öztürk ve Koca, 2015: 164)

Açıklamanın haklılığıyla birlikte, kadın futbol organizasyonlarının bir türlü çözülemeyen mevcut problemlerine ve erkek futbol alanı karşısındaki dezavantajlı konumuna rağmen bugün aktif bir şekilde bireysel ve kolektif çabalarla gelişimini sürdürmeye ve futbol alanının bir parçası olmaya da devam ettiği görülmektedir. 2018 yılında Türkiye’nin farklı şehirlerinden ve farklı lig kategorileri dahilinde toplamda 124 kadın futbol kulübü 1., 2. ve 3. Lig organizasyonlarına katılmak için başvuruda bulunmuştur⁸ ve şu anda 2017/2018 sezonunda da kadın futbol alanı faaliyetlerine çok sayıda engelle rağmen devam etmektedir.

---

⁸ <http://www.tff.org/Resources/TFF/Auto/a46ff90126794d618a74c932b8f675e1.pdf> (Erişim tarihi: 10 Ocak 2018)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA TASARIMI

4.1. Neden Futbol / Kadın Futbolu Alanı?

Çalışmanın kuramsal çerçevesinde detaylı bir şekilde bahsedildiği gibi, futbol ilkel biçimleri Milattan Önce 3000-5000’li yıllara dayanan ve modern tarzda örgütlü bir şekilde devam ettirilerek günümüze kadar gelen bir oyun ve spor dalıdır. Özellikle 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren modern futbol tarzına geçilmesiyle birlikte, futbol alanı toplumsal yaşamın en etkin parçalarından biri haline gelmiş, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel açıdan oldukça etkin bir alana dönüşmüştür. Ancak, alanı var eden ilişkiler ağını oluşturan kesimin neredeyse tamamen erkek bireylerden oluşması ve futbol oyunun tarih boyunca erkek egemen bir anlayışta şekillenmiş olması kadınların bu alandan uzun bir süre dışarıda tutulmasına neden olmuştur. Örgütlü olarak futbolda varlıklarını sürdürmeleri oldukça yakın bir tarihe dayandırılmakla birlikte, bu kısa sayılabilecek süre içerisinde kadın futbol organizasyonları ve kadın sporcular hem dünya genelinde hem de Türkiye özelinde kayda değer ilerlemeler kaydetmiş ve futbol alanı içerisinde kendilerine ait bir konum elde etmişlerdir.

Bu nedenle, uzun ve zorlu bir mücadelenin ardından türlü engellere rağmen alan içerisinde kendilerine yer bulan kadın sporcuların ve elbette kadın futbol organizasyonlarının var olma mücadelesi, alan içerisinde nasıl bir konuma sahip oldukları ve erkek futbol alanı ile kıyaslandığında kadın futbol alanındaki ortak ve özgün nitelikler incelenmeye değer bir konu haline gelmiştir.

4.2. Araştırmanın Problemleri

Bu çalışmada kısaca, kadın futbolcuların erkeklere özgü bir alan olarak belirlenmiş futbol alanına katılımlarında ihtiyaç duydukları toplumsal sermayelerin türleri, alan içerisinde kurulan ilişkilerin boyutu ve bu ilişkilerin karşılaştırmalı olarak Pierre Bourdieu eksenli ilişkisel yaklaşıma dayalı analizi hedeflenmektedir.

Pierre Bourdieu’nun ilişkisel kavramlar olarak öne sürdüğü alan, sermaye, habitus ve eril tahakküm kavramları üzerinden kadın futbolcuların futbol alanına ilişkin beklentileri, futbol alanına katılımın gerçekleştirebilmesi için sahip olunması gerekli olan sermaye türleri ve alanın oluşmasını mümkün kılan ilişkilerin ne şekilde kurulduğu ve devam ettirildiği analizin temel noktaları olarak aktarılabilir. Çalışmada analiz edilmek istenen bir diğer önemli noktaysa, futbol alanı olarak tarif ettiğimiz ortak bir alan içerisinde kadın ve erkek sporcuların alan

içerisindeki ilişkileri, konumları, yatkınlıkları, sermayeleri, habitusları ve alanda elde etmek istedikleri hedef ve beklentilerinin ne derece ortak ve farklı olduğudur.

4.3. Araştırma Teknikleri ve Yöntem

Araştırmanın metodolojisi olarak belirlenmiş ilişkisel yaklaşımın bir gerekliliği olarak kadın futbolu alanında faaliyet gösteren kişilerden hem nicel hem de nitel veriler elde edilmiştir. İlişkisel sosyal bilim anlayışının önerdiği nitel ve nicel verilerin kullanılmasına paralel olarak tündengelim ve tümevarım yöntemleri arasında bağlantı kurmaya dayalı birleştirici bir yöntem kullanılmıştır.

İlk olarak, kadın futbol alanında faaliyet gösteren bir futbol takımının üyeleriyle (oyuncular, teknik/yönetici ekip üyeleri) yarı yapılandırılmış görüşme formu üzerinden yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Nitel araştırma tekniğinin kullanılmasındaki sebep, oyuncuların futbol alanı içerisinde oyunla, kendileriyle ve çevreleriyle nasıl bir ilişki kurdukları, futbol alanına katılımlarının nasıl gerçekleştiği, alandaki faaliyetlerini nasıl ya da başka bir ifadeyle hangi yatkınlıklar üzerinden devam ettirdikleri, ait oldukları toplumsal sınıf ya da konumları ve erkek futbolu/erkek futbolculara olan bakış açıları hakkında derinlemesine bilgi sahibi olabilmek ve derinlemesine bir analizi mümkün kılmaktır. Ayrıca, oyuncular dışında takımda yer alan diğer üyelerle (yönetici ve antrenör pozisyonları) yapılan nitel çalışmalarla da kadın futbol takımının işleyişi, futbol alanında yer alan bir kadın futbol organizasyonunun nasıl var olduğu, kadın futbol alanının mevcut durumu ve muhtemel geleceği hakkında derinlemesine bilgiler edinilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, kadın futbol alanı hakkında resmi internet siteleri (FIFA, UEFA ve TFF resmi internet sitesi gibi) ve medya kaynaklarından hem kadın futbol alanı hem de erkek futbol alanı hakkında elde edinilen veriler de çalışmanın analizinde kullanılmıştır. Ayrıca, nitel veri elde edilen kadın futbol takımının müsabakalarına seyirci statüsünde yer alarak katılımsız gözlem tekniğine de başvurulmuştur. Bu çerçevede, 1207 Antalya Döşemealtı Belediye Spor Kulübü'nün ev sahibi maçlarına dışarıdan izleyici olarak bulunulmuş ve kadın futbol müsabakasının oynanış tarzı, maç öncesi ve sonrası ritüelleri, kullanılan ekipmanlar ve kurallar üzerine çeşitli gözlemlerde bulunulmuştur.

4.4. Evren / Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye Futbol Federasyonu'na bağlı bütün organizasyonlar oluşturmakla birlikte, çalışmada bilinci olarak amaç doğrultusunda ön planda tutulan kadın futbol ligleri ve elbette bu liglerde sürdürdükleri faaliyetlerle kadın futbol alanının var olmasını mümkün kılan üyeler oluşturmaktadır. 2017/2018 sezonunda 1. Lig'de 10, 2. Lig'de 16 ve 3. Lig'de 98 olmak üzere 124 kadın futbol takımı ve bu takımlarda yer alan oyuncular araştırmanın

evrenini oluşturmaktadır (Kadın futbol alanında en üst seviyede yer alan bu üç ligde toplam kaç oyuncu olduğu konusunda TFF kaynaklarında herhangi bir kayıtlı bilginin bulunmaması ve başka kaynaklardan alınacak sayısal bilgilerin güvenilirliği ile ilgili şüphelerden dolayı toplam oyuncu sayısı verilememiştir.).

Araştırmanın örneklemini ise, nicel veri için Kadın futbol liginin 1.Lig kategorisinde 2017/2018 sezonunda kayıtlı olarak faaliyetlerini sürdüren futbol takımlarında yer alan kadın sporcular oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan anketler belirlenen süre içerisinde maksimum sayıda oyuncuya ulaştırılmaya çalışılmıştır. Nitel verilerin toplanması amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak yapılan çalışmada ise, yine önceden belirlenmiş takvimi uygun şekilde ulaşılabilir olmasından ve kadın futbolu alanının en üst lig kategorisinde yer almasından dolayı 1207 Antalya Döşemealtı Belediye Spor Kulübü örneklemin bir diğer parçası olarak belirlenmiştir.

4.4.1. 1207 Antalya Döşemealtı Belediye Spor

Antalya' şehrinin 1. lig, 2. lig ve 3. liglerde 2017/2018 sezonunda toplamda dört kadın futbol kulübü bulunmaktadır. Kadın futbolu 1. Ligi'nde Antalya şehrinin tek takımı olan 1207 Antalya Döşemealtı Belediye Spor Kulübü, ilk olarak 2007 yılında o dönem Sedat Peker'in başkanlığını yaptığı Antalya'nın köklü spor kulüplerinden Yenikapı Gençlerbirliği spor kulübünün bünyesinde Metin Bulut, Süleyman Türk ve Hüseyin Türk'ün çabalarıyla oluşturulmuştur.

Daha önce, 2006 yılında Sedat Peker'in o yıl Antalya Spor Kulübü'nde başkanlığa getirilmesiyle birlikte Antalya Döşemealtı Belediye Spor Kulübü daha iyi imkanlar sağlanabileceği düşüncesiyle Antalya Spor Kulübü bünyesine devredilmiştir. Sonraki süreçte, 2007 yılında Antalya şehrinde tekrar faaliyete geçen Kırkgöz Spor ve Antalya Spor kulüplerinin birleşmesiyle birlikte Antalya Döşemealtı Belediye Spor Kulübü adıyla 2011 kurulmuştur.

2012/2013 ve 2014/2015 sezonlarında Kadın Futbolu 2. Liginde şampiyonluk yaşayan Antalya Döşemealtı Belediye Spor, 2015/2016 sezonunda Kadın Futbolu 1. Ligi'ni 4. Sırada tamamlamış, 2016/2017 sezonunda da yine aynı sırada ligi tamamlamıştır. 2017/2018 sezonunda da faaliyetlerine devam eden kulüp hala Türkiye Kadınlar 1. Ligi'nde mücadelesini sürdürmektedir.

4.5 Araştırmanın Sınırlılıkları

Türkiye'de halihazırda spor sosyolojisi alanında yapılan çalışmaların geçmişi oldukça yakın bir tarihe dayanmakta ve yapılan çalışmaların sayısı görece sınırlı olmakla birlikte, kadın futbol alanı hakkında yürütülen bir çalışmada da elbette karşılaşılan ilk sınırlama bu alanda

yapılan sosyolojik araştırmaların son derece az olmasından kaynaklanmaktadır. Futbol üzerine yapılan sosyolojik çalışmaların da neredeyse tamamen “erkek futbol alanı” üzerine olması kadınların futbol alanındaki mevcut verilerinin son derece yetersiz kalmasının bir nedeni olarak gösterilebilir. Bu nedenle, Türkiye’deki kadın futbol alanının tarihsel bilgilerine ve kadın futbolu alanındaki çeşitli istatistiki verilere bugüne kadar yapılan az sayıdaki çalışma ve federasyonun internet verileri ve raporları üzerinden ulaşılabilmektedir.

Diğer yandan Kadın Futbol 1. Ligi İstanbul’da dört, İzmir, Antalya, Samsun, Zonguldak, Diyarbakır ve Trabzon’da birer takım olmak üzere toplamda 10 takım bulunmaktadır. Coğrafi olarak Türkiye’nin birbirlerine çeşitli uzaklıklardaki 7 farklı şehrinde bulunan takımların hepsine birden ulaşmanın zaman açısından mümkün olmamasından ötürü nitel çalışma sadece 1207 Antalya Döşemealtı Belediye Spor Kulübü oyuncuları ve futbol alanında faaliyet gösteren üç yönetim/teknik ekip üyesi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Nicel veri toplama sürecinde yine coğrafi sebepler ve kısıtlı zamandan kaynaklı olarak, bir kısmına 1207 Antalya Döşemealtı Belediye Spor Kadın Futbol Takımı ile olan müsabakaları için deplasman maçına gelen takım oyuncularına Antalya’da ulaşarak, önemli bir kısmına da kadın futbolunun kulüpler birliği aracılığıyla dijital ortamdan ulaşılarak gerçekleştirilmiştir. Karşılaştırmayı mümkün kılmak adına erkek futbol alanı hakkındaki verilere bu alanda yapılmış akademik çalışmalardan, FIFA, UEFA ve TFF gibi resmî kurumların web sayfalarından ve raporlarından ulaşılmıştır. Ancak, profesyonel futbol takımlarında yer alan oyuncularla görüşmeler yapmak süre yetersizliğinden kaynaklı olarak mümkün olmamıştır. Bu eksiklik ise, yukarıda bahsedilen spor/futbol alanındaki kaynaklardan elde edilen veriler ve futbol alanında yapılan çalışmalardan elde edilen bilgilerle aşılmaya çalışılmıştır.

4.6 Anket, Gözlem, Görüşme Formları ve Görüşme Süreci

Anket alışması için Türkiye Kadın Futbol 1. Lig’inde mücadele eden toplam 10 ekipte futbolcu olarak yer alan maksimum sayıdaki sporcuya ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, yukarıda bahsedildiği gibi, anketlerin bir kısmı ulaşım kolaylığı ve zamanın kullanımını da göz önünde bulundurularak 1207 Antalya Döşemealtı Belediye Spor’la karşılaşmak için deplasman maçına Antalya’ya gelen takımlarla buluşulmuş ve anketler bir kısmı o şekilde gerçekleştirilmiştir. Diğer bir kısmı ise, Kadın Futbolu Kulüpler Birliği’nin yardımı ile dijital ortamda gerçekleştirilmiş, daha sonra 2 anket grubu birleştirilmiştir. Bu doğrultuda Kadınlar 1. Ligi’nde sporcu olarak faaliyetlerini sürdüren toplamda 102 kadın futbolcu ile anket çalışması yapılmıştır

Yüz yüze derinlemesine görüşmeler ise, 1207 Antalya Döşemealtı Belediye Spor'un Antalya, Yeşilbayır'daki sahasında yapılan antrenmanların öncesi ve sonrasında belirli aralıklarla yapılmıştır. Bu süreçte 1207 Antalya Döşemealtı Belediye Spor'un 15 kadın futbolcusu ile yüz yüze derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada belirtilmesi gereken bir nokta, gerek katılımcıların ortalama yaş aralığının düşüklüğü, sosyolojik araştırmaya katılma konusundaki tecrübesizlik gibi sebeplerden ötürü yarı yapılandırılmış görüşme formunda katılımcılara yöneltilen sorulara alınan cevapların görece yüzeysel olma durumudur. Bu açıdan, hem bu alanda çok daha uzun yıllardır yer almalarından dolayı alan hakkında çok daha donanımlı olmaları hem de kadın futbolculardan oluşan katılımcı gruptan alınan cevapların bir anlamda tutarlılığını güçlendirme açısından teknik/yönetici konumundaki isimlerle yapılan görüşmeler araştırmada elde edilen veriler için ayrıca bir önem taşımıştır. Bu nedenle 15 kadın futbolcuya ek olarak, kadın futbol kulüpler birliğinden bir yetkili, 1207 Antalya Döşemealtı Belediye Spor'da antrenör ve yönetici pozisyonunda bulunan birer kişi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Diğer yandan, anket ve yüz yüz görüşmelere ek olarak Antalya Döşemealtı Belediye Spor futbol takımının Antalya'da ev sahibi olarak çıktığı beş karşılaşmaya seyirci sıfatıyla katılım gösterilerek çeşitli gözlemlerde bulunulmuştur. Bu tarz bir gözlemde de maç esnasında oyuncular arasındaki konuşmalar, oynayış tarzı, seyircilerin söylemleri ve genel durum hakkında bilgi edinilmesi hedeflenmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA BULGULARININ ANALİZİ

5.1. Türkiye’de Futbol Alanında Kadın ve Erkek Futbol Liglerinin Tarihsel Açidan Kısaca Karşılaştırılması

Çalışmanın önceki bölümlerinde bahsedildiği gibi, Türkiye’de kadınların oyuncu olarak bir futbol müsabakada yer aldığı bilinen en eski tarih 1954 olarak görülmektedir. Ancak, 1954 yılında İzmir’de gerçekleştirilen ve kadın sporcuların da yer aldığı iki müsabakanın da çeşitli organizasyonlar çerçevesinde sistemli olmaktan uzak ve devamlılığı olmayan bir anlayışla gerçekleştirilmesinden, ayrıca sadece kadın futbolculardan oluşan bir müsabaka olmamasından dolayı bu müsabakaların Türkiye’deki kadın futbol alanının tarihi için ne ölçüde başlangıç noktası olarak sayılabileceği tartışma konusudur.

Kadın futbol alanının görece sistemli diyebileceğimiz bir şekilde başlaması 1970’li yıllara tekabül etmektedir. Bu dönemde bireysel çaba ve teşviklerle kurulan kadın futbol takımları kendi içlerinde çeşitli turnuvalar düzenleyerek bu alanın yaygınlaşmasına öncülük etmişlerdir. 1985 yılında ilk kez Türkiye Futbol Federasyonu tarafından bir kadınlar ligi kurulması gündeme getirildiyse de takım sayısının yetersizliği ve oyuncu kalitesinin düşüklüğü gibi nedenler ileri sürülerek vazgeçilmiştir. 8 yıllık bir aranın ardından 1993 yılında faaliyete geçirilen kadın futbol ligi çeşitli imkansızlıklar ve federasyonun bu alana olan ilgisizliğinden ötürü takımların tepkileriyle durdurulmuş, 2003 ve 2006 yılları arasında Türkiye’de kadın futbol alanı yeniden bir duraklama evresine girmiştir. 2006 yılında Futbol Federasyonu tarafından tekrar faaliyete geçirilen kadın futbol ligi ve organizasyonları, 2017/2018 sezonu ile birlikte aralıksız olarak 12 sezondur bazı yetersizliklere rağmen devam ettirilmektedir. Ancak, bu 12 sezon içerisinde liglere katılan takım sayısı istikrarlı bir şekilde sabit kalmamış ve federasyondan yapılan yardım ve teşvikler konusunda da aynı şekilde düzenlilik sağlanamamıştır.

Kadın futbol alanının tarihini kısaca belirtmek gerekirse, 1970’lerde kurumsal destek olmadan çeşitli çabalarla kurulan takımların kendi aralarında turnuvalar düzenleyerek oluşturduğu kadın futbol alanı 1993 yılında Türkiye Futbol Federasyonu çatısı altında faaliyetine devam etmiş, 2003 ve 2006 yılları arası çeşitli imkansızlıklardan dolayı faaliyetlerine ara vermek durumunda kalmıştır. 2006 yılında tekrar aktif hale gelen kadın futbol

alanı o tarihten bugüne faaliyetlerine devam etmiş, görece bir genişleme ve ilerleme kaydetmiştir.

2017/2018 sezonunda ise kadın futbol alanı, 1. Lig’de 10 takım, 2. Lig’de 16 takım ve 3. Lig’de 98 takım olmak üzere 124 takım ve bu liglerde yer alan tahmini olarak 2000’den fazla oyuncuyla (federasyonun resmi internet sitesinde futbol takımlarının isimleri ve bazı bilgileri bulunmakla birlikte net bir oyuncu sayısı elde edebilmek adına bir veri bulunmamaktadır), ayrıca bölgesel amatör lig statüsündeki takımlar ve bu liglerdeki oyuncularla birlikte faaliyetlerini “amatör” sıfatıyla sürdürmektedir. Ancak her şeye rağmen kadın futbol alanı federasyonun kaynaklarının çok büyük bir çoğunluğunu erkek futbol alanına ayırması, maddi yetersizlikler ve ilgisizlik gibi pek çok sorundan dolayı faaliyetlerini çeşitli bireysel çaba ve mücadelelerle güçlkle devam ettirdiği söylenebilir.

Diğer yandan, Türkiye’de erkek futbol alanı çeşitli organizasyonlarla 20. Yüzyıl başlarında faaliyete geçmiş, profesyonel erkek futbol ligi ise 1959 yılında 16 takımın katılımıyla başlamıştır. Hemen ardından, 1963 yılında 14 takımın katılımıyla Türkiye Profesyonel İkinci Futbol Ligi ve 1967 yılında da 17 takımın katılımıyla Türkiye Profesyonel Üçüncü Ligi kurulmuştur. 1959 yılında profesyonel anlamda kurulan ve o tarihten bu yana organize bir şekilde düzenlenerek devamlı gelişimini sürdüren erkek futbol organizasyonları ekonomik, sosyal ve siyasal boyutlar göz önüne alındığında kadın futbol alanı ile kıyaslanmayacak kadar gelişmiş bir seviyededir. 2017/2018 sezonu itibariyle Türkiye profesyonel erkek futbol alanını oluşturan 4 lig ve toplamda 7 kategori çerçevesinde 252 profesyonel futbol takımı bulunmaktadır. Ayrıca amatör olarak faaliyetlerini sürdüren yüzlerce takım bulunmaktadır ve lisanslı futbolcu sayısı da 600 binin üzerindedir. Taraftarlar baz alındığıdaysa izleyici olarak katılım gösterilen kadın futbol müsabakalarında yapılan gözlemler ve veriler göz önüne alınarak bu alanda da kadın ve erkek futbol alanları arasındaki fark korkunç boyutlardadır.

Bu veriler dikkate alındığında, erkek futbol alanı kadın futbol alanından yaklaşık 70 yıl kadar önce, 20. Yüzyılın başlarında örgütlü olarak faaliyete geçmiştir. Profesyonel olarak ise faaliyetlerine 59 yıldır devam etmektedir. Bu süre içerisinde, çalışmanın Türkiye’de erkek futbol alanıyla ilgili yapılan açıklamalarda da yer verildiği üzere, milyonlarca insanın doğrudan aktif olarak ya da seyirci olarak katıldığı bir alana dönüşmüş ve ekonomik, sosyal ve siyasi boyutlarda önemli ilerlemeler kaydederek toplumsal yaşamın hemen her noktasında ciddi bir etkiye sahibi olmuştur. Diğer yandan kadın futbol alanı gerek tarihsel açıdan gerekse alan içerisindeki sosyo-ekonomik pozisyonu açısından kısa süre içerisinde gözlemlenen bazı gelişmelere rağmen hala erkek futbol alanının oldukça gerisinde seyretmektedir.

5.2. Türkiye’de Kadın ve Erkek Futbol Alanlarının Karşılaştırmalı İstatistikleri

Kadın futbol organizasyonları ile erkek futbol organizasyonlarının ekonomik boyutu göz önüne alındığında ortaya çıkan fark gerçekten dramatik boyutlardadır. Erkek futbol liglerinin toplam gelirleri ve erkek futbol takımların piyasa değerleri bugün çok ciddi boyutlara ulaşmışken kadın futbol takımları sadece varlığını sürdürebilmeyi başarabilmektedir.

TFF verilerine göre, 2017/2018 sezonu itibariyle yaklaşık olarak 135 milyon Euro (669 milyon TL) olan toplam federasyon gelirlerinin ⁹, UEFA verileri dikkate alındığında yalnızca, yaklaşık olarak 870 bin Euro değerindeki kısmı (UEFA verilerinden alınan bu miktarın doğruluğunun kabulüyle bile TFF toplam gelirinin yaklaşık olarak %0,7’lik kısmını kadın futbol alanına yönelttiği anlaşılmaktadır) kadın futbol alanına aktarılmaktadır (UEFA, 2017: 66). TFF’nin kadın ve erkek futbol alanları için sağladığı kaynakların dengesizliğinin yanı sıra, iki alanın mevcut sponsorluk anlaşmaları, seyirci sayısı ve medya organlarında görünürlüğü konusunda da oldukça ciddi farklar bulunmaktadır. Erkek futbol alanının en üst kademedeki iki liginin SPOR TOTO, Nike, Turkcell, Mercedes-Benz, Arçelik ve Turkish Airlines olmak üzere oldukça tanınmış ve endüstriyel alanda faaliyet gösteren 6 ana sponsoru ve dokuz resmi tedarikçi markası bulunurken¹⁰, kadın futbol alanına 2017 sezonu itibariyle henüz bazı ciddi sayılabilecek sponsor markalar bulunabilmiştir. Bunlar, PveG ve Ariel markaları olmakla birlikte, bu markalar sadece kadın futbol alanında değil bütün milli takımlar ekseninde genel bir sponsor konumundadır ¹¹.

Kadın futbol kulüplerinin herhangi bir bilet ya da yayın gelirinin bulunmaması ekonomik anlamda sponsorluk anlaşmalarının ve kulübün sınırları içinde yer aldığı belediye desteklerinin kadın futbol kulüpleri için hayati bir önem taşımasına neden olmaktadır. Ancak yönetici/antrenör pozisyonundaki katılımcıların cevapları göz önüne alındığında, kadın futbol kulüplerinin ekonomik açıdan gelişimi konusunda sponsorluk anlaşmalarının tatmin edici seviyede olmadığı görülmektedir.

Yapılan sponsorluk anlaşmalarının oldukça sınırlı ve yerel düzeyde olduğuna vurgu yapan kadın futbol alanında yönetici/antrenör pozisyonunda bulunan Y-2 ve Y-1 No’lu katılımcıların sponsorluk anlaşmaları hakkındaki görüşleri sırasıyla şu şekildedir:

“Sponsor dediğin çok yerel bazda anlaşmalar. Ufak tefek ekipmanlar, bazı eksikliklerin kapatılması adına yapılan sponsorluklar. Öyle, aklın Süper Lig’deki sponsorluklara veya reklam anlaşmalarına gitmesin yani milyon dolarların havalarda uçtuğu.”

⁹ <http://www.tff.org/default.aspx?pagelD=285veftxtID=27339> (Erişim tarihi: 18 Ocak 2018)

¹⁰ <http://www.tff.org/Default.aspx?pagelD=175> (Erişim tarihi: 18 Ocak 2018)

¹¹ <http://www.milliyet.com.tr/tff-p-g-ile-sponsorluk-anlasmasi---2454842-skorerhaber/> (Erişim tarihi: 18 Ocak 2018)

Y-1 No'lu katılımcı da Y-2 No'lu katılımcının sponsorluk ve reklam anlaşmaları konusundaki açıklamasına paralel bir görüş ortaya koymaktadır: “Çok az. Yok bile diyebiliriz. Reklamlar da şu oluyor; yukarıdan birileri telefon açıyor şöyle yapın diyor, göstermelik ufak bir şey yapılıyor, o kadar.”

Sponsorluk anlaşmalarında yaşanan problemler ve sponsorların yetersiz ya da yaygınlığı olmayan yerel birtakım kurumlar üzerinden dönüğünü vurgulayan Y-2 ve Y-1 No'lu katılımcıların sponsorluk üzerine verdiği yanıtlara paralel açıklamalarda bulunan Y-3 No'lu katılımcı, ayrıca bu konuda gerçekleştirilen mevcut faaliyetlerin cinsiyetçi yönüne ve sponsorluk ve reklam konusundaki problemlerin nedenlerine de vurgu yapmaktadır:

“Sponsor ve reklam anlaşmalarında şöyle bir sıkıntı var; yerel birtakım kurumlar ile yerel birtakım bağlantılara geçilmeye çalışılıyor aslında küçük takımlarda. Ama esas bu işe faydası olabilecek anlaşmalar için yeterli hikâye yok ortada. Mesela Ariel en son milli takımlara sponsor oldu. PveG'de yurt dışında, hatta burada da bir yere kadar yaptığı çok önemli reklam kampanyaları var sosyal içeriği olan. Bir tanesi de Orkid'in kampanyası. Bir tane de kahvaltılık şirketinin “olimpiyat anneleri” diye bir kampanyası var. Ama bizim buradaki reklamı seyrettiyseniz eğer, bizim burada Ariel reklamı var ve çamaşır yıkatıyor kızlara. Orkid'in reklam kampanyası kız çocuklarının futbol oynayabilmesi üzerine çok başarılı bir kampanya. Onu seçmek ya da diğerini seçmek yerine, yani Ariel reklamları hakikaten çok kötü. Zaten bir toplumsal cinsiyet problemi var Türkiye'de ve gidip çamaşır yıkatmak kızlara ve üstüne reklam yapmaları çok abes bir şey. Fakat bu da şunu gösteriyor, bu işin hikayesinin yazılmadığını gösteriyor kadın futbolunda. Türkiye Futbol Federasyonu bu hikâyenin yazılmasını desteklemiyor hiçbir şekilde. Bu hikâye için hiçbir şey yapmıyor. Federasyon desteklemediği için medya tarafından da yeterli ilgi yok. Beşiktaş bu işin içinde mesela ama Beşiktaş bile yeterli olamıyor.”

Kadın futbol alanında sponsorluk ve reklam faaliyetleri erkek futbol alanı ile kıyaslanmayacak ölçüde olmakla birlikte, TFF'nin kadın futbol alanı üzerine herhangi bir ciddi girişiminin olmaması, buna paralel olarak medya alanında son derece sınırlı bir yere sahip olması kadın futbol alanının ekonomik sermayesinin son derece düşük bir seviyede olmasına ve toplumsal alandaki yetkinliğinin de aynı şekilde sınırlı kalmasına neden olduğu söylenebilir. Ayrıca, TFF'nin onay verdiği reklam kampanyasının cinsiyetçi tutumu da göz önüne alındığında artık kökleşmiş bir hale gelen “futbol erkek sporudur” düşüncesini de bizzat kendi eliyle yeniden ürettiği söylenebilir.

Ekonomik boyutta erkek futbol alanı ile kıyaslanamayacak kadar zayıf bir pozisyonda yer alan kadın futbol alanının doğrudan ve dolaylı katılım konusunda da kayda değer bir seviyede olduğu söylenemez. 600 binden fazla lisanslı sporcuyu bünyesinde barındıran futbol alanında 2016/2017 UEFA raporuna göre yaklaşık 39 bin kadın sporcu bulunmaktadır. Bir

kaynaktan diğerine değişen bu sayıların en iyimser tahmini göz önüne alındığında, Türkiye’de futbol alanında sporcu olarak yer alan insanların yalnızca %7-8’lik kısmını kadın sporcular oluşturmaktadır.

Ayrıca, 2016 sezonunda yaklaşık olarak 2,5 milyon insan seyirci olarak stadyumlara gitmektedir ve Süper Lig organizasyonu içerisinde yer alan bir kulüp maç başına ortalama 7,800 taraftarı stadyumlara çekmektedir. Bunun dışında, milyonlarca insan medya üzerinden bu müsabakaları düzenli olarak takip etmektedir. Diğer yandan geçtiğimiz yıl yayınlanan UEFA verilerine göre, Türkiye’de ulusal düzeyde oynanan bir kadın futbol müsabakasını yalnızca ortalama olarak 300 kişi seyretmektedir ve medya üzerinden maçları yayınlanan tek kulüp ise Beşiktaş’tır. Bunun olağan sebebi ise, Beşiktaş’ın Türkiye’nin ekonomik alanda etki sahibi olan en zengin 3 kulüpten biri olması ve kendi televizyon kanalına sahip olması olarak gösterilebilir. Diğer yandan, UEFA raporunda 300 olarak belirlenen seyirci ortalamasının kısmen yanıltıcı olabileceği söylenebilir. Bunun nedeni, 1207 Antalya Döşemealtı Belediye Spor’un seyirci olarak katılım gösterilen 5 iç saha müsabakasında ortalama seyirci sayısının 20-40 aralığında olmasıdır. Tek bir kulübün müsabakalarının gözlemlenmesiyle kesin bir yargıya ne ölçüde varılabileceği tartışmalı olmakla birlikte, Beşiktaş, Ataşehir, İzmir-Konak Belediye Spor gibi kadın futbol kulüplerinin hem bulunduğu şehirlerdeki nüfus avantajları hem de ekonomik olarak diğer kulüplere nazaran daha iyi bir seviyede bulunmaları nedeniyle bu ortalamanın her kulüp için gerçekliğinin yanıltıcı olabilmesi ihtimal dahilindedir.

Kadın futbol alanı ile erkek futbol alanının karşılaştırılabileceği bir diğer konu da alanın profesyonelliği ve organizasyon sistemidir. Erkek futbol alanının en üst seviyesindeki 4 lig ve bu ligleri oluşturan toplamda 7 alt lig ya da grup “profesyonel spor” olarak kabul edilmekle birlikte, kadın futbol alanı “amatör spor dalı” olarak kabul edilmektedir. Ayrıca yönetici/antrenör pozisyonunda bulunan katılımcıların belirttiği bir diğer nokta, kadın futbol alanının organizasyonel durumu üzerinedir. Y-1 ve Y-3 No’lu katılımcıların açıklamalarına göre, Türkiye’de kadın futbol alanı “Grassroots – Herkes için Futbol” olarak isimlendirilmiş departmana bağlı ve sadece iki çalışan tarafından idare edilen bir alan konumundadır. Grassroots departmanı kadın futbol organizasyonlarının yanı sıra, çocuk futbolu, plaj futbolu, veteranlar futbolu, futsal, engelli ve dezavantajlılar futbolu gibi futbol alanının profesyonel olmayan bütün alt alanları ile ilgilenmektedir. Bu denli çok alt alanı birden idare etmesi ve personel sayısının son derece az olması katılımcılara göre kadın futbolunun geri planda kalması ve gelişmemesinin önündeki ciddi engellerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Y-1 No’lu katılımcının bu konu ile ilgili açıklaması şu şekildedir:

“(…) Aslında bizim savunduğumuz şey ayrı bir departmanın olması kadın futbolu alanında. Bu işi bu sene yapan arkadaşlar, Grassroots dedikleri departmanda çalışan arkadaşlardan bahsediyorum. Bu işi hakıyla yapmıyorlar. Sıkıntılar çok büyük o yüzden. Yani normalde cumartesi gününe maç verirken, bize birde çarşamba gününe veriyor. Şunu düşünmüyorlar; bizim burada futbol oynayan sporcularımızın hemen hemen hepsi öğrenci. Mesela bununla ilgili büyük bir sıkıntı yaşıyoruz.”

Y-3 No’lu katılımcının açıklaması da Y-1 No’lu katılımcının cevabı ile paralellik göstermektedir:

“(…) Türkiye futbol federasyonu kötü yönetilen bir organizasyon olduğu için, kadın futbol departmanında zaten topu topu 2-3 kişi çalışıyor. Bu 2-3 kişi de hem kadın futbolunu yapıyor hem grassroots yapıyor hem futsal yapıyor hem de plaj futbolu yapıyor. (...)”

Bu açıklamalardan yola çıkarak, kadın futbol alanının ekonomik açıdan zayıf konumu ve katılım açısından yetersizliğinin önemli nedenlerinden biri organizasyonel problemler ve alanın gerek TFF gerekse ilgili departmanlar tarafından gereken özenin gösterilmemesi olarak göze çarpmaktadır.

5.3. Avrupa’da Kadın Futbol Organizasyonları ve Türkiye’de Kadın Futbolu

Türkiye’deki futbol alanı ekseninde, kadın futbol organizasyonlarının erkek futbol organizasyonlarına nazaran organizasyonel açıdan zayıf ve oldukça dar bir alana sıkıştırılmış halde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Diğer yandan Türkiye’deki kadın futbol alanı üyesi olduğu UEFA’ya bağlı diğer ülkeler ile kıyaslandığında, ortaya katılımcıların geçtiğimiz başlıkta belirttiği açıklamaları haklı çıkarır nitelikte bir tablo çıkmaktadır.

2016/2017 UEFA raporuna göre, Türkiye’deki kadın futbol alanı UEFA’ya bağlı 55 ülke içerisinde en büyük 27. bütçeye sahip ülke konumundadır. Ayrıca, 55 ülke içerisinde en fazla takımı bünyesinde barındıran 16. ülke ve en fazla lisanslı sporcuya sahip 8. ülke olarak göze çarpmaktadır. Ulusal bazda gerçekleştirilen müsabakalarda ise ortalama 300 seyirci ile kadın futbol ligi müsabakalarına en fazla seyirci çeken 16. ve kadın futbolu alanında çalışan yetkili personel sayısında 30. ülke konumundadır.

	Toplam bütçe	Takım sayısı	Oyuncu sayısı	Teknik ekibin cinsiyet dağılımı	Seyirci ortalaması	Kadın futbolu yönetiminde çalışan sayısı
Türkiye	€877,179	126	39,233	K/E 10:90	300	8 (2)
Almanya	€9,013,070	4,456	209.713	K/E 15:85	1,076	26
Macaristan	€4,506,535	174	11,430	K/E 25:75	200	18
Norveç	€7,221,272	526	100,066	K/E 32:68	250	9
İngiltere	€15,880,128	1,545	106,910	K/E 9:91	1,058	44
Romanya	€1,242,001	34	1,174	K/E 10:90	150	15

Tablo 5.1 UEFA'ya Bağlı Bazı Ülkelerin Kadın Futbolu Alanındaki Çeşitli İstatistikleri

Yukarıda hazırlanan tabloda Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde yer alan ülkelerin kadın futbol alanı hakkında bazı istatistiklere yer verilmiştir. Bu istatistikler doğrultusunda Türkiye'deki kadın futbol alanının Almanya ve İngiltere gibi köklü bir futbol geçmişi olan ülkelerin ve kadın futbol alanına ciddi yatırımları olan İskandinav ülkelerinin gerisinde olduğu görülebilir.

Yukarıda verilen bütün istatistikler incelendiğinde, Türkiye'deki kadın futbol alanının durumunun kısmen de olsa kabul edilebilir bir konumda olduğu ve pek çok ülkenin en azından sayısal açıdan önünde yer aldığı söylenebilir. UEFA'ya bağlı 55 ülkenin tümü ile karşılaştırıldığında Türkiye'deki kadın futbol alanı bütçesi, oyuncu ve takım sayısı gibi istatistiki verilerde çoğu doğu Avrupa ülkesinin ve Avrupa'nın çeşitli bölgelerindeki küçük ülkelerin (San Marino, Malta, Andorra gibi) önündedir. Ancak Türkiye 80 milyona yakın toplam nüfusla UEFA üye ülkeleri arasında en kalabalık nüfusa sahip 3. ülke ve neredeyse tamamını erkek futbol organizasyonlarının oluşturduğu futbol alanında 2 milyar TL'den büyük piyasa hacmi ve 297 milyon dolarlık toplam marka değeri ile UEFA'nın 6. büyük ligi konumundadır. Bu nedenle, Avrupa'nın en etkin futbol alanlarından sayılabilecek konumdaki bir ülkenin kadın futbol alanındaki mevcut konumunun yeterliliğinin sorgulamaya açık olduğu söylenebilir.

Katılımcıların Türkiye'deki kadın futbol alanının Avrupa ülkeleri ile karşılaştırılması üzerine yaptığı açıklamalar TFF'nin bu alana karşı tavrı ve bu konuda kadın futbol alanını geliştirmeye yönelik pozitif bir çabanın olmaması üzerine yoğunlaşmaktadır. Avrupa ülkelerindeki kadın futbol organizasyonlarının ve Türkiye'deki kadın futbol alanının ne ölçüde karşılaştırılabileceği sorusuna Y-2 No'lu katılımcının açıklaması öncelikli olarak ekonomi temelli ve yapılan mevcut desteklerin yetersizliği üzerinedir:

“Aslında karşılaştırma yapmaya tenezzül bile etmemek lazım. Yani her türlü imkanları var, modern tesisleri var, milyonlarca Euro gelirleri var. Bizim neyimiz var? Belediyeden güç bela bir otobüs ve saha yardımı alıyoruz. Bir iki ufak spondordan ekipman desteği alıyoruz. İşte bu kadar. Biz de durumu gerçekten iyi olan bir tek Beşiktaş var. Onun da sebebi zaten hali hazırda çok büyük bir kulüp olması (...).”

Çeşitli Avrupa ülkelerinin kadın futbol alanı üzerine geliştirdiği spor politikalarını örnek göstererek Türkiye’deki kadın futbol alanının durumuna değinen Y-3 No’lu katılımcının açıklaması ise kadın futbol alanının geliştirilmesi adına ilgili kurumların gerekli stratejiler üretmemesi üzerinedir:

“Almanya’ya hiç girmeyeceğim. İngiltere’ye bakın. İngiltere yaklaşık olarak son 8 senedir başlattığı bir programı devam ettiriyor. İlk önce, 10-11 yaş grubunda karma futbolu soktular işin içine. Kızların erkeklerle birlikte bu yaş kategorisinde beraber oynama işini ortaya attılar. Bunu yaparlarken, üniversiteler ile iş birliği yaptılar. Üniversitede oynayan kız çocuklarının psikolojik ve fiziksel olarak bundan zarar görüp görmediğine dair raporlar hazırlattılar. Bu çocuklarla birlikte bir üst yaşa çıkarttılar. Ertesi sene bir üst yaşa daha çıkarttılar ve ertesi sene bir üst yaşa daha çıkarttılar. Şu anda 18 yaşına kadar karma futbola izin veriliyor İngiltere’de. Bunu yaparlarken, yetenek gelişim merkezleri kurdular. Yetenek gelişim merkezlerinde son derece seçici davrandılar. Bunların içerisinde büyük takımlar da var. İşte, Aston Villa’sı da var, Manchester City’de var bu işin içinde. Hiç isimlerini duymadığımız sadece kadın sporcularla çalışan kulüpler de var. Fakat bunları çok iyi yapılandırılmış bir şekilde, bu çocukların iyi yetişmesini sağlayacak programlar oluşturdular. Ondan sonra, hazır olduklarında yine alt yaş kategorilerinde, yine 11 yaşta ve 13 yaşta kız takımlarını erkek liglerine sokmaya başladılar. Bunun yanında 4 yıllık yanlış hatırlamıyorsam, internete girdiğinizde bulabileceğiniz bir kadın futbol stratejileri var. Bu stratejiyle birlikte kadın futbolunu pek çok boyutta nasıl geliştireceklerine dair konular oluşturmak, çocuklara ulaşmak, iletişimini yapmak gibi bütün bunların hepsini içeren bir strateji oluşturdular. Bütün bunları yaptıkları için, bu 8 yıllık süre içerisinde geliştirdiler her şeyi ve geçen sene yarı final oynadılar mesela. Avrupa’da İngiltere milli takımının daha önceden esamesi okunmazken hem de. Şimdi bu yapılandırılmış bir yaklaşım. Almanya zaten bu yapılandırmayı yıllar öncesinden getiriyor. İskandinavya ülkeleri çok çok daha öncesinden getiriyor. Şimdi bu açıdan baktığımızda, benim açımdan asıl fark yapılandırma ile ilgili. Türkiye’de yapılandırılmamış durumda bu iş. Bir yapı var hasbelkader ilerleyen. Onunla idare ediyoruz. Dolayısıyla bu yapının idare edilmesi için bir şeyler üretilmesi de çok zor.”

Yönetici/Antrenör pozisyonundaki iki katılımcının açıklamaları göz önüne alındığında, Türkiye’de kadın futbol alanındaki en yetkili merci konumundaki TFF’nin alanın gelişmesine katkı sağlayacak, katılıma yönelik isteği arttırarak gerekli imkanları sağlayabilecek planlı bir politika izlememektedir. Planlı bir politikanın olmayışı ile birlikte kadın futbol alanının çeşitli yerel kurumların kısmi desteğiyle ayakta kalmasına ve son derece kısıtlı imkanlarla işleyişini

sürdürmesine neden olmaktadır. Bu mevcut durumun Türkiye’deki futbol alanının özellikle Batı Avrupa ve İskandinav ülkeleri gibi kadın futbol alanına ciddi yatırımlar yapan ülkelere göre sosyal ve ekonomik açıdan dezavantajlı konumda yer almasını kaçınılmaz hale getirdiği söylenebilir.

5.4. Kadın Futbol Alanının Durumu, Mevcut Düşünceler ve Sorunlar

Türkiye’de kadın futbol alanının TFF tarafından büyük ölçüde göz ardı edilmesi, kadın futbol kulüplerinin buldukları bölgenin yerel yönetim ve kurumları tarafından minimum düzeyde ya da katılımcının açıklamasından yola çıkarak “göstermelik” bir desteğe sahip olması bu alanın devamlılığında pek çok sorunlar ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu nedenle yönetici/antrenör ve oyuncu pozisyonundaki katılımcıların kadın futbol alanının işeyişi, düzeni ve alanın mevcut durumu hakkında verdikleri cevaplar da bu ekseninde seyretilmektedir. Özellikle yönetici/antrenör pozisyonundaki katılımcılar alanın son derece zayıf olan kurumsal yapılanması, ilgisizlik ve federasyon tarafından uygulanan stratejilerinin yanlışlığı ve eksikliği üzerinde durmaktadır.

Yönetici/Antrenör pozisyonundaki Y-3 No’lu katılımcının kadın futbol alanının yapılanması, işeyişi ve futbol federasyonunun bu alan üzerinde uyguladığı faaliyetler üzerine açıklaması şu şekildedir:

“(…) Lig nasıl idare ediliyor? Birkaç pazı var bu liglerin. En son pazıda, ben girdikten sonraki dönemi söylediğimizde (yaklaşık 5-6 yıl öncesinden bahsediyor), iki tane ana pazı var. Birisi genişleme dönemi, birisi bastırma dönemi. İlk dönemde numerik artışlara önem verilmiş, bir ani genişleme dönemi. Daha sonrasında da bu ani genişlemenin getirdiği bazı yapısal değişikliklerin yapılamamasından dolayı sorunlar başlamış. Takım sayısı her sene ikiye katlanarak artmış, UEFA’ya bildirilen şeylerde de yine böyle, lisanslı oyuncu sayısı da ciddi oranda artmış. Federasyonun ilgisi de buna orantılı olarak değişmiş. Ancak, işin kalitatif yönüne çok fazla odaklanılmamış. Çok hızlı büyüme kalitesizliği getiriyor, kalitesizlikle birlikte bir takım ek sorunlar ortaya çıkmaya başlıyor. Mesela, çocuk korumaya dair birtakım endişeler. Bundan sonraki süreçte de federasyon tamamen bu durumu kontrol altına alma, teşvik olayını buna göre düzenleme, dolayısıyla, mevcut olan kaynaklarla durumu idare etme ve var olan şeyi koruma üzerine tavır alıyor. (...) Kısaca ana fikir, çok hızlı gelişme ve kalitatif büyümeye yönelik bir genişleme dönemi, onun ardından bu genişlemenin yapısal ve kalite açısından eşleşmesi yapılamadığı için bir kalitesizleşme ve bu kalitesizleşmenin getirdiği birtakım sorunlar, çocuk korumadan teşvik sisteminin yanlış olmasına kadar birtakım endişeler. Son iki yıldır da bu genişlemeyi kontrol etme ve idare etme çabası içinde olan bir lig var aslında şu an.”

Kadın futbol alanının mevcut durumu ve alanın işleyişi üzerine açıklamalarda bulunan bir diğer Yönetici/Antrenör pozisyonundaki Y-1 No’lu katılımcı da Y-3 No’lu katılımcının

vurguladığı kadın futbol alanındaki kurumsal yapılanmanın yetersizliğine ve yanlış uygulamalara vurgu yapmaktadır:

“Aslında bu konu çok yarama basılan bir konu. Ligin kuruluşu ve işleyişi ile ilgili şu söylenebilir. Üç tane lig var; 1. Lig, 2. Lig ve 3. Lig. Biz tamamen gelişim liglerine bağlıyız. Aslında bizim savunduğumuz şey ayrı bir departmanın olması kadın futbolu alanında. Bu işi bu sene yapan arkadaşlar, Grassroots dedikleri departmanda çalışan arkadaşlardan bahsediyorum. Bu işi hakkıyla yapmıyorlar. Sıkıntılar çok büyük o yüzden. Yani normalde cumartesi gününe maç verirken, bize birde çarşamba gününe veriyor. Şunu düşünmüyorlar; bizim burada futbol oynayan sporcularımızın hemen hemen hepsi öğrenci. Mesela bununla ilgili büyük bir sıkıntı yaşıyoruz.”

Açıklamalardan yola çıkarak, kadın futbol alanının futbol federasyonu tarafından ikincil bir konuma hapsedilmiş bir konumda olduğu çıkarımı yapılabilir. Ayrıca sayısal olarak kadın futbol alanının durumu ilk bakışta tatmin edici sayılabilmekle birlikte, alanın işleyişi hakkında bilgi sahibi iki katılımcının açıklamalarında da benzer şekilde belirttiği gibi, kadın futbol alanı kurumsal yapılanmanın yetersizliğinden kaynaklı olarak kalite ve verimlilik konusunda oldukça vasat bir konumda yer almaktadır.

Kadın futbol alanında oyuncu olarak yer alan katılımcıların kadın futbol alanı üzerine görüşleri Yönetici/Antrenör pozisyonunda yer alan katılımcılar kadar net ve derinlemesine olmamakla birlikte, yapılan açıklamaların benzer bir çizgide olduğu söylenebilir. Türkiye’de kadın futbol alanının durumu hakkında oyuculardan gelen 15 farklı açıklamada ekonomik problemler, sponsorluk ve tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği, alana olan ilgisizlik ve fiziki koşulların yetersizlik konularına vurgu yapılmaktadır.

Erkek futbol alanına verilen değere vurgu yaparak kadın futbol alanının ikincil konumunu belirten F-7 No’lu katılımcının örneği kadın futbol alanının profesyonelleştirilmemesi üzerinedir: “Bir açıdan bence özellikle çok sorunlu, en azından erkek futbolu kadar değer görse bu halde olmayabilirdi. Mesela birinci ligde oynuyorsun ama profesyonel değilsin. Profesyonel olarak saymıyorlar seni. En azından bu branş profesyonel olabilir.”

Kadın futbol alanındaki fiziki koşullara örnek veren F-13 No’lu katılımcının alanın durumu ile ilgili soruya cevabı ise şu şekildedir:

“Sahalar çok kötü mesela. Tesis falan da yok. Biz biraz daha avantajlıyız Antalya’da yaşıyoruz. Çim sahada oynuyoruz. Futbol çim sahada oynanır. Ancak, il dışına gidiyoruz mesela deplasmana. Çok küçük bir alanda suni çimde oynuyoruz. Bu artık federasyonla mı alakalı bilmiyorum. Bunun gibi bir sürü değişik problemler hep.”

Kadın futbol alanının profesyonelleşememesi (ya da profesyonelleştirilmemesi) ve kadın futbol alanında fiziki koşulların yetersizliği ile ilgili iki açıklama dışında, geriye kalan bütün katılımcıların kadın futbol alanının durumu ile ilgili açıklamaları ekonomik sorunlar, sponsorluk ve reklam faaliyetlerinin yetersizliğinden kaynaklı problemler üzerinedir. Örnek olarak, kadın futbol alanının durumunu ekonomik problemler üzerinden değerlendiren F-5 ve F-10 No'lu katılımcıların açıklamaları sırasıyla şu şekildedir:

“Ekonomik olarak kötü tabi bayan futbolu. Mesela biz para alıyoruz ama milli takımla maça gittiğimizde oradaki hocalardan falan duyuyoruz. Yabancılar çok daha fazla alıyorlar bizden. Tabi federasyon da pek yardım etmiyor. Ekonomik açıdan kötü durumda o yüzden. Sosyal olarak da bilmiyorum pek. Daha çok tanıtılabilir aslında bayan futbolu.”

F-10 No'lu katılımcı da F-5 No'lu katılımcının açıklamasına benzer şekilde kadın futbol alanındaki ekonomik yetersizliklere vurgu yapmaktadır:

“Çok kötü. Dediğim gibi en başta maddi durum sıfır. Şampiyonluğa bile biz para alamadık. Çok iğrenç bir durum. Para az olduğu için bu işe eğilim de az oluyor. Para olsa belki çok daha fazla eğilim olur. Sonra, mesela birinci ligde 10 tane takım var ve 12 takıma çıkarmak istiyorlar ama olmuyor. Yetenekli kişiler az olunca bir-iki takım gelse bile onlar yine düşecek zaten seneye. Zenginleştirmek için biraz maddi olarak katkı yapabilir federasyon.”

Genel olarak yönetici/antrenör pozisyonundaki katılımcıların açıklamaları ve oyuncu olarak alanda yer alan katılımcıların cevaplarının tamamı kendi içlerinde tutarlılık göstermektedir. Alan içerisinde yönetim faaliyetlerinden uzak bir şekilde sporcu olarak faaliyetlerini sürdüren katılımcılar büyük çoğunlukla kadın futbol alanının ekonomik problemler ve sponsorluk-reklam faaliyetlerinin yetersizliğinden kaynaklı sorunları ön plana çıkararak Türkiye'deki kadın futbol alanının vasat konumunu açıklamaktadır. Diğer yandan kadın futbol alanındaki işleyiş çok daha hâkim durumda olan yönetici/antrenör pozisyonundaki katılımcılar ise, alanın mevcut problemlerinin ve dezavantajlı durumunun yönetsel problemlerle birlikte kurumsal olarak eksik/yanlış yapılanmadan kaynaklandığını ileri sürmektedirler.

5.5. Futbol Oynama Ekseninde Kadın ve Erkek Sporcular

Kadın futbol alanında uygulanan oyun kuralları, müsabakaların düzenlendiği saha, oyunun oynanış tarzı, kullanılan ekipmanlar, seyirciler, hakemler ve teknik ekibin yerinde gözlemlenmesiyle elde edilen veriler göz önünde bulundurulduğunda, kadın futbol müsabakası ile erkek futbol müsabakası arasında net bir farka rastlanmamaktadır.

Kadın futbol müsabakası ile erkek futbol müsabakası arasında ne tür farklar olduğu hakkındaki soruya futbolcu pozisyonundaki 15 katılımcının yaptığı açıklamalar da kadın futbolu ile erkek futbolunun oynanış tarzı bakımından büyük farklar bulunmadığına yönelik yorumlar ağır basmaktadır. Kadın ve erkek futbol müsabakalarında 15 katılımcının 13'ünün benzer bir şekilde açıkladığı tek fark erkek bedeninin fiziksel açıdan daha güçlü olduğu yönündedir.

Katılımcıların kadın ve erkek futbol müsabakalarının ortak ve farklı yönleri üzerine sorulan soruya kadın ve erkek futbol oyuncularının fiziksel açıdan farklılığına değinerek verilen bütün cevaplar F-9 No'lu katılımcının bu konuya getirdiği açıklamaya paralel niteliktedir: “Tabi erkekler daha sert ve hızlı olduklarından daha heyecanlı geçiyor maçlar. Bizde biraz daha yavaş oluyor. Bir de erkek futbol maçlarında böyle çok fazla küfür falan oluyor. Bizde pek öyle şeyler duyulmaz yani.”

Kadın ve erkeğin fiziksel farklılığının oyuna özellikle “sertlik” ve “sürat” farklılığı olarak yansıdığını belirten katılımcılar oyun içerisinde teknik, taktik ve mücadele gibi faktörler çerçevesinde kadın futbol müsabakalarında erkek futbol müsabakaları ile bir farklılığının bulunmadığını da belirtmektedir.

Erkek futbolcuların özellikle amatör liglerde daha sert oynadıklarını belirten F-2 No'lu katılımcı kadın futbol müsabakalarında da fiziksel mücadelenin varlığını açıklamasında belirtmektedir:

“Kurallar, saha uzunluğu, oyun oynanış hemen her şey aynı zaten. Erkek futbolundan farkı şu; erkek futbolunda amatörlerle çok fark var. Amatör liglerde çok sert geçiyor maçlar. Bizim maçlarda o kadar sertlik olmuyor. Ama yine ikili mücadeleler, omuz omuza mücadeleler falan var. “

Erkek futbolcuların fiziksel kuvvetinin kadın ve erkek futbol müsabakaları için tek fark olduğunu belirten F-13 No'lu katılımcı, oyunun oynanış tarzı, teknik ve mücadele açısından bir farktan bahsedilmeyeceğini belirtmektedir:

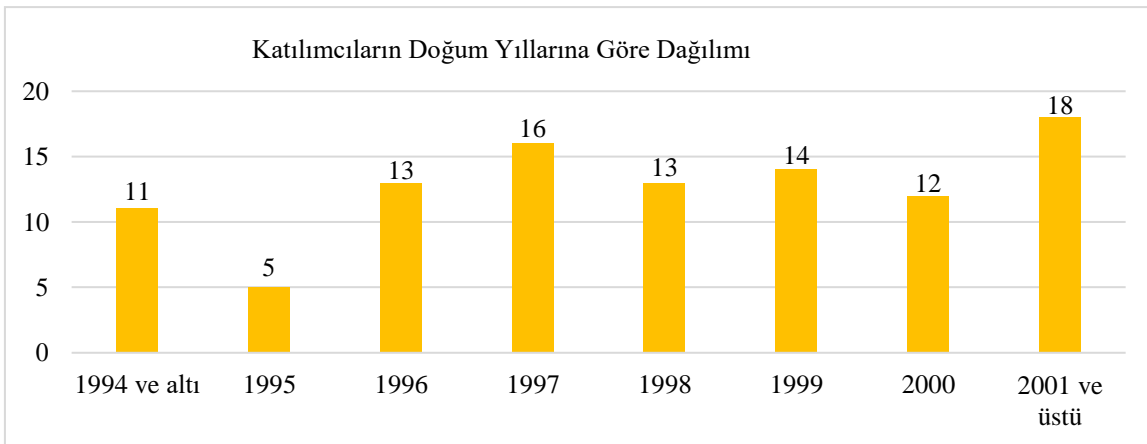
“Aslında tek fark bence fiziksel kuvvet. Sonuçta erkeklerin iskelet kas sistemiyle bizimki bir olmadığı için tek fark fiziksel kuvvet. Yoksa, kızlarda da çok yetenekliler var. Çalım atabiliyorsun, bindirme

yapabiliyorsun, koşuyorsun. Antrenmanlarımız bizim de sürekli devam ediyor. Sadece genetik olarak erkekler kuvvetli ve tek fark bu. O da doğuştan gelen bir şey zaten. Onun dışında çok büyük bir farkımız yok. “

Müsabakaların yerinde izlenimleriyle yapılan gözlemlerden ve katılımcıların bu konu hakkındaki açıklamalarından yola çıkarak, kadın futbol müsabakası ile erkek futbol müsabakası arasında kural, kullanılan ekipman, teknik ve taktik açıdan kayda değer farklardan bahsetmenin söz konusu olmadığı söylenebilir. Burada belirtilebilecek farklardan biri saha içinden ziyade tribün olarak dikkatleri çekmektedir. Katılım ücretsiz olmasına rağmen taraftar sayısının son derece az olması ve izlenen müsabakalarda tribünlerden herhangi bir tezahürat ya da benzer bir faaliyetin bulunmaması kadın futbol müsabakalarını erkek futbol müsabakalarından ayıran bir özellik olarak belirtilebilir. Katılımcıların çoğunluğu tarafından ortaya koyulan en temel fark ise, erkek futbolcuların biyolojik durumdan kaynaklı fiziksel yapıları olarak göze çarpmaktadır. Erkek sporcuların fiziksel yapısı, katılımcılara göre, futbol müsabakasında daha süratli ve kuvvet temelli bir oynayış sağlamaktadır.

5.6. Kadın Futbolcuların Genel Profili

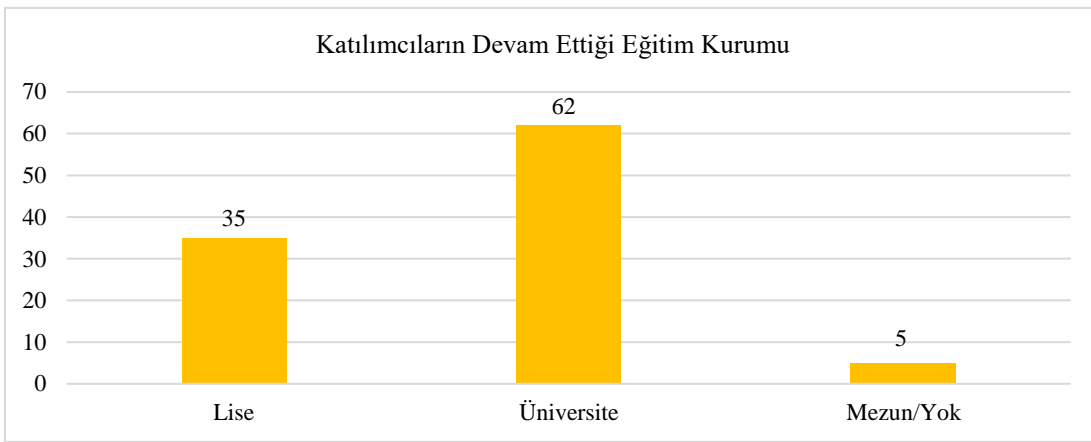
Yüz yüze görüşmelerin gerçekleştirildiği 15 katılımcı ve bununla birlikte görüşme yapılan 15 katılımcının da dahil olduğu nicel çalışmaya katılan 102 katılımcının genel profillerine bakıldığında belirli bir yaş aralığı ve iki farklı noktada odaklanmış bir eğitim seviyesi dağılımı göze çarpmaktadır. Bu açıdan, katılımcıların çeşitli şehirlerde bulunmaktan kaynaklı farklı bir sosyal ve kültürel çevrelerinin olması muhtemel olmakla birlikte, birbirlerine benzer sosyal çevrelerde yer aldıklarını söylemek mümkündür.

Grafik 5.1 Katılımcıların doğum yıllarına göre dağılımı

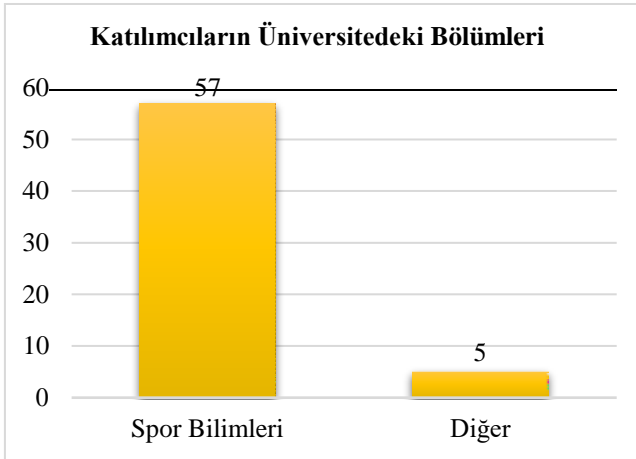
102 katılımcı içerisinde 24 yaş ve üzeri 11 ve 17 yaş altı 18 katılımcı bulunurken, kalan 73 katılımcı 18 ve 23 yaş aralığında, yani üniversite dönemi olarak niteleyebileceğimiz bir yaş aralığında yer almaktadır. 102 katılımcının ortalama yaşı ise yaklaşık olarak 20'dir (20,2). Ayrıca, katılımcılar içerisinde hiç evli, boşanmış ya da çocuk sahibi bir ebeveyne rastlanmamaktadır. Ankete katılan sporcuların yaş ortalaması, aynı zamanda Yönetici/antrenör pozisyonundaki katılımcıların ligin yaş ortalaması hakkındaki tahminlerine de uyduğu söylenebilir (Net bir liste bulunamamasından ötürü, yönetici/antrenör pozisyonundaki katılımcılardan aldığımız tahmin 20-22 aralığıdır.). En yaşlı katılımcı 29 yaşında (ardından gelen katılımcıların en yaşlısı 26 yaşındadır) ve en küçük 3 katılımcı ise 15 yaşındadır.

Grafik 5.2 Katılımcıların Devam Ettiği Eğitim Kurumu

Mezun olmuş ya da eğitim hayatına ara vermiş 5 katılımcı dışında bütün katılımcılar güncel olarak eğitim hayatına devam etmektedir. Yaklaşık bir değer verilmek istenirse, araştırmaya katılan her üç kadın futbolcudan ikisi üniversite öğrenimine, biri ise lise öğrenimine devam etmektedir.

Üniversite eğitimini sürdüren katılımcıların çok büyük bir çoğunluğunun Spor Bilimleri fakültelerinde Beden Eğitimi Öğretmenliği, Spor Yöneticiliği ya da Antrenörlük bölümlerinde öğrenci olduğu görülmektedir.

Grafik 5.3 Katılımcıların Üniversitedeki Bölümleri

Yüz yüze görüşmeler yapılan ve üniversitede eğitimini sürdüren katılımcılara okudukları bölüm ve futbol kariyerleri üzerine sorduğumuz sorularda katılımcılar, eğitim hayatları nedeniyle futbola yönelme durumunun olmadığını, aksine futbol kariyerleri sayesinde spor bilimleri fakültesini tercih ettiklerini belirtmektedir.

5.7. Kadın Futbolcuların Sosyo-ekonomik Durumları

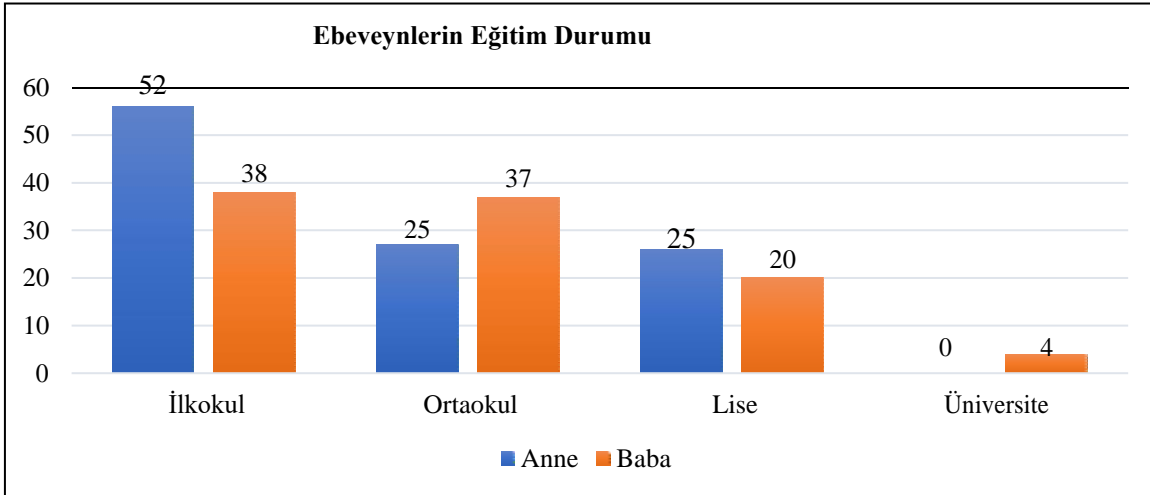
Araştırmada yer alan kadın futbolcuların yaş aralıkları, devam ettikleri eğitim kurumları ve kayıtlı oldukları bölümleri belirli bir aralıkta seyrettiği gibi, aile yapıları ile ait oldukları sınıf yapısından bahsetmeyi mümkün kılacak sosyal ve kültürel sermayeleri de paralellik göstermektedir.

En azından Antalya özelinde, kadın futbolcuların ailelerinin sosyo-ekonomik durumu hakkında yönetici/antrenör pozisyonundaki Y-1 No'lu katılımcı şu açıklamalarda bulunmaktadır:

“Çocukların geldiği aileler çoğunlukla kötü (duruma sahip) diyebilirim rahatlıkla. Yeşilbahçe'den, Zeytinköy'den (katılımcının bahsettiği iki mahalle, Antalya'da görece alt gelir grubu olarak belirtebileceğimiz insanların yaşadığı bölgelerdir) sporcularım var bir sürü. Zar zor geçinen aileler, çocuklarının bir yerlere buradan varmasını isteyen aileler bunlar. Burada aslında vurgulamamız gereken en önemli noktalardan biri şudur; bu işin hem sportif hem de sosyal bir tarafı var. İlk öncelik bu işin sosyal boyutu. Ailevi durumlarından kaynaklı ya da yaşadıkları muhitlerden kaynaklı olarak başka yönlere sapma ihtimalleri de var bu çocukların bu bir gerçek.”

Kadın futbolcuların ailelerinin sosyo-ekonomik durumları ve takımda bulunan sporcular için futbol takımının anlamı üzerine açıklamalarda bulunan Y-2 No'lu katılımcının açıklamaları da Y-1 No'lu katılımcının açıklamaları ile paralellik göstermektedir:

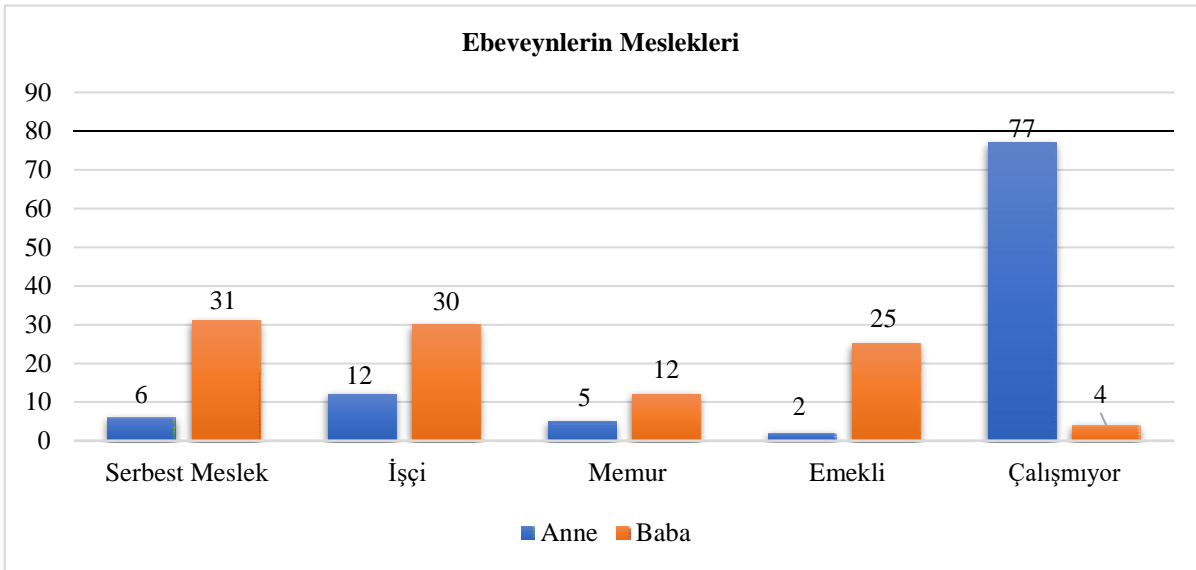
“Genelde dağınık ve problemlı ailelerden gelenler var. Maddi açıdan da öyle durumu çok iyi olan bir oyuncum olmadı açıkçası. Anne baba ya ayrılmış ya da pek çocukla ilgilenmiyor. Ekonomik durumları hemen hepsinin kötü diyebilirim. Belirli bir seviyedeki aileler hep bunlar. Çocuk o yüzden aslında burayı epey bir sahipleniyor o sebeple.”

Grafik 5.4 Ebeveynlerin Eğitim Durumu

Yönetici/antrenör pozisyonunda yer alan katılımcıların kadın futbolcuların ve ailelerinin sosyo-ekonomik durumu üzerine yaptıkları bu açıklamaların anketlerden elde edilen verilerle paralellik gösterdiği söylenebilir. Anket çalışmasına katılan 102 katılımcının cevapları incelendiğinde, 204 ebeveynin sadece 4’ünün üniversite eğitimini tamamladığı, ebeveynlerin yaklaşık olarak 4’te 3’ünün ortaokul veya ilkokul mezunu olduğu görülmektedir.

Anket çalışmasından elde edilen verilerde kadın futbolcuların ailelerinin sosyo-ekonomik durumu ile ilgili bir diğer önemli nokta da ebeveynlerin meslekleri olarak göze çarpmaktadır. Ebeveynlerin eğitim seviyelerinin düşük olduğunu iddia edebileceğimiz gibi, meşgul olunan meslekler de en azından toplumsal yaşamda ekonomik ve sosyal statü açısından üst meslekler olarak görülmemektedir.

Grafik 5.5 Ebeveynlerin Meslekleri

Market, manav, tuhafiyeci gibi “esnaf” olarak nitelediğimiz mesleklerin “serbest meslek”, mağaza çalışanı, inşaat işçisi, servis elemanı gibi mesleklerin “işçi”, eğitim kurumu hizmetlisi, öğretmen gibi mesleklerin de “memur” olarak sınıflandırıldığı “Ebeveyn Meslekleri” başlıklı tabloda görüldüğü üzere, kadın futbolcularının ebeveynlerinin çoğunlukla görece işçi sınıfı ya da alt-orta olarak tanımlanabilecek meslek gruplarında yer aldığı görülmektedir. Ebeveynlerin mesleki bilgilerinin yer aldığı tablo incelendiğinde ilk dikkati çeken nokta özellikle futbolcuların annelerinin büyük çoğunlukla herhangi bir işte çalışmıyor oluşudur.

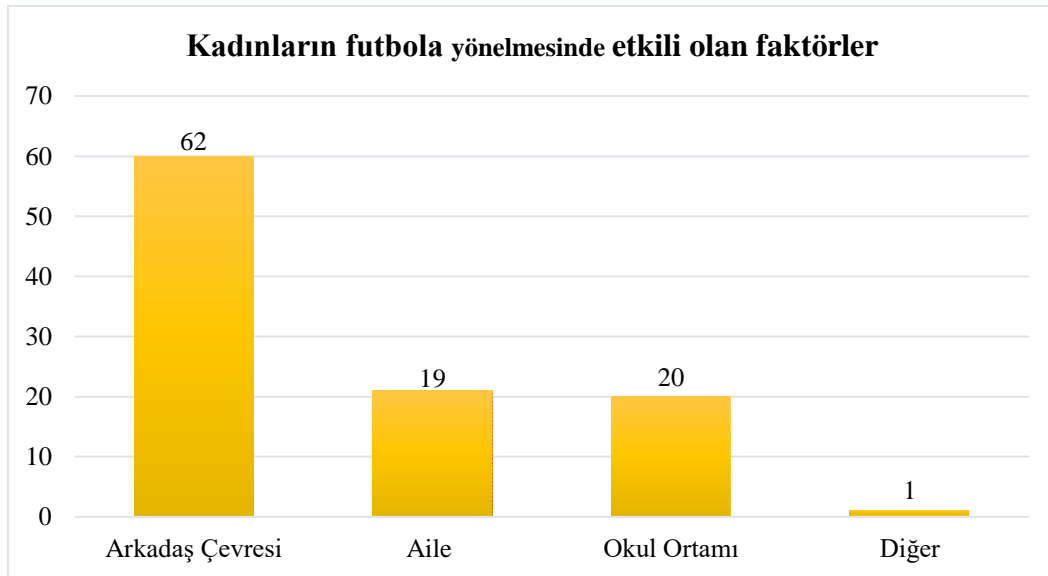
Kadın futbolu alanındaki sporcuların hangi sebeplerden ya da ne tür beklentilerden dolayı bu alanda yer aldığı ve daha üst gelir gruplarından gelen sporcuların futbolu tercih etmemesinin sebeplerini yönetici/antrenör pozisyonundaki Y-3 No’lu katılımcı şu şekilde açıklamaktadır:

“Benim bu konudaki fikrim şu şekilde: beyaz yaka ailelerinin çocuklarının portföyleri çok daha geniş oluyor genelde. Bunun içerisinde okul hedefleri, kariyer hedefleri de oluyor. Onun dışında farklı aktiviteler de yapıyor beyaz yaka ailelerinden gelen çocuklar. Sosyo-ekonomik düzey düştükçe çocukların portföyleri daralmaya başlıyor ve bu portföylerinin içerisinde futbolun yeri çok daha başkalaşıyor. Hatta belirli bir noktadan sonra futbol tek çıkış noktası haline geliyor. Ya da tek aktivite olarak kalıyor çocuğun elinde. Bu yüzden, genele baktığımızda alt yapıda Dudullu’da özellikle özel okullardan ve kolejlerden çocuklar da geliyor. Ancak, bir sene bile kalmadan bırakıyorlar onlar. Çünkü yaz tatillerinde yurtdışına gidiyorlar mesela, o tempo ile öbür tempo bir arada gitmiyor. Spor ikinci planda kalıyor portföyleri genişledikçe.”

Analiz bölümünün ilerleyen kısımlarında daha ayrıntılı belirtilecek olmakla birlikte burada şu noktaya değinmekte fayda var. Y-3 No'lu katılımcının açıklamasında belirttiği üzere, kadın futbolcuların büyük çoğunlukla düşük gelir grubuna mensup, alt sınıf ailelerin üyeleri olmasına paralel olarak kültürel sermayelerinin ve sosyal sermayelerinin de son derece sınırlı olduğu söylenebilir. Bu nedenle futbolun kadın sporculara sunduğu eğitim ve iş bulma gibi çeşitli potansiyel avantajların ya da yarattığı ihtimalin alt sınıf mensubu kadın sporcuların bu alana çok daha fazla tutunmasında önemli bir etken olarak görülebilir.

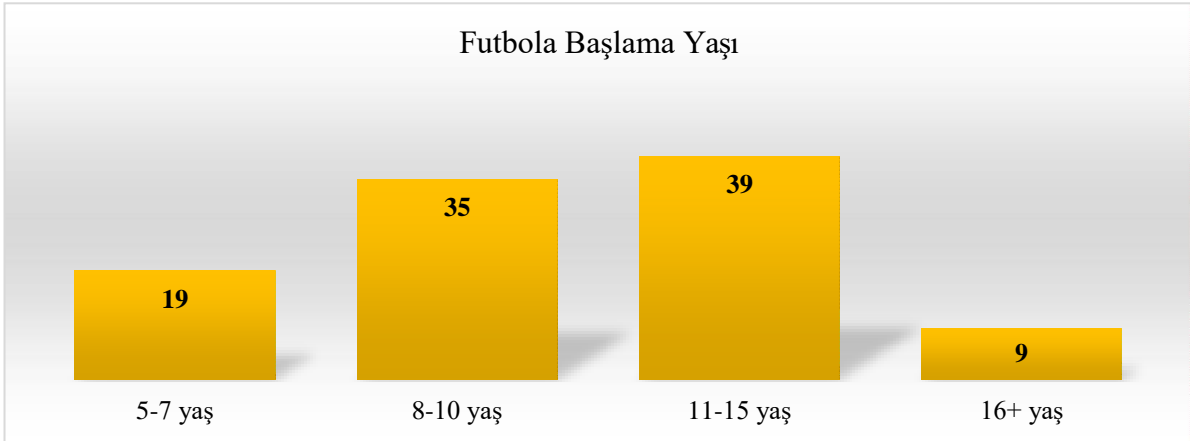
5.8. Kadınların Futbol Alanına Yönelmesinde Etkili Olan Faktörler

Elde edilen veriler dikkate alındığında, kadınları futbol alanına katılmaya iten üç temel etken dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki hem anket çalışmasında hem de yüz yüze derinlemesine görüşmelerde en çok öne çıkan çocukluk döneminde mahalle ortamındaki ya da okul ortamındaki arkadaş etkisidir. Diğer iki etken ise arkadaş ilişkileriyle aynı etkiye sahip olmasa da ailenin desteği ve beden eğitimi ya da antrenörlerin yönlendirmesi olarak göze çarpmaktadır.

Grafik 5.6 Kadınların Futbola Yönelmesinde Etkili Olan Faktörler

Nicel veriler göz önünde bulundurulduğunda, katılımcıların yarısından fazlasının futbola olan ilgisinin arkadaş çevresinin etkisiyle başladığı görülmektedir. Diğer yandan, aile ve okul ortamında kurulan ilişkiler de katılımcıları futbol alanına yönlendiren diğer önemli etkenler olarak görülebilmektedir.

Grafik 5.7 Futbola Başlama Yaşı

Katılımcıların verdiği cevaplara göre, futbola olan ilginin başlaması yıl yıl değişkenlik göstermekle birlikte çok büyük çoğunluğunun 5-15 yaş aralığında, yani okul çağı olarak niteleyebileceğimiz bir dönemde, futbola ilgi duymaya başladığı gözlemlenmektedir.

Futbola olan ilginin nasıl başladığı ile ilgili yüz yüze görüşmelerde verilen cevaplar ise tamamen paralellik göstermektedir. Katılımcıların futbola olan ilginin nasıl başladığı ile ilgili sorulara verdiği cevaplarda okul, mahalle ve sokak ortamı gibi farklı mekanlar belirtilmekle birlikte, ortak nokta mahalledeki ya da okul ortamındaki “erkek arkadaşlar” olarak dikkat çekmektedir.

Futbola olan ilgisinin nasıl ve kimlerle birlikte başladığı ile ilgili soruya sırasıyla F-13 ve F-3 No’lu katılımcıların verdikleri cevap diğer katılımcıların bu konudaki açıklamalarını özetler niteliktedir. F-13 No’lu katılımcının açıklaması şu şekildedir:

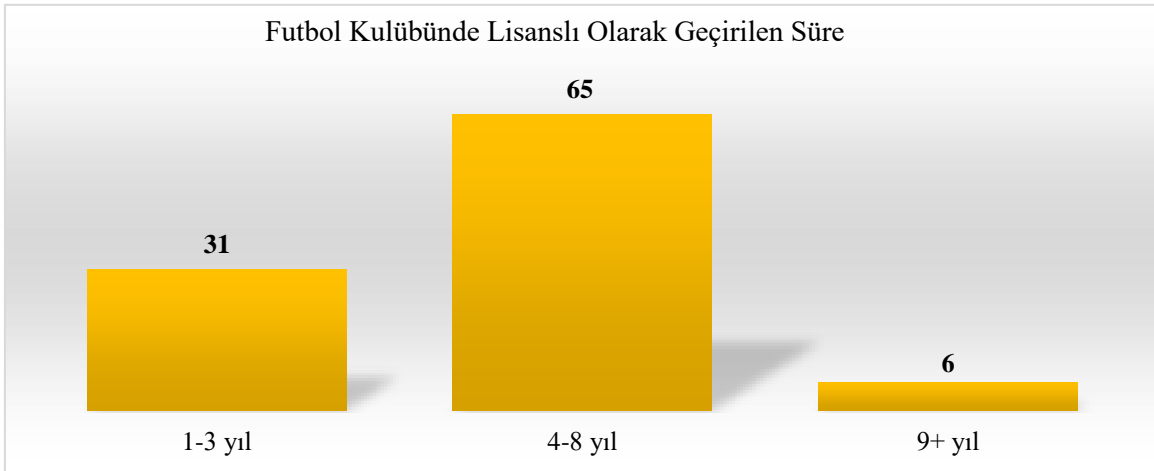
“Aslında çocukluğumdan beri futbola ilgiliyim diyebilirim. Çünkü erkeklerle falan oynayarak başladım futbola mahallede. (...) hiç kız arkadaşım olmadı benim. Böyle Barbie bebeklerle oynamadım hiçbir zaman. Hep erkekti yani arkadaşlarım. Onlar da futbol oynayınca ben de başka bir sporla uğraşmadım hiçbir zaman.”

F-3 No’lu katılımcının açıklaması da F-13 No’lu katılımcının cevabı ile aynı paralelliktedir: “Küçükken çoğunlukla erkek arkadaşlarım vardı. Onlar devamlı futbol oynuyorlardı mahallede. Ben de onların arasında biraz daha fazla vakit geçirebilmek için futbol oynamaya başladım.”

Bu noktada dikkate değer olabilecek bir diğer husus, araştırmaya katılan 15 kadın futbolcunun mahalle ya da okul ortamında erkek arkadaşlarıyla birlikte oynayarak futbola ilgi duymaya başlamasının yanında, çocukluk dönemlerinde ya hiç ya da sadece birkaç tane ile sınırlı kadın arkadaşına sahip olduklarını belirtmeleridir.

Kadın futbolcu konumunda bulunan katılımcıların futbola nasıl ve kimlerle başladığı yönündeki ortak cevaplarını destekler nitelikteki önemli açıklamalardan biri de F-2 No'lu katılımcının bu konu hakkındaki cevabıdır:

“Futbola ilgim her zaman olduğu gibi başladı, klasiktir bu, herkes için aynıdır. Erkeklerle okul aralarında, teneffüslerde, beden eğitimi derslerinde top oynaya oynaya ilgim başladı. Kızlarla oynamazdım pek. Sonra okulda bir takım oluşturduk kendi aramızda. Sonra oradan da futbola başladım.”

Grafik 5.8 Futbol Kulübünde Lisanslı Olarak Geçirilen Süre

Kadın sporcuların bir kadın futbol kulübünde lisanslı olarak yer aldığı süre de kadınların futbola başlama yaşlarına benzer olarak değişiklik göstermektedir. Henüz lise çağında olan 25 oyuncunun 3 yıl ya da daha az bir süre zarfında lisanslı olarak kulüpte yer aldığı, üniversite çağında olan katılımcıların ise hemen hepsinin 3 yıldan daha uzun bir süredir lisanslı olarak bir kulübün oyuncusu olduğu anket çalışmalarında görülmektedir. 9 yıl ve daha uzun süredir kadın futbol alanında bir kulüpte lisanslı olarak spor hayatını sürdüren 6 katılımcınsa 5 tanesi hali hazırda mezun oldukları bölümle alakalı işlerde (Yüzme antrenörlüğü, tenis antrenörlüğü gibi) çalışmaktadır.

Kadınların mahalle ya da sokak ortamından çıkarak bir spor kulübüne katılmasında ise, okul ortamında beden eğitimi öğretmenlerinin tavsiyesi ve kadın futbol antrenörünün oyuncuyu keşfetmesi ön plandadır. Katılımcıların yaptığı açıklamalara göre, 4 katılımcının lisanslı olarak futbol kulübüne katılımında okullarındaki beden eğitimi hocalarının yönlendirmesi etkisi olmuş, geriye kalan 11 katılımcı ise mahallelerinde ya da okullarında futbol oynarken kadın futbol takımı antrenörleri tarafından fark edilerek kulübe davet edilmiştir.

Futbol oyununa ilgi duyan kadınların futbol kulübüne girişlerinde beden eğitimi öğretmenlerinin etkili olduğunu belirten F-14 ve F-15 No'lu katılımcıların açıklamaları

sırasıyla şu şekildedir: “İşte ilkokulda oynarken okul bahçesinde, beden eğitimi derslerinde falan, beden eğitimi hocam bizim bu hocayı tanıyordu zaten. Benim oynadığımı gördü beden hocası. Sen gitsene antrenmanlara bak yeteneğin de var falan dedi.”

F-15 No’lu katılımcı da futbol kulübüne katılmaya karar vermesinde beden eğitimi öğretmenin etkisinden söz etmektedir:

“Aşlında ben kulübe gideceğim diye bir karar vermedim. Okul takımında falan oynuyordum ben futbol. Daha sonra beden eğitimi öğretmenlerim buradaki takım antrenörüne götürdüler. Sonra orada ortamın daha geniş ve imkanların daha fazla olduğunu gördüm. Ben de o şekilde başladım.”

Mahalle ya da okulda futbol oynayan kadınların spor kulübüne yönelmesindeki bir diğer etken de kadın futbol kulübü antrenörlerinin çeşitli mekanlarda (okul takımı, futsal müsabakaları, mahalle ve okul bahçeleri gibi) futbol oynayan sporcuları kulübe katılmaya davet etmesi olarak görülmektedir.

Örneğin, F-12 No’lu katılımcının kadın futbol kulübüne yönelmesini sağlayan etkenler üzerine yaptığı açıklama şu şekildedir: “Ben evin oralarda işte, aşağıda mahallede falan oynuyordum böyle, kendi halimde. Açıkçası Antalya Spor’dan hocalar görmüş beni mahallede oynarken. Ondan sonra da işte, Antalya spora geldim orada başladım ilk kulüpte oynamaya.”

Kadın futbol antrenörünün futbol kulübüne başlamasında rolü olduğunu vurgulayan F-6 No’lu katılımcının açıklaması da benzer niteliktedir:

“(…) liseye başladım. Lise değişiminden ötürü bir sene oynayamadım. Sadece iki sene oynadım. Futsal takımında oynadım. Halı saha takımında da oynadım lisede. Futsal takımında oynadığım zamanlarda şimdiki kulüp hocam gördü beni. Oradan baktı ve kulübe çağırdı beni. O şekilde, o gün bu gündür oynuyoruz.”

Katılımcıların kulübe girmeye karar verdikleri ya da girdikten sonraki dönemde deneyimledikleri bir diğer tecrübe de ailenin tepkisi olarak görülmektedir. 15 katılımcının 3’ü hariç diğer bütün katılımcılar futbol kulübüne lisanslı sporcu olarak ilk katıldıkları dönemde ailelerinin karşı çıktığını ya da en azından doğrudan onay vermediklerini belirtmektedirler. Ancak burada ailenin onaylamayan tavrını değiştiren katılımcının kadın futbol alanından elde ettikleri çeşitli çıkarlar olarak göze çarpmaktadır. Ailenin bakış açısını değiştiren iki durum ortaya çıkmaktadır. Birincisi milli takımda sporcu olarak yer almanın sosyal ve kültürel anlamda oyuncuya getirisi, ikincisi ise sporcunun futbol kulübünden sınırlı miktarda da olsa düzenli bir gelir elde etmesidir.

Elbette, bu 2 durumdan bağımsız örnekler de katılımcıların açıklamalarında yer almaktadır. Örnek olarak, F-13 ve F-7 No'lu katılımcıların açıklamasına göre aileleri en başından beri bu alana katılımında ve ilerlemelerinde destek sağlamıştır. F-13 No'lu katılımcının açıklaması şu şekildedir:

“Epey destek çıkıyorlar. Mesela lise zamanında ben Serik’te oturuyordum. Antalya’ya oradan geliyordum yağmur çamurda bile. Beni oradan alırlardı hiç üşenmeden. Gün ya da saat fark etmeksizin. Antrenmanım geç bitmesine rağmen gelirlerdi. Moral olarak da her zaman destek verdiler bana. Maçlarıma hep gelir izlerler. Bir ihtiyacım eksikliğim olduğunda her zaman yardımcı olurlar.”

F-7 No'lu katılımcı da aile ilişkileri ve futbol konusundaki durumu şu şekilde aktarmaktadır: “Babama çok teşekkür ediyorum öncelikle. O benim her zaman arkamda durdu. Nereye gitmek istesem tamam dedi. Maçlarıma falan da çoğunlukla gelir zaten. Onun etkisi gerçekten çok büyük. Destekledi beni hep.”

Diğer yandan katılımcıların 12’si futbol kulübüne başladıkları ilk zamanlarda ailelerinin futbol oynamalarını desteklemediğini belirtmektedir. F-14 No'lu katılımcının açıklaması da ailesinin ilk dönemlerde futbol oynamasına karşı olduğu, ancak sonraları ekonomik olarak futbol alanının sağladığı avantajdan dolayı bu durumun tersine döndüğünü belirtmektedir: “En başta, önceden bir tepki göstermişlerdi, babam falan özellikle istemiyordu. Ondan sonra tabii, futbol maddi bir kazanç sağladı bana. Sonuçta harçlığımı kazanıyorum ben futboldan. O yüzden şu an destekliyorlar.”

F-15 No'lu katılımcının açıklaması da çoğu katılımcının ailelerinden gelen genel tepkiyi özetler niteliktedir:

“İlk başlarda çok sıkıntılıydı benim için. Gitmemi istemiyorlardı. Ancak, zamanla alıştılar yani. Artık elimi kolumu sallaya sallaya istediğim gibi gidiyorum. Bir de milli futbolcu olduğum için yurtdışına falan da çıkıyorum. Burs da alıyorum aynı şekilde. O yüzden bu konuda artık hiç sorun yaşamıyorum.”

Ailelerin çocuklarını kadın futbol kulübüne gönderme ya da gitmesine izin verme konusundaki tutumuna değinen yönetici/antrenör pozisyonundaki Y-2 No'lu katılımcının açıklaması ise artık ailelerin çocuklarının futbol oynaması konusundaki önyargılarının kalkmaya başladığına yöneliktir. Ayrıca, açıklamada oyunculara sunulan milli takım avantajı ve ekonomik katkı da bu açıklamada vurgulanmaktadır:

“Her ne kadar devam edilse, aştık bazı şeyleri dense de hala bir kuşku var ailelerde, kızlar da da var. Ne işi var benim kızımın futbolda gibi bir düşünce. Tabii ki eskisi kadar değil, ki bizzat bize kızını getirip

burada spor yapmasını vakit geçirmesini isteyen bir sürü aile de var. Sonuçta çocuk buraya spor yapmaya geliyor. Sağa sola sapma gibi bir durumu yok. Burada ne olursa olsun bizim de her zaman gözümüz onları üzerinde. Çocuğu milli takıma gönderiyoruz, cebine parasını koyuyoruz, herhangi bir ihtiyacı varsa karşılıyoruz.”

5.9. Alana Katılım İçin Gereken Sermayeler

Kadın futbol alanında futbolcu olarak yer alabilmek için elbette birey çeşitli sermayelere ihtiyaç duymaktadır. Yaş ve cinsiyet sınıflandırması yapmaksızın bütün futbol alanlarında sahip olunması gereken muhtemelen en temel sermaye bedensel/fiziksel sermayedir. Alandaki faaliyetlerde tamamen bedeninin ön planda olması ve bedene yatırımın önemi erkek futbol alanında da benzerlik gösterebileceği haliyle, kadın futbol alanında da aynıdır. 3 yönetici/antrenör ve 15 katılımcının tamamı bir kadın sporcunun futbol kulübünde yer alabilmesi için ihtiyaç duyduğu niteliklerin ya da gerekliliklerin öncelikli olanlarını “yetenek” ve “istek” olarak açıklamaktadırlar.

F-2 No’lu katılımcı, açıklamasında bir kadın sporcunun futbol takımına giriş hikayesini ve bir kadın futbol kulübünde yer alabilmek için nelere sahip olması gerektiğini şu şekilde açıklamaktadır:

“Çok bir şeye sahip olmaya gerek yok. Yetenekli olacaksın. Hocalar okulları devamlı geziyor zaten. Görüyorlar seni antrenmanlarda, okul takımlarında falan. Yetenekliysen eğer beğeniyorlar ve kulübe çağırıyorlar. Kabul edersen giriyorsun. Bayan futbolunda öyle transfer ücretiymiş, lisans parasıymiş onlar yok zaten.”

F-3 ve F-13 No’lu katılımcılar da bir önceki açıklamaya paralel olarak, yetenek vurgusunu ön plana çıkarmaktadır. İlk olarak, F-3 No’lu katılımcının futbolcu olabilmek için gerekli olan niteliklerle ilgili açıklaması şu şekildedir: “Aslında daha çok onlar sizi görüp alıyorlar. Erkeklerde de bu böyledir. Mahallelerden ya da okul takımlarından görürler. Eğer yetenekliysen seni takımlar altyapıya almaya çalışırlar. O şekilde.”

F-13 No’lu katılımcının açıklaması da F-3 No’lu katılımcının açıklamasına paralellik göstermektedir: “En azından topla uyumlu olması lazım. Uyum olduğu sürece gerisini geliştirebilir. Kalas gibi olmamak lazım, bir estetik olması lazım. Vücudun spora uygun olması lazım diyebiliriz.”

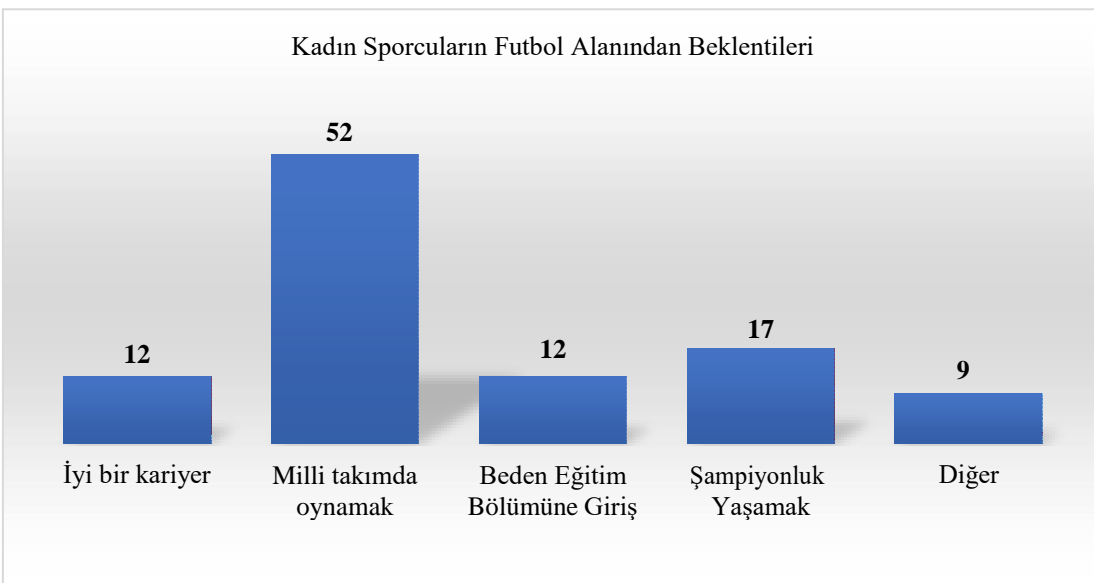
Yönetici/antrenör pozisyonundaki Y-1 No’lu katılımcı da kadın futbol takımına oyuncu seçerken ilk önceliklerinin yetenek olduğunu ve ardından da ailenin çocuklarına karşı bu konudaki tutumunun geldiğini belirtmektedir:

“Oyuncu seçiminde öncelikle yetenek önemli tabi. Birincisi kız hevesliyse, ikincisi de ailesi onu destekliyorsa bizim için tamamdır. Aile desteği ve kızın isteği olmadan bu iş zaten olmaz. Kız yetenekli olabilir ama ona bir aile desteği yoksa devam etmiyor. Bir süre sonra bırakıp gidiyor zaten. O açıdan aile desteğinin önemi büyük.”

Bir kadın sporcunun futbol alanına katılabilmesi ve alan içerisinde varlığını sürdürebilmesi için ihtiyacı olan yegâne sermaye bedensel/fiziksel sermaye olarak göze çarpmaktadır. Bu noktada, kadın futbol alanında futbolcu konumunda yer alabilmek için Bourdieu’nun sosyal, kültürel, ekonomik ya da sembolik sermayelerinden ziyade kişinin bedeni bir sermaye haline dönüşmektedir. Bu nedenle, fiziksel sermayeye yatırım yapmak, yetenek geliştirmek cinsiyet ya da yaş gözetmeksizin her sportif alanda olduğu gibi kadın futbol alanında da en ön planda yer almaktadır.

5.10 . Oyundan Beklentiler

Anket çalışmalarından ve derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda, kadın futbolcuların oyundan beklentileri kadın futbol alanının bir meslek alanı olduğu kabulünden ziyade çoğunlukla katılımcıların gelecekteki hedefleri doğrultusunda bir araç olduğu kabulüne dayanmaktadır. Bu nedenle katılımcıların kadın futbol alanındaki beklentileri “milli sporcu olmak”, “eğitim alanına giriş sırasında sağlayabileceği muhtemel avantajlar” ve “lise-üniversite eğitiminden sonra ilgili meslek alanı için futbolcu olmanın sağlayacağı kolaylıklar” şeklinde üç temel kategoride aktarılabilir.

Grafik 5.9 Kadın Futbolcuların Futbol Alanından Beklentileri

Anket çalışmasının sonuçları tabloda incelendiğinde, katılımcıların yarısından fazlasının futbol alanındaki beklentisini milli takımda yer alma isteği oluşturmaktadır. Tabloda belirtilmesi gereken bir diğer nokta, şampiyonluk yaşama ve iyi bir kariyere sahip olmayı hedefleyen toplam 29 katılımcının yaklaşık olarak yarısının halihazırda milli takım oyuncusu olmasıdır. 18 yaşının altında ve lise eğitimine devam etmekte olan katılımcıların ise, milli takımda yer alma isteğinin dışında, lisanslı sporcu olmanın spor bilimleri fakültelerine sağladığı giriş kolaylığından dolayı beden eğitimi bölümüne girme hedefi taşıdığı ve kadın futbol alanından beklentisinin de bu minvalde şekillendiği söylenebilir.

Kadın futbolcularla yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen verilerin de anket çalışmasında ulaşılan sonuçlara paralellik gösterdiği söylenebilir. Yüz yüze görüşmeler yapılan 15 kadın futbolcudan lise eğitimine devam edenlerin 4'ü kadın futbolunun spor bilimleri fakültesine giriş için önemini vurgularken, geriye kalan 11 katılımcının açıklamalarında milli takımın sağladığı maddi kazanç ve gelecekte mesleki alanda sağladığı avantajlar, sağlık ve kulüpten elde edilen kazanç ve sosyal çevrenin genişlemesi üzerinde durulmaktadır.

İlk olarak, henüz lisede eğitimlerini sürdüren F-11 ve F-5 No'lu katılımcıların futbol alanından beklentileri lisanslı sporcu olmanın spor bilimleri fakültelerine girişte sağladığı kolaylık ve kulüpten sağladıkları belirli miktar kazancın getirileri üzerinedir. F-11 No'lu katılımcı üniversite sınavlarına girmek için daha 2 senesinin olduğunu belirtmekte ve üniversitede hedeflediği bölüme girme konusundaki futbolcu olmanın sağladığı imkân, kulüpten elde edilen kazanç ve milli takımda yer almanın avantajları üzerinde durmaktadır:

“BESYO'ya (spor bilimleri fakültesi) gitmek istiyorum ben, tabi daha 2 senem var onun için ama oraya girme konusunda çok faydası oluyor lisanslı sporcu olmanın. Bir de tabi kulüpten de para alıyorum, harçlığımı çıkarıyorum. Bu benim için zaten harika bir şey. Ailemden hiç para almıyorum neredeyse. Bir de milli takıma girebilirim harika olacak, bakalım”

Lisede eğitimini sürdüren son sınıf öğrencisi F-5 No'lu katılımcı da üniversite hedefleri ve millî sporcu olmanın avantajları üzerine açıklamalarıyla F-11 No'lu katılımcının futbol alanındaki beklentileriyle benzer hedeflere sahiptir:

“Besyo'da (spor bilimleri fakültesi) okumak istiyorum zaten bu sene gireceğim onun için sınavına. Milli takımda yer almak istiyordum o yüzden. Okula girmek çok daha kolay oluyor. Öyle bir faydası var milli takımın mesela. Tabi, bir de millilik bursu alan arkadaşlar var bizim takımda, millilik bursu da alıyorsun okurken o da çok iyi oluyor.”

Üniversitelerin spor bilimleri fakültesinde eğitimine devam eden ve milli takımda da yer alan F-12 ve F-3 No'lu katılımcılar lise eğitimine devam eden ve milli sporcu olmayan katılımcılara paralel olarak kulüpten alınan ücrete de değinmekle birlikte, millilik bursu, milli sporcu olmanın sağladığı sosyal çevre avantajı ve üniversite mezuniyetinin ardından milli sporculara sağlanan atama kolaylıklarını futbol alanındaki beklentilerini açıklarlarken öne sürmektedirler.

F-12 No'lu katılımcının futbol alanından beklentileri hakkında yaptığı açıklama şu şekildedir:

“Şöyle ki, spor zaten insanın sağlık açısından bir kendini iyi hissetmesini sağlıyor. Ama onun dışında maddi bir kazanç sağlıyorum buradan. Üniversiteye girmemde de çok etkisi oldu. Mesela, ben milli sporcuym. Millilik bursu alıyorum devletten her ay ayrıca. Bu gibi avantajları var. Sonra öğretmenlik okuyorum. Milli olmanın atamada bir avantajı var. Tabi şimdilik durduruldu diye biliyorum.”

F-12 No'lu katılımcının açıklamalarına benzer olarak, F-3 No'lu katılımcı da futbol alanından beklentileri milli takımın sağladığı ve sağlayacağı sosyal ve ekonomik avantajlar ve kulüpten alınan ücret ekseninde şekillenmektedir:

“Sosyal bakımdan belirli bir kitle içerisinde olduğum için, yani milli takımda olduğum için çevre edinmenin çok fazla etkisi oluyor. Milli takımlara gidiyorum. Orada arkadaşlıklar kuruyorum. Mali bakımdan zaten kulüpten aldığımız ücretler oluyor. Onların da bir katkısı oluyor. Daha sonra, milli takımda oynadığımız için bizim atamalarımız (öğretmenlik) hemen gerçekleşiyor. Atamalarımızla ilgili bir katkısı oluyor futbolun.”

Yönetici/antrenör pozisyonundaki katılımcıların kadın futbolcuların hangi beklentiler ve hedeflerle bu alanda yer aldığı ile ilgili açıklamaları da futbolcu pozisyonundaki katılımcıları destekler niteliktedir. Y-2 ve Y-1 No'lu katılımcıların açıklamalarından yola çıkarak, özellikle kadın futbolcu olmanın ekonomik ve eğitim ekseninde sağladığı avantajların futbolcuların hedef ve beklentilerini etkilediği görüşüne sahip oldukları söylenebilir.

Kadın futbolcularının futbol alanından beklentilerini ve milli takım, takımdan alınan ücret, eğitim gibi hedeflerin nedenini F-2 No'lu katılımcı şu şekilde açıklamaktadır:

“En önemlisi bir üniversite kapısı açıyor çocuklara BESYO'da. Zaten hemen hepsi ya BESYO'da ya da spor lisesinde okuyor. Ne yapacakları belli yani ileride. E milli takıma gidip belirli sayıda maça çıkınca çocuk kapağı atıyor üniversiteye. Okurken de rahat ediyor. Burada belirli bir para alıyor, millilik bursu olabiliyor. Okulunu bitirince ataması hemen yapılıyor.”

Y-1 No'lu katılımcı da Y-2 No'lu katılımcının bu konudaki açıklamalarına paralel açıklamalarda bulunmaktadır:

“Üniversiteye, daha da öncelikli olarak BESYO (spor bilimleri fakültesi) bölümlerine girebilmelerini oldukça kolaylaştırıyor futbolcu olmak. Ayrıca milli olanlara devlet üniversite hayatları boyunca millilik bursu veriyor. Öğrencilik hayatları boyunca millilik bursu alıyorlar. Ayrıca, otobüslere de bedavaya biniyorlar. Ulaşımları da ücretsiz oluyor milli sporcu olduklarında.”

Anket çalışmalarından ve derinlemesine görüşmelerden elde edilen veri ve açıklamalar genel olarak incelendiğinde, kadın futbol kulübünün ve milli takımın ekonomik, sosyal ve mesleki (kariyer) açıdan sağladığı avantajları alan içerisindeki beklentiler olarak belirten kadın futbolcular içerisinde buldukları alanı erkek futbolcuların aksine uzun bir süre devam ettirebilecekleri bir profesyonel meslek alanı olarak görmemektedirler. Bu nedenle, kadın futbolcular için futbol alanının gelecekteki hedeflerini elde edebilmek adına faydalanabilecekleri bir araç olarak gördükleri söylenebilir. Futbol alanının büyük çoğunlukla spor bilimler fakültesi öğrencileri olan ya da ilerde spor bilimleri fakültesi öğrencisi olabilmeyi hedefleyen kadın futbolcular için portföylerine ekleyebilecekleri bir sembolik sermaye amacı taşıyan “sertifika programı” ya da bir “formasyon” görünümünde olduğu söylenebilir.

5.11. Kadın Futbolcuların Alan İçinde ve Dışında Edinilmiş Yatkınlıkları

Yüz yüze görüşmelerden elde edilen açıklamalar incelendiğinde, katılımcıların tamamının çocukluk döneminden itibaren erkek arkadaşlar edindiğini ve devamlı olarak erkek arkadaşlarla vakit geçirdiklerini belirtmeleri kadın futbolcuların belirli yatkınlıkları edinme sürecinde etkili olduğu söylenebilir.

Bu noktada, katılımcıların çoğunlukla belirttiği açıklamalarda, “erkek gibi olmak”, “erkek gibi davranmak”, “erkek gibi vücuda sahip olmak” ve “diğer kadınlar gibi olmamak” gibi ifadelerden sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Kadın futbolcuların futbol alanını erkekleşmiş bir alan olarak algıladıkları ve belirli edinilmiş yatkınlıkları da zaman içerisinde bu minvalde elde ettikleri söylenebilir. Katılımcıların futbol alanında ve gündelik hayatlarında nasıl davranışlar sergiledikleri, ne tür aktivitelerde buldukları, giyim ve görünüş açısından tercihleri ve konuşma tarzları üzerine yaptıkları açıklamalar ve bu çerçevede yapılan gözlemler dikkate alındığında, katılımcılar kendilerini futbolla ilgilenmeyen kadınlardan daha farklı yatkınlıklara sahip insanlar olarak nitelemektedirler.

15 katılımcının 14’ü saha içinde ve gündelik yaşamında kendisinin “erkek gibi” davrandığını, bu tarz alışkanlıklar geliştirdiğini belirtmektedir. “Erkek gibi” davranma,

konuşma ve giyinme alışkanlıklarını futbolcu olma ile ilişkilendirmektedirler. Bu açıklamaların futbol alanının “erkekleştirilmiş”- “maskülenleştirilmiş” bir alan olarak algılanmasının bir sonucu olarak görülebilir. Ancak, katılımcıların tamamının çocukluk dönemlerinde hemen hiç kadın arkadaşının olmaması ve büyük bir çoğunlukla erkek arkadaşları ile vakit geçirmesi geçmiş deneyimlerle edinilen ve bir yatkinliğe dönüşen habitusun şekillenmesinde etki sahibi olduğu da söylenebilir.

Gündelik yaşam aktiviteleri ve alışkanlıklar üzerine yönelttiğimiz soruya F-6 No’lu katılımcının getirdiği açıklama şu şekildedir:

“Ben kendi açımdan konuşursam hiçbir hafta sonu fenerin maçını kaçırmam. Mesela geçen hafta Konya ile maçımız varken arkadaşım beni arıyor. Ne yapacağız, fenerin maçı var gitmem lazım diyor. Kimle diye soruyor. Ben kaçırıyorum maçları hepsi benim için çok değerli oluyor. Durmadan aklım hafta sonunda maç gelsin gideyim diye. Diğer ligleri de takip ediyorum. Ben böyleyim.”

Katılımcıların bir istisna hariç tamamının düzenli olarak futbol maçlarına izleyici olarak da katılmakta, kendilerini fanatik taraftar olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, bu taraftarlık ve fanatizm sıfatları kadın futbolcuları futbolcu olmayan kadınlardan ayıran bir nitelik olarak katılımcılar tarafından sunulmaktadır. Ayırıcı bir nitelik olarak sunulan önemli bir fark da giyim tarzı olarak dikkat çekmektedir. Burada önemli nokta katılımcıların tamamının gündelik hayatlarında tercih ettikleri sportif bir giyim tarzını “erkek gibi” ya da “erkeksi olmak” ile ilişkilendirmeleridir. Bu açıdan, giyim tarzı konusunda F-5 No’lu katılımcının açıklaması diğer katılımcıların verdiği cevapları özetler niteliktedir:

“Biz biraz daha böyle erkeksi oluyoruz tabi. Fiziğimiz de geliyor. Giyim tarzımıza, konuşmamıza falan da yansıyor tabi. Öyle etek falan giymiyorum ben mesela. Maç izlemeyi seviyorum çok fazla. Ama diğerleri (futbolcu olmayan kadınlar) öyle değil tabi.”

Giyim tarzına ek olarak, katılımcılar özellikle fiziksel duruş, hareket ve konuşma şekillerinin de futbolcu olmayan ya da futbol ile ilgilenmeyen kadınlardan farklı olduğunu söylemektedir. Ayrıca bu nitelikleri de katılımcılar “erkeksi” ya da “erkek gibi olmak” ile ilişkilendirmektedir. Örneğin, futbol oynayan kadınlar ile oynamayanlar arasında oldukça ciddi farklar olduğunu ileri süren F-2 No’lu katılımcının bu konudaki açıklaması diğer katılımcıların bu konuya yaklaşımları ile önemli ölçüde paralellik göstermektedir:

“Dağlar kadar fark var (futbolcu kadınlar ve futbol ile ilgilenmeyen kadınlar arasında). En basiti, fiziksel olarak bizim yapımız değişiyor. İster istemez daha kaba yürüyoruz. Konuşma tarzımız değişiyor çok kibar

olamıyoruz. Erkek muhabbetlerine katılabiliyoruz. Çok az bakımlı olan veya makyaj yapan insan var bizde. Bir takımında belki 1 ya da 2 kişi öyledir. Hep sportif takılırız rahat ve “cool”. Eşofmanla falan gezeriz. O yüzden zaten en çok bunu tercih ediyoruz (...).”

Futbolcu kadınlar ile futbolla ilgilenmeyen kadınlar arasında kesin bir fark olduğunu belirten F-12 No’lu katılımcı da günlük yaşamda kadın futbolcuların tavır ve davranışlarının değiştiğini belirtmektedir:

“Fark oluyor kesinlikle. Mesela sahada erkek gibi durman gerekiyor. Erkek gibi koşman, mücadele etmen gerekiyor. Duruş açısı olsun hareketler olsun. Tabi bunu sürekli yaptığın için dışarda da yürüyüşün, hareketlerin, konuşmaların falan da değişiyor, ona göre oluyor.”

Benzer bir açıklama da F-13 No’lu katılımcının cevabıdır. Ancak bu durumun direk olarak futbol ile ilgili olmadığını belirten katılımcının açıklaması dikkate alındığında, bu yatkınlıkların geçmişten bugüne edinildiğini söylemek yanlış olmayacaktır:

“İster istemez (futbolcu kadınlar ve futbol ile ilgilenmeyen kadınlar arasında) fark oluyor. Yürüyüşün değişiyor. Konuşma tarzın değişiyor. Giyinişin, tarzın değişiyor. Niye böyle giyiniyorsun? Niye şunu yapıyorsun gibi şeyler oluyor. Ama bu benim tarzım, ben hep böyleydim. Tamamen futbol ile alakalı olduğunu da düşünmüyorum açıkçası”

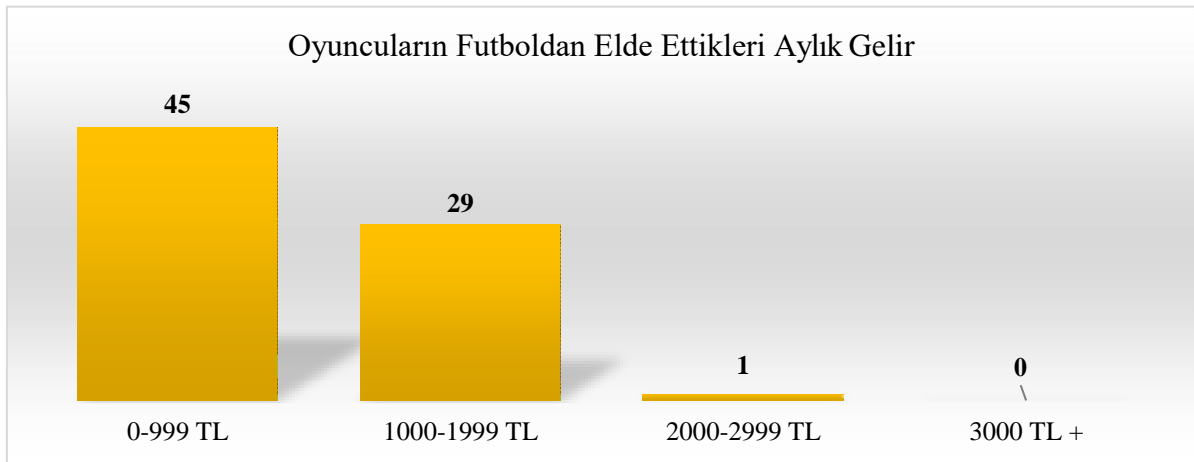
Katılımcıların futbol alanında ve saha içerisinde buldukları hal, tavır ve davranışlar üzerine verdiği cevaplar ve ayrıca katılımcılar üzerine gözlemler dikkate alındığında, kadın futbolcuların benzer sosyo-kültürel gruplardan geldiğini rahatlıkla belirtebiliriz. Futbol oyununa duydukları ilginin de kaynağı olarak gösterebileceğimiz “erkek arkadaşlar” etkisi bu insanların benzer bir sosyal yörüngeye ve grup aidiyetine sahip olmasına neden olmaktadır. Buna paralel olarak, kadın futbolcuların günlük hayatlarındaki yatkınlıkları da (habitusları) bu minvalde seyretmektedir. Burada belirtilmesi gereken nokta, katılımcıların giyim ve konuşma tarzlarını, günlük aktivitelerini, genel hal ve hareketlerini “sporcu gibi” ya da “futbolcu gibi” şeklinde değil, “erkek gibi” olarak tanımlamasıdır. Bu nedenle, katılımcılar geçmişten günümüze edindikleri yatkınlıkları bir “erkek habitusu” olarak tanımladıkları da söylenebilir.

5.12. Kariyer Hakkındaki Düşünceler

Futbol alanında kadın futbolcuların kariyerlerinin genel nitelikleri ile erkek futbolcuların kariyerleri dikkate alındığında, en azından numerik açıdan çok fazla benzerlik bulunmamaktadır. Araştırmaya katılan 102 katılımcının Kadınlar 1. Ligi’nin yaklaşık olarak yarısını oluşturduğunu varsaydığımızda, Kadınlar 1. Ligi’ni en azından sayısal istatistik

açısından temsil edebileceği söylenebilir. Bu kabulden yola çıkarak, yaş ortalaması 20-21 aralığında olan Kadınlar 1. Ligi ile yaş ortalaması 28 civarında olan Türkiye Süper Lig'i arasında önemli bir yaş ortalaması farkı bulunmaktadır. Sporcuların kazandıkları ekonomik gelirler arasındaki fark ise kıyaslanamayacak kadar devasa bir seviyededir. Erkek futbol alanında bugün milyonlarca Lira/Dolar/Euro ücretlerden bahsedilirken kadın futbol alanında uyguladığımız anket çalışması dikkate alındığında 2000 TL'nin üzerinde aylık gelir elde eden sadece 1 futbolcu yer almaktadır (102 katılımcının 27'si futbol alanından herhangi bir ekonomik gelir dahi elde etmemektedir).

Grafik 5.10 Oyuncuların Futboldan Elde Ettikleri Aylık Gelir

Araştırmaya katılan kadın futbolcular arasında 30 yaş üstü bir sporcu bulunmazken (102 katılımcı içerisinde sadece 4 futbolcu 25 yaşın üzerindedir), erkek futbol alanında ise 30 yaşın üzerinde birçok sporcu futbol kariyerine devam etmektedir. Bu gibi istatistiki rakamlar göz önünde bulundurulduğunda futbol alanının kadınlar için bir mesleki alan olmadığı ya da kadın sporcular tarafından devam ettirilebilir bir meslek alanı olarak görülmediği rahatlıkla söylenebilir. Diğer yandan, analiz kısmında daha önce belirtildiği gibi katılımcıların yaklaşık %95'inin gelecek planları içerisinde futbolculuk bulunmamaktadır. Kadın futbolcular için futbol alanı eğitim aldıkları bölümün ardından yapmayı istedikleri mesleğe geçişi kolaylaştıracak bir basamak görevi görmektedir. Futbolcu olma hedefi bulunan 6 katılımcıdan 5'inin ise henüz 18 yaşının altında ve lise döneminde olduğu ve futbolculuk isteğinin o yaş grubunda en azından şimdilik iyimser bir temenni ya da hedef olduğu düşünülebilir.

Futbolculuk pozisyonunun kadın sporcular tarafından bir meslek alanı olarak görülmemesinin sebebini yönetici/antrenör pozisyonundaki Y-1 No'lu katılımcı şu şekilde açıklamaktadır:

“(...). Oyuncular burayı asla meslek alanı olarak görmezler. Meslek olarak görebilmeleri için profesyonelleşmeleri gerekiyor. Profesyonelleşebilmesi için de başta kulüplere gelir getirecek birtakım imkanlar sağlanması gerekiyor. Mesela benim yıllık 500 bin lira gelirim olsa kulüp olarak, federasyondan belirli destekler olsa, ben de ona göre takım kurmaya çalışırım. Oyuncuyla sözleşmelerimi ona göre yaparım. Şu an yaşadığımız hiçbir sıkıntıyı da yaşamazdık. Bir tane oyuncu gelmiyor mesela şu anda okulu bitirdi ve gitti. (...).”

Katılımcıların açıklamalarını ve anket çalışmalarından elde edilen verileri genel olarak toparlamak gerekirse, kadın futbol alanı zayıf yapılanma, ekonomik ve fiziki yetersizlikler gibi sebepler ve erkek futbol alanının geçmişten bu yana süregelen tahakkümü nedeniyle kadın futbolcular tarafından sürdürülebilir bir meslek olarak görülmekten çok uzaktadır. Bu nedenle, futbol alanı kadın sporcular için, çalışmada daha önce de belirtildiği gibi, mevcut yaşamlarına küçük bir ekonomik destek sağlayacak bir aktivite ve gelecekteki hedeflerini gerçekleştirebilme adına bir basamak ya da çıkış noktası olarak görüldüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

5.13. Kadın Futbolcuların Çevrelerindeki İnsanları ve Takım İçerisindeki Diğer Üyeleri Algılayış Biçimleri ve Karşılıklı İlişkileri

Kadın futbolcuların futbol alanı dışında olan insanlarla olan iletişimini ikiye ayırmak mümkündür. İlki halihazırda kadın futbolcuları tanıyan gruplar, ikinci olarak da kadın futbolcular hakkında bilgi sahibi olmayan insanlar. Katılımcıların açıklamalarına göre, çevrelerindeki insanlar içerisinde devamlı iletişim halinde oldukları ve kadın futbol alanının varlığından belirli ölçüde haberdar olan insanlar bu alana karşı çok daha ılımlı ve destekleyici tepkilerde bulunurken, kadın futbol alanı hakkında bilgisi olmayan insanlar kadınların futbol oynaması gerçeğine karşı cinsiyetçi ve destekler nitelikte olmaktan uzak bir tavır sergilemektedirler.

Kadın futbolcuların çevrelerinden aldıkları tepkileri F-1 No’lu katılımcı şu açıklamayla aktarmaktadır: “Yakın arkadaşlarım zaten bildiği için beni hep destekliyor, futbol oynamamı falan. Ama bilmeyen birisi futbolcu olduğumu duyunca “sen kızsın ne işin var futbolla”, “kız futbol mu oynarmış” falan diyor. Aslında herkes olumsuz bakıyor genel olarak.”

F-4 No’lu katılımcının açıklaması da F-1 No’lu katılımcının açıklamasına paralel bir şekilde genel görünümü açıklar niteliktedir: “Şaşıyorlar bilmeyenler genelde. Yani “kadın futbolcu mu olur?” diye. Ben mesela sporcuyum diyorum. Ne sporu voleybol mu falan diye soruyorlar. Hayır futbolcuyum diyorum. Epey de şaşıyorlar duyunca. Saçma diyen de oluyor iyi şeyler söyleyen de.”

Araştırma sürecinde görüşülen katılımcılardan elde edilen veriler çerçevesinde, katılımcıların birer üyesi olduğu kadın futbol takımı özelinde, takım içerisinde bir meslek

arkadaşlığı ya da kurallar çerçevesinde bir ast-üst ilişkisi bulunmamaktadır. Bunun yerine, ilişkilerin çok daha samimi olduğu ve sadece futbol alanı içerisinde değil, gündelik yaşamın genelinde devam eden bir iletişim söz konusudur. Dikkat çeken noktalardan biri, kadın futbolcular arasında gayri resmi ve yaş grubuna bağlı bir abla-kardeş ilişkisinin bulunmasıdır. Bütün katılımcıların cevaplarında dikkat çeken bu nokta, bir kadın futbolcunun yaşça büyük diğer kadın futbolculardan “abla” sıfatıyla, yaşça küçük olanlardan ise “kardeş” ya da “kız kardeş” sıfatıyla bahsetmesi şeklindedir. Ayrıca, bu abla-kardeş iletişiminin de kendi içerisinde getirdiği birtakım uygulamalar yer almaktadır. Bunlar, ablalar için küçük kardeşlere destek çıkmak ve küçük kız kardeşler için ablalara saygı göstermek şeklinde açıklanabilir.

F-8 No’lu katılımcının bu konudaki açıklaması takım içerisindeki genel iletişimi ve oyuncular arasındaki abla-kardeş iletişimini genel olarak özetler niteliktedir:

“İş arkadaşlığı gibi resmi bir şey yok aramızda hiçbir zaman. Takım arkadaşız. Aile gibiyiz burada. Benim bir sürü sevdiğim saydığım ablalarım var, onlar her zaman yardımcı olurlar, bizi devamlı desteklerler. Küçük olanlara da tabi ben her zaman yardımcı olurum. Burada sonuçta daha yeni gelmiş, yaşça küçük kardeşlerim var hep destek olmaya çalışırız onlara da. (...). Mesela hala görüştüğüm bir ablam vardır. 1 sene önce takımdan ayrıldı ama hala görüşürüz kendisiyle. Bana çok yardımcı oldu buradayken her konuda. Hala da destek olur (...).”

Takımdaki abla-kardeş ilişkisine ve bu iki kesim arasındaki iletişim şekline örneklerle açıklama getiren bir diğer katılımcı da F-2 No’lu katılımcıdır:

“Büyüklerimize saygımız sonsuzdur her zaman da öyledir. Küçüklerimize en kötü malzemeleri sen taşı falan diyoruz. O da olur, zamanında biz de yaptık. Onlar da büyüyünce kendi küçüklerine yapıyor. Bu her zaman bu şekilde oluyor. (...). Tabi hem içeride hem dışarıda her zaman aile gibiyiz zaten.”

F-7 No’lu katılımcının takım içerisindeki ilişkiler üzerine yaptığı açıklama da diğer katılımcıların bu konu hakkındaki cevaplarına paralellik göstermektedir:

“Zaten ilk olarak bir saygı oluyor. Küçük olanlar bize böyle tapıyor gibi. Sen de ister istemez davranışlarını falan düzeltmeye çalışıyorsun. Senin bir bakışından anlıyor mesela hangi hatayı yaptığını falan çok dikkat edilir buna. Bende böyle bir durum var mesela. (...). Daha küçük yaştakilerle aynen o şekilde ama kendi yaş grubumuzla daha bir kardeş gibi oluyorsun. Bir kere bir yere gitmeyince sen de gitmiyorsun mesela.”

Futbolcular arasındaki samimi olarak nitelendirebileceğimiz ilişki, aynı zamanda antrenör/öğrenci ilişkisi için de geçerli görünmektedir. Antrenör ve yönetici konumundaki

insanların kendileri için hem bir hoca hem de bir baba, ağabey ve arkadaş konumunda olduğunu belirten katılımcıların tamamı resmi bir alt-üst ilişkisinden ziyade daha güçlü bir iletişimin varlığından bahsetmektedirler.

Antrenör/yönetici ve öğrenci arasındaki ilişkinin nasıl bir çizgide ilerlediğini belirten F-9 No'lu katılımcının hoca-öğrenci ilişkisinin mesleki bir boyutta resmi bir şekilde mi yoksa daha gayri resmi bir yapıda mı olduğu sorusuna getirdiği açıklama şu şekildedir: “Aslında hepsi denebilir buna. Hem hoca hem de ağabey gibi bizim için. Çünkü yeri geliyor derdimizi de anlatıyoruz. Bazen tartışıyoruz da ama geçici şeyler oluyor hep. Bir de sürekli beraber vakit geçiriyoruz sonuçta, yüz yüze bakıyoruz devamlı.”

F-2 No'lu katılımcının antrenör/hoca arasındaki ilişki üzerine yaptığı açıklama da F-9 No'lu katılımcının açıklamasını destekler niteliktedir: “Aramız çok iyi. Baba-kız ilişkisini görüyoruz yani onunlayken. Zaten Yediğimiz içtiğimiz ayrı gitmiyor. Hemen her konuda çok destek çıkıyor bize.”

Yönetici/antrenör pozisyonundaki katılımcıların yaptığı açıklamalar da futbolcuların bu konudaki açıklamalarını destekler niteliktedir. Yönetici/antrenör pozisyonundaki Y-1 No'lu katılımcının kadın ve erkek cinsiyetlerin karşılaştırmasını yaparak verdiği cevap şu şekildedir:

“Bu işi idare etmesini bilmeniz gerekiyor. Bilmediğiniz takdirde çok büyük sıkıntı. Gerekğinde annesi, gerekğinde babası, gerekğinde erkek arkadaşı, gerekğinde hocası olacaksınız. Bu kızları anlayacaksınız açıkçası. Oturup onlarla uzun uzun konuşacaksınız. Erkekler de pek öyle değil. Erkeklerle bir şey söylüyorsun anında yapar, keser atarlar. Ancak, kızlara öyle değil, biraz daha bazı konularda hassas olmak lazım.”

Futbolcularıyla olan ilişkisinin ve aralarındaki iletişimin sadece futbol alanında değil, gündelik yaşamda da devam ettiğini belirten yönetici/antrenör pozisyonundaki Y-2 No'lu katılımcının açıklaması da bir önceki açıklamaya paralel niteliktedir:

“(…). Şöyle söyleyeyim. Hani dediğimiz şey var ya bazen baba gibi, ağabey gibi, bazen de antrenör gibi, her şey olmak zorunda kalıyorsunuz. Antrenörlüğümüz sadece şu saha içerisinde geçerli oluyor. Asıl önemli olan dışarıda aslında. Bu çocukları idare etmek zorunda olduğunuz, yönlendirmek zorunda olduğunuz yer orası oluyor. Dışarıda idare edemediğiniz sürece burası hep problemlidir.”

5.14. Kurum ve Organizasyonlar Arası İletişim

Yönetici/antrenör pozisyonundaki katılımcıların açıklamaları göz önüne alındığında, kadın futbol alanında kurumlar ya da organizasyonlar arasındaki ilişkilerin organize ve yapısal anlamda güçlü olmaktan uzak olduğu görülmektedir. En başta futbol federasyonunun kadın

futbol alanını bazı gereklilikleri kısmen yerine getirmek dışında büyük ölçüde kaderine terk etmesinden kaynaklı bürokratik yapılanmanın zayıflığı ve bu durumun bir sonucu olarak futbol takımları arasındaki iletişimin görece belirsiz olmasına neden olmaktadır.

Y-3 No’lu katılımcının açıklamasına göre, futbol federasyonun kadın futbol alanında herhangi bir ciddi faaliyet içerisinde olmaması kadın futbol kulüplerinin de aralarındaki iletişimin oldukça değişken ve belirsiz olarak niteleyebileceğimiz bir hal almasına neden olmaktadır:

“Federasyonun boş bıraktığı bir alan burası daha önce söylediğim gibi. Federasyon boş bıraktığı için, kulüplerin zaman zaman birbirleriyle çatışan, zaman zaman da çok kardeş gibi olan ama sürekli olarak beklentilerin karşılanmamış hissinde oldukları bir ortam var. İlişkiler derken, sonuç olarak birbirleriyle rekabet ediyor bunları hepsi. Oyuncu havuzu da çok düşük. Elit oyuncu havuzunun düşüklüğü söz konusu. Ligdeki takım sayısı da kulüplere sorduğumuz zaman arttırılmasının taraftarlar özellikle birinci ligde ama şu anki oyuncu havuzu bile takım sayısını tam karşılamıyor. Üst ligdeki takımların alt yapı odakları yok. Alttan akan bir şey yok. Dolayısıyla çok dar bir oyuncu havuzunda aynı problemleri yaşıyoruz, aynı havuzdayız derken bir yandan, diğer yandan da bu dar oyuncu havuzunda oyuncuları birbirlerine aldıkları, çektikleri bir ortam var.”

Kadın futbol kulüpleri arasındaki belirsiz çekişmeleri ve iletişim kopukluğunu ortaya koyan ve memnuniyetsizliğini dile getiren Y-1 No’lu katılımcının açıklaması da Y-3 No’lu katılımcının organizasyonlar arası iletişim ve ilişkiler üzerine açıklamasını destekler niteliktedir:

“Maalesef. Yani o konuda o kadar çok uğraştık ki biz kardeşimle birlikte. Düşünün son 5 yılda sadece 1 kere doğru dürüst toplanabildik (kadın futbol kulüpleri). Biri diğeriyle kavgalı, anlamsız bir gruplaşma, bazen iyi, bazen kötü. Durum devamlı böyle açıkçası. (...). İnanın hiç bilmiyorum bunun nedenini. Hatta bana sorarsanız, tartışmaların ve küslüklerin nedenini onlar kendileri de bilmiyorlar.”

5.15. Cinsiyet ve Beden Faktörü

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sırasında sporculara yöneltilen cinsiyet ve beden üzerine sorulara yapılan açıklamalar çoğunlukla cinsiyetçi anlayışı yeniden üreten türden cevaplar olarak göze çarpmaktadır. Özellikle beden üzerine katılımcıların çevreden aldıkları tepkiler ve kendi bedenleri ile kurdukları ilişki de futbol alanındaki eril tahakkümün etkisini ciddi şekilde fark ettirmektedir. İstisnasız her katılımcının futbol oyununu oynayış tarzı üzerine “erkek gibi oynamak” çerçevesinde ortaya koyduğu açıklamalar bir yana, kendi bedenleri üzerine ürettikleri düşüncelerin de bir “eril habitus” ekseninde ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

Kadın futbolcuların kendi bedenlerini ve futbol oynayarak zaman içerisinde bedenlerinde meydana gelen değişimleri açıklarken “erkek bedenine sahip olmak” ve “erkek gibi hareket etmek” gibi kavramlarını devamlı olarak kullanmaktadırlar.

F-1 No’lu katılımcının açıklaması dikkate alındığında, futbol oynamaktan ötürü fiziksel açıdan erkek gibi görünme düşüncesinin kabulünün söz konusu olduğu söylenebilir:

“Ben o kadar takılmıyorum böyle şeylere. Öyle olsa da (erkek gibi görünmekten bahsediyor) bunu giyinişimizle falan bir şekilde kapatabileceğimizi düşünüyorum. Futbol oynuyoruz sonuçta ama normal hayatta istersek süslenebiliriz mesela. Kızız sonuçta ve bunlardan vazgeçmek zorunda değiliz.”

F-1 No’lu katılımcının açıklamasına benzer bir diğer açıklama da F-7 No’lu katılımcının konu ile ilgili cevabında görülebilmektedir: “Şöyle bir şey var, futbol oynayınca vücut yapısı ister istemez değişiyor. Kötü anlamda gelişiyor ama vücut. Yürüyüş tarzımız çok değişiyor mesela. Mesela erkek gibi yürümek gibi bir durum oluyor. Duruşunuz değişiyor aynı şekilde.”

Futbol oynamanın bedende yarattığı değişimi belirten ve “erkek gibi olmak” ifadesini diğer katılımcıların açıklamalarına paralel olarak belirterek beden üzerine düşüncesini aktaran F-4 No’lu katılımcının açıklaması ise şu şekildedir: “Bence, bir sporcu zaten kendini geliştirmek istiyorsa vücudunu da geliştirmesi lazım. Ben memnunum şahsen erkek gibi olmaktan. Sorun etmiyorum. Çünkü daha sağlam duruyorsunuz, bir sorun olduğu zaman kendini de koruyabiliyorsun mesela.”

Futbolcu pozisyonundaki 15 katılımcının tamamı açıklamalarında futbol oynamanın bedende ve davranışlarda bir “erkekleşme” ya da “erkek gibi olma” durumu yarattığını belirtmektedir. “Erkek gibi” görünmekten ya da öyle davranmaktan rahatsız olmadıklarını belirten katılımcılar, ayrıca eğer istenirse bu durumun “gizlenebileceği” ya da “umursanmayabileceği” üzerinde durmaktadır. Katılımcıların futbolun bedeni ve davranışları erkekleştirdiğini belirten bu açıklamalarından anlaşılacak nokta ise, aslında futbol alanının eril tahakkümün tümüyle etkisi altında olduğu fikridir. Düzenli spor yapan her bireyde görüleceği üzere, futbol oynamanın da bedende yarattığı etkiyi “sporcu gibi” görünmek ya da “futbolcu gibi” görünmek yerine “erkek gibi” ifadesiyle aktaran katılımcıların, bir yandan futbol alanındaki cinsiyetler arası ilişkilerin boyutunu ve bu alanın eril tahakkümün kayıtsız himayesinde olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir.

5.16. Futbol Erkek Sporudur?

“Futbol erkek sporudur” görüşü pek çok insanın kafasında bu alan için hâkim görüş olarak yer aldığı söylenebilir. Araştırmaya katılan kadın futbolcular ise bu kalıplaşmış fikre tamamen karşı olmakla birlikte, bu görüşün nedenini kadın futbol organizasyonlarının erkek futbol organizasyonlarına göre çok daha geç başlaması, çok daha az görünür olması ve yaygınlaştırılmaması ile ilişkilendirmektedirler. 15 katılımcının tamamı bu görüşün herkes tarafından kalıplaşmış bir şekilde benimsendiğinin farkında olduğunu belirtmekle birlikte, 9 katılımcı bu durumun futbol alanında kadın sporcuların varlığının bilinmiyor oluşundan, geriye kalan 6 katılımcı ise geçmişten kaynaklanan bir durum olduğunu ileri sürmektedir.

Diğer katılımcılar gibi, “futbol erkek sporudur” fikrine katılmadığını belirten F-13 No’lu katılımcı bu kalıplaşmış görüş hakkında şu açıklamayı yapmaktadır:

“Bence çok yanlış bir düşünce. Kadın sadece futbolu değil her sporu oynayabilir bence. Bu düşünceden nasıl uzaklaşabiliriz bilmiyorum. Ancak, eskiden gelen kalıplaşmış şeyler var insanların kafasında. Sadece bu konu için de değil. İzleyebilirler, takip edebilirler bizim maçları. Ya da teşvik etmek için biz pankart falan mı açmalıyız, afişler mi asmalıyız bilmiyorum. Belki daha çok video paylaşabiliriz maçlarımızdan yaygınlaştırmak için. Bayan futbol kulüpleri olarak biz mi eksikiz bilmiyorum. Gelseler izleseler aslında yanıldıklarının farkına varabilirler bence.”

Bu düşünceye katılmayan katılımcıların bir diğer ikisi, F-8 ve F-7 No’lu katılımcıların diğer katılımcıların cevaplarına paralellik gösteren açıklamaları da sırasıyla şu şekildedir. F-8 No’lu katılımcı: “Ben bunun öyle bir şey olduğunu düşünmüyorum. Çünkü bunca zamandır futbolun içindeyim, yıllardır sahaya çıkıyorum. Gerçekten kızlar da erkekler kadar yetenekli hatta daha yeteneklilerini de gördüm.”

F-7 No’lu katılımcının açıklaması şu şekildedir: “Çok saçma olduğunu düşünüyorum. Bir kere bir spor bayan ya da erkek sporu olarak ayrılmamalı. Sonuçta bu oyunu biz de erkekler kadar oynayabiliyoruz. Sahada bizde onları yaptığı çoğu şeyi yapıyoruz.”

F-5 ve F-2 No’lu katılımcılar da “futbol erkek sporudur” düşüncesine katılmamakla birlikte, açıklamalarında bu düşüncenin toplumsal yaşamda yaygın bir kabul olmasının nedeni üzerinde durmaktadırlar. İlk olarak, F-5 No’lu katılımcı bu görüşün hâkim olmasının sebebini erkek futbol müsabakalarının çok daha fazla görünür olmasından kaynaklı olduğunu belirtmektedir: “Yani hep çoğunlukla erkekler oynuyor dediğim gibi. Bir de televizyonda falan hep onları görüyoruz yani, onlar konuşuluyor her zaman biz değil. Pek tanınmıyoruz biz o konuda. Bilmiyor insanlar.”

F-2 No’lu katılımcı ise futbolun bir erkek sporu olduğu fikrinin geçmiş alışkanlıklardan kaynaklı olduğunu belirtmektedir: “İlk zamanlar tribünlerde bir tane bayan yoktu mesela. Hep

erkekler tribüne giderlerdi. Kadın evde el işi, örgü yapar, erkeklerse maça gider, maç izler. Eskiden beri öyledir ya hani. Hep bence bu yüzden. Yaygınlaşmadığı ve öyle alışıldığı için.”

5.17. Kadın Futbol Organizasyonlarının Futbol Alanındaki Konumları ve Kadın Futbolunun Geleceği

Kadın futbol alanını mevcut durumu, futbol alanındaki konumu ve etkisi yönetici/antrenör pozisyonundan oyuncu pozisyonunda olan katılımcılara kadar hiç kimse tarafından yeterli ve olması gereken seviyede görülmemekle birlikte, yönetici/antrenör pozisyonundaki katılımcılar kadın futbol alanının çeşitli yaptırımlarla birlikte yükselişe geçeceği görüşündedirler.

Y-1 No’lu katılımcının açıklaması göz önüne alındığında, kadın futbol alanındaki ilerleme TFF tarafından değil, Türkiye’nin de bir üyesi olduğu UEFA tarafından gerçekleştirilecektir:

“Bence bir süre daha bu vaziyette gidecektir. Ancak, UEFA’nın bir yaptırımı olacak federasyona. O da şudur; bu kadın futboluyla erkek futbolu arasındaki uçurumu kapatmak için federasyonlara kadın futboluna daha fazla kaynak ayırması. Eğer kadın futboluna da erkek futboluna sunduğun imkanları sunmazsan seni bütün uluslararası müsabakalardan men edecek. Bu sadece kulüp bazında da değil, milli takım bazında da yapacağını söyledi bunu. Tarihi şimdi tam hatırlamıyorum ama 2020 ya da 2021 olması lazım. Yani bunu bize UEFA sağlayacak gibi. Olursa bu iş değişir tabi.”

Y-1 No’lu katılımcının açıklamasına paralel bir şekilde, Y-3 No’lu katılımcı da federasyonun geçmişten gelen yapısal problemlerine rağmen, UEFA tarafından yapılacak yaptırım ve çeşitli desteklerle kadın futbol alanının etkinliğini arttıracığı açıklamasında bulunmaktadır:

“Kadın futbolunun geleceği erkek futbolundan farklı olmayacak bence. Bütün bu bahsettiğimiz federasyonun yetersizliği erkek futbolundan daha farklı değil. Erkek futbolunda da var aynı şey. Erkek futbolundaki yapı hastel kader daha oturmuş bir yapı kadın futboluna göre. Yıllardan gelen bir yapı. Dolayısıyla onun idare ettirilmesi, kadın futbolunda daha yapı da oturmamış olduğu için kadın futbolunda ortaya çıkan sorunlar biraz daha farklı. Şöyle söyleyeyim, kadın futbolu bundan daha öteye gidecek. Biz yapmayacağız bunu fakat UEFA bize yaptırtacak. Gerek bir takım kontrollü fonlar, hedefler üzerine, UEFA’da bu iş geliştikçe 2020’lerde-2021’lerde koydukları hedeflere vardıkça Türkiye’de bu işin geride kalması, fonların varlığı, o fonlarla bir şeylerin yapılamaması, bütün bunlar zaman içerisinde yoluna girecek ve daha çok gelişecek. Ne kadar gelişir bilmiyorum tamamen federasyonun nasıl bir pozisyon alacağına bağlı. Ancak, şu anda bulunduğu yer oldukça dip bir nokta buradan sonra şu noktadan daha geriye gitmek kapanış demek zaten. Kapanacağına inanmıyorum ben çünkü politik olarak bu durum göze

alınabilecek bir hamle değil. O yüzden, bundan sonra kadın futbolunun yukarıya gitmemek gibi bir şansı yok bence”.

SONUÇ

Bu çalışmada erkek futbol alanı ile karşılaştırmalı olarak kadınların futbol alanındaki konumu, bu alt alanı oluşturan ilişki ağları ve kadın futbol alanının tarihsel arka planı üzerinde durulmuştur. Ayrıca makro düzeyde, dünya ve Türkiye'deki erkek futbol alanı ve Avrupa'da kadın futbol alanının Türkiye ile sosyal ve ekonomik açıdan karşılaştırılmasına yer verilmiştir. Araştırmanın temelini ise Türkiye'de kadın futbol alanının durumu ve kadın futbolcuların alan içerisindeki konumu oluşturmuştur. Araştırmanın temel çerçevesini oluşturan kadın futbolcuların sosyo-ekonomik durumunu, yatkınlıklarını, alan içerisinde kendileri (bedenleri) ve çevreleri ile olan ilişkilerini, alana girişleri ve alan içerisinde nasıl devamlılıklarını sağladıkları, erkek futbol alanı hakkındaki görüşleri ve bu alandan beklentilerini ortaya koymak amacıyla Pierre Bourdieu'nun ilişki kavramları olarak ileri sürdüğü alan, sermaye, habitus ve eril tahakküm kavramları rehber olarak kullanılmış ve çalışmanın ilk bölümünde de belirtildiği üzere ilişki sosyal bilim anlayışı ile analizler gerçekleştirilmiştir.

Oldukça sınırlı sayıda olmakla birlikte, ilgili kaynaklardan elde edilen erkek ve kadın futbol alanları ile ilgili tarihsel veriler ve istatistikler, Türkiye'de kadın futbol alanının en üst liginde, çeşitli takımlarda futbolcu konumunda yer alan ve faaliyetlerini sürdüren kadın sporculardan elde edilen nicel veriler, kadın futbol alanında yönetici/antrenör pozisyonunda yer alan isimler ve 1207 Antalya Döşemealtı Belediye Spor Kulübü'nde görev yapan futbolculardan elde edilen nitel veriler göz önünde bulundurulduğunda, kadın futbol alanının bir alt alan olarak bütün futbol alanı içerisinde kısa sayılabilecek bir tarihsel arka plana sahip olduğu, alanın bir parçası olarak oldukça zayıf bir konumda yer aldığı, hem kulüp hem oyuncu bazında ciddi organizasyonel, sosyal ve ekonomik problemlere sahip olduğu görülmektedir.

İlkel biçimleri binlerce yıl öncesine dayandırılan futbol oyunu modern döneme geçişine kadar olan süreç içerisinde çoğu zaman toplumsal olayların ve toplumsal dönüşüm süreçlerinin içerisinde yer almış, modern tarzda oynanmaya başladığı 19. Yüzyılın ikinci yarısından bu yana da küresel boyutta bir oyuna dönüşmüştür. Bugün sosyal, ekonomik ve siyasi alanları etkileyen ve bu alanlardan etkilenen devasa bir alan haline gelen futbol toplumsal yaşamın önemli bir parçası konumundadır. Ancak, milyonlarca insanın doğrudan ya da dolaylı bir şekilde içerisinde yer aldığı futbol alanı geçmişten bu yana erkek cinsiyetinin aktif olarak rol aldığı ve dönem dönem kadınların da alan içerisinde faaliyet göstermesine rağmen eril bakış açısıyla şekillenmiştir.

Kadınların modern futbol alanına girişi 20. Yüzyılın sonları ve 21. Yüzyılın başlarına tekabül etmekle birlikte, bu dönemde yaşanan küresel boyuttaki iki dünya savaşı sırasında erkek

futbol alanının görece durağanlaşmasının etkisi de mevcuttur. Ayrıca, her ne kadar kadınlar 21. Yüzyılın ilk yarısında kayda değer bir çabayla bu alanda var olmaya çalışsa da alan içerisindeki erkek hakimiyetinin birçok engeliyle karşılaşmış ve çoğu zaman futbol alanında sporcu olarak yer almalarının önüne geçilmiştir. Organize bir şekilde müsabakaların düzenlendiği ve kadın futbol alanı için sistemli bir yapıdan bahsedilebilecek tarih ise sadece 50 yıl öncesine, yani 1970’li yıllara dayanmaktadır. Kadın futbol alanı erkek futbol alanından yaklaşık olarak 70 yıl sonra organize bir şekilde faaliyete geçmekle birlikte, analiz kısmında da ortaya koyulduğu gibi, sosyal ve ekonomik açıdan da oldukça zayıf bir pozisyonudadır.

Türkiye’de ise futbol alanına kadınların katılımı 1950’lerde gayri-resmi müsabakalarda görülebilmek birlikte, 1970’li yıllarda başladığı söylenebilir. Ancak, futbol federasyonuna bağlı bir kadın futbol liginin kuruluşu ise 1993 yılında ancak gerçekleştirilebilmiştir. Diğer yandan, 59 yıldır profesyonel seviyede aralıksız bir şekilde gelişerek devam eden, sosyal ve ekonomik boyutlarda her geçen yıl daha fazla büyüyen ve toplumsal yaşamda ciddi bir etkiye sahip olan erkek futbol alanı ile hem genel organizasyon hem de oyuncu çerçevesinde karşılaştırıldığında kadın futbol alanı sosyal ve ekonomik açıdan oldukça problemlili ve düzenli olmaktan uzak bir tarihsel arka plana sahiptir.

1970’li ve 1980’li yıllarda, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de erkek futbol alanı ciddi bir ilerlemeye geçmiş ve hem dijital medyanın büyük etkisi hem de 1990’lı yıllarda kulüp bazında uluslararası organizasyonların da artışı ile toplumsal yaşamın belki de en önemli alanlarından üçü olarak tanımlanabilecek medya, ekonomi, siyasi alanlarında oldukça önemli bir etken haline gelmiştir. Ancak, kadın futbol alanı 1993’te başlayan kısa geçmişinde, devamlı olarak maddi yetersizlikler, katılım azlığı ve daha birçok imkansızlıklarla mücadele etmiş, bu süreç içerisinde 3 yıl boyunca faaliyetlerine ara vermek durumunda kalmıştır.

Araştırmanın yürütüldüğü 2017/2018 sezonunda da kadın futbol alanının genel görünümü önceki yıllara göre büyük farklar göstermemektedir. Futbol federasyonunun dikkatini neredeyse tamamen erkek futbol alanına vermiş bir halde görmezden geldiği bir alan konumundaki kadın futbolu, son derece sınırlı yerel ekonomik destekler, düşük seviyede katılım ve birtakım bireysel çabalarla alan içerisindeki varlığını güçlülükle de olsa korumaya devam etmektedir.

En basit tanımıyla fiziksel mücadeleye dayanan bir oyun olarak tanımladığımız futbolun belirlenmiş kurallara dayalı oynanış tarzı incelendiğinde, cinsiyetler arasında kayda değer bir fark bulunmamaktadır. Futbol oynamayı mümkün kılacak gerekliliklerden bazıları olan saha, sahanın boyutları, oyun içinde önceden belirlenmiş kurallar, resmi bir müsabaka için gereken oyuncu sayısı, oyuncuların çeşitli stratejiler ve taktikler üzerinden saha içerisinde hareket

etmesi, formlar ve daha pek çok faktör erkek futbol müsabakalarında olduğu haliyle kadın futbol müsabakaları için de geçerlidir. Bu noktada belirlenen yegâne fark kadın ve erkek cinsiyetleri arasındaki biyolojik farktan kaynaklıdır. Biyolojik farkın bir sonucu olarak profesyonel erkek futbol müsabakalarının görece daha süratli ve fiziksel mücadeleye meyilli olduğu söylenebilir.

Kadın futbol alanı ile erkek futbol alanı arasındaki bir diğer benzerlik ise alana sporcu olarak katılımdır. Her alanda olduğu gibi futbol alanında da birey alanda yer alabilmesini sağlayacak sermayelere ihtiyaç duymaktadır. Futbol alanında elbette kültürel, ekonomik ya da sosyal sermayelerin çok fazla etkin olmadığı bir gerçektir. Ancak, bu alanda sporcu pozisyonunda yer almak isteyen biri için gereken sermaye fiziksel sermaye olarak göze çarpmaktadır. Bu açıdan, cinsiyet farkı gözetmeksizin futbol alanında fiziksel sermayenin gerekliliğinin herkes için geçerli olduğu söylenebilir. Burada bedensel/fiziksel sermaye ile ifade edilmek istenen şey bir futbolcu adayının çeşitli antrenmanlar, bu eksende geliştirilen ve futbol oynayan biri için avantaj sağlayacak yetenek, sürat, kuvvet gibi niteliklerin barındırılması ve geliştirilmesidir.

Kadınların futbol alanına yönelmesinde özellikle çocukluk döneminde kurdukları ilişkiler büyük bir etkiye sahiptir. Çocukluk dönemlerinde (5-15 yaş aralığından bahsedilmektedir) kadın futbolcuların ekseriyetle erkek arkadaşlara sahip olması ve buldukları erkek arkadaş çevresinde bu duruma paralel olarak futbol ile meşgul olmaları onların ileride futbol alanına geçişlerinde önemli bir rol oynamıştır. Çok az ya da hiç kadın arkadaşına sahip olmadıklarını belirten kadın futbolcuların futbol oynamaya başlamalarını tetikleyen kilit nokta yaşamlarının bu döneminde kurdukları sosyal ilişkiler olarak göze çarpmaktadır.

Kadın futbol alanındaki futbolcuların sosyo-ekonomik durumu ve ait olduğu toplumsal sınıf ise büyük oranda paralellik göstermektedir. Çoğunlukla işçi, esnaf, mavi yaka ya da alt seviye memur olarak tanımlayabileceğimiz ebeveynlere sahip olan kadın sporcuların sosyo-ekonomik durumlarının görece zayıf olduğu söylenebilir. İşçi sınıfı ya da alt sınıf olarak tanımlayabileceğimiz grupların üyesi konumunda olan kadın futbolcular, bu durumun bir getirisi olarak çok çeşitli olmayan ve sınırlı bir sermaye birikimine sahiptirler. Ekonomik, sosyal, kültürel ve sembolik sermayelere sahip olmayan ya da bu sermaye türlerine sınırlı bir ulaşımı olan kadın futbolcu kitlesinin eğitim seviyesinin yüksek olduğu görülmektedir. Ancak, kadın futbolcular genel olarak bu eğitim seviyelerini futbol alanında yer almaları sayesinde elde etmişlerdir. Bu durumu açıklayan temel unsurlardan ilki kadın futbol alanında lisanslı futbolcu olmanın bir getirisi olan sembolik sermaye sahipliğinin spor okulları ve üniversitelerin spor

bilimleri fakültelerine girişlerde sağladığı kolaylıktır. Ayrıca, kadın futbolcuların genel eğitim seviyesinin yükselmesini sağlayan önemli unsurlardan ikincisi de milli takım faktörüdür. Türkiye’deki toplam lisanslı futbolcuların çok küçük bir bölümünü kadınlar oluşturmaktadır. Bu nedenle, dar oyuncu havuzu kadın futbolculara milli takıma giriş konusunda kısmen de olsa avantaj sağlamaktadır. Bu nedenle milli sporcu olmanın sağladığı öğrenim hayatında elde edilen millilik bursu geliri, öğretmenlik bölümlerinde atama ve iş bulma kolaylığı gibi avantajların yanında yine spor bilimleri fakültelerine girişlerde sporcuya sağladığı avantajlar ön plandadır. Bu iki temel etken kadın futbolcuların eğitim seviyelerinin yüksel olmasının ve hemen hemen bütün üniversite çağındaki kadın futbolcuların spor bilimleri fakültelerinin öğrencileri olmasının sebepleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadın futbolcuların futbol alanındaki beklentileri de büyük ölçüde eğitim ve mesleki gelecek yönünde şekillenmektedir. Bourdieu’nun *illusio* olarak ifade ettiği ve bireyin alan içerisinde elde etmeyi umduğu çıkar ya da oyundan beklentiler kadın futbol alanında eğitim ve mesleki hedefler üzerine kuruludur. Burada açıklanması gereken önemli nokta, kadın sporcuların profesyonel erkek futbolculara paralel olarak beklentilerinin aslında ekonomik ve sosyal sermayeler üzerine olmasıdır. Ancak buradaki fark, ekonomik ve sosyal sermayenin boyutu ve elde ediliş şekli ile alakalıdır.

İlk olarak, eğitim alanında kadın futbolcu olmanın sağladığı avantajlar, aynı zamanda kadınların futbol alanından beklentilerini şekillenmesinde etkili olan faktörlerden biri olarak göze çarpmaktadır. Kadın futbolcuların alt gelir grubuna mensup ailelerden geliyor olması, aynı zamanda sermaye birikimlerinin de sınırlı olmasına yol açmaktadır. Bu nedenle lisanslı bir futbolcu olmak kadın sporculara eğitim hayatlarına devam etmeleri için bir fırsat sağlamaktadır. Aynı zamanda eğitim hayatları sırasında futbol kulüplerinden elde edilen gelir de futbol alanını kadın sporcular için cezbeden etkenler arasındadır. Burada önemli olan nokta ise erkek futbolcular için futbol alanı ciddi bir ekonomik sermaye potansiyeli barındırmakla birlikte, aynı durum kadın futbolcular için söylenemez. Kadın futbolcuların elde ettikleri düzenli gelir son derece sınırlı olmakla birlikte elde edilen ekonomik geliri bir “maaş” çerçevesinde değil, “harçlık” ya da “burs” olarak değerlendirmek daha mantıklıdır. Kadın futbolcuların futbol alanından sağlayabilecekleri ekonomik sermaye çok daha uzun vadeli bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Üniversite öğrencisi pozisyonunda olan ve çok büyük bir çoğunlukla spor bilimleri fakültesine bağlı bir bölümde öğrencilik hayatını sürdüren kadın futbolcular için futbol alanı, ileride öğretmen, antrenör ya da sportif branşların herhangi birinde bir meslek sahibi olabilmelerinin önünü açmaktadır. Futbol alanında elde edilebilen lisanslı sporcu olmak,

milli sporcu olmak, şampiyonluk gibi çeşitli sembolik sermayeler kadın futbolcular için öncelikle gelecekteki muhtemel meslek hayatları için bir avantaj olarak görülmektedir.

Benzer bir durum futbol alanının barındırdığı sosyal sermaye potansiyeli için de geçerlidir. Erkek futbol alanı ile karşılaştırıldığında, kadın futbol alanı futbol alanının bir alt alanı olarak son derece sınırlı bir etkiye ve tanınırlığa sahiptir. Kadın futbol alanının medya ile neredeyse hiçbir bağlantısının bulunmamasından dolayı (ya da oldukça sınırlı bir bağlantısının olmasından dolayı) kadın futbolcuların da toplumsal yaşamda futbolcu olarak tanınırlığı söz konusu olmamaktadır ve kendi çevreleri haricinde kadın sporculara futbolcu sıfatının sağladığı herhangi bir ciddi sosyal getiri de bulunmamaktadır.

Erkek futbol alanında yer alan sporcular alandan ciddi ekonomik ve sosyal sermayelere sahip olabiliyorlarken aynı durum kadın futbolcular için geçerli sayılmaz. Profesyonelleşmenin gerçekleşmediği, kurumsal yapılanmanın ve görünürlüğün son derece sınırlı olduğu bu alanda kadın futbolcular futbol alanını beklentileri doğrultusunda bir mesleki alan olarak görmemektedirler. Futbol alanı kadın sporcular için bir meslek alanı olmaktan ziyade, asıl hedefledikleri mesleklere ulaşabilmelerini sağlayacak bir araç niteliğindedir. Başka bir ifadeyle, futbol alanı kadın sporcular için, eğitim hayatlarını sonlandırdıktan sonra bir parçası olmayı hedefledikleri meslek alanlarına girebilmelerine yardımcı olacak bir sermaye elde etme amacı taşımaktadır. Bu muhtemel sermayeler de ekonomik ya da sosyal sermayeler olarak değil, milli sporcu unvanı, lisans sahibi olmak gibi sembolik sermaye kategorisine koyabileceğimiz türdendir.

Alanın bir meslek alanı olarak görülmemesi ve profesyonel olmaması aynı zamanda oyuncular ve antrenörlerin ilişkilerinin de aynı paralellikte seyretmesine, profesyonel bir iş arkadaşlığı ya da kurumsal alanda resmi bir ilişki yerine çok daha gündelik veya samimi olarak niteleyebileceğimiz ilişki biçimlerine sahip olmasını sağlamaktadır. Özellikle takım içerisinde kadın futbolcular arasındaki hiyerarşik ilişki yazılı, kuralları ve sınırları belirli bir hiyerarşik ilişkiden ziyade, oyuncuların yaş aralıklarına göre zaman içerisinde kendiliğinden belirlenmiş ve kabul edilmiş bir ilişkidir. Aynı şekilde bu hiyerarşik ilişki düzeni, belirli unvan ya da rütbe gibi resmi bir yapıdan ziyade “ablalar ve kız kardeşler” olarak kendini göstermektedir. Aynı şekilde, antrenör ve oyuncu arasındaki ilişkilerde de resmi bir hoca-öğrenci ilişkisi bulunmakla birlikte, oyuncular arasındaki iletişime benzer bir durum söz konusudur.

Kadın futbolcuların çevreleri ile olan ilişkileri ise futbol alanının eril tahakküm altında olduğunun bir göstergesi niteliğindedir. “Bayan futbol mu oynar?”, “futboldan ne anlarsınız?” gibi klişe tepkilerle sıklıkla karşılaşan kadın futbolcular bu tarz düşüncelere karşı konumlanmakla birlikte, düşünceleri, konuşma ve giyim tarzları açısından bu tahakkümden çok

fazla kaçamamaktadırlar. Çocukluk dönemlerinde sıklıkla erkek arkadaşları ile vakit geçiren ve daha sonraki süreçte eril bakış açısının baskınlığıyla “erkekleştirilmiş” bir alanda faaliyet gösteren kadın sporcuların gerek futbol alanında gerekse gündelik yaşamlarındaki yatkınlıkları bu minvalde şekillenmiştir. Bunun bir göstergesi olarak devamlı bir şekilde görüşmelerde belirtilen “erkek gibi olma” ifadesi ve bunun bir gereklilik olarak futbolcular tarafından ortaya konması, kadın futbolcuların bir “erkek habitusu” çerçevesinde yatkınlıklarının şekillenmiş olduğunun göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, her ne kadar “futbol erkek sporudur” görüşüne karşı konumlanmış olmalarına rağmen, futbolcu olmanın ve futbol oynamanın bir gerekliliği ve gündelik yaşamda yansması olarak giyim tarzlarının, konuşma şekillerinin, tavır ve davranışlarının ve yapmaktan keyif aldıklarını belirttikleri çeşitli günlük aktivitelerin de tamamen erkeklere yönelik olduğunu belirtmektedirler. Kadın futbolcuların eril bir bakış açısıyla kendi düşünce ve faaliyetlerine yön verdiğinin bir ispatı konumundaki bu durum, kadın futbolcuların futbolu bir erkek oyunu olarak görmemekle birlikte kendilerinin erkek gibi olduklarına yönelik ürettikleri söylemleri desteklemektedir. Bu nedenle gerek futbol alanındaki gerekse toplumsal yaşamın diğer alanlarındaki her türlü tutum ve faaliyetlerini “sporcu gibi”, “futbolcu gibi” kavramlardan ziyade “erkek gibi” kavramıyla ifade etmektedirler.

Kadın futbol alanı ekonomik, sosyal ve siyasi açılardan erkeklerin ön planda olduğu ve kadın futbolcuların bir alt alanın üyeleri olarak futbol alanında son derece sınırlı bir yer kapladıkları görülmektedir. Ancak, özellikle yönetici ve antrenör pozisyonundaki isimler kadın ve erkek futbol alanları arasındaki makasın zaman içerisinde kapanacağı yönünde hemfikir açıklamalar yapmaktadırlar. Bunun en temel sebebi ise, UEFA’nın cinsiyet eşitliği ve fırsat eşitliği temelinde kadın futbol alanını daha fazla desteklemeleri için ulusal federasyonlara yapacağı yaptırım/teşvik faaliyetleridir. Ekonomik ve sosyal açılardan kadın futbol alanı ile erkek futbol alanı arasındaki büyük farkın kapanması en azından kâğıt üzerinde mümkün olmakla birlikte, futbol alanındaki hâkim eril bakış açısının ne yönde ilerleyeceği ve alan içerisindeki eril tahakküm altında olan ilişki ağlarının ilerleyişi ayrı bir tartışma konusudur.

Bu araştırma sırasında dikkat çeken sorunlardan ilki, katılımcıların futbol alanı ve futbolculuk üzerine fikirlerini görüşmeler sırasında görece yüzeysel açıklamalarla aktarmış olmasıdır. Bu durumun sebepleri katılımcıların yaş ortalamalarının düşüklüğü, kültürel sermaye açısından henüz yetersiz ve deneyimsiz olmaları ihtimaller dahilindedir. Diğer yandan, nicel veri elde etme amacıyla yapılan anket çalışmalarının bir kısmının dijital ortamda gerçekleştirilmiş olması ve katılımcı ile yüz yüze olunmaması da araştırmanın güvenilirliği konusunda soru işaretleri yaratabilir. Ancak, nitel verilerin elde edildiği yüz yüze

görüşmelerden elde edilen veriler göz önünde bulundurulduğunda nicel veriler ve nitel verilerin paralellik gösterdiği görülmektedir.

Araştırmanın geliştirilebilmesi ve kadın futbol alanının hem daha ayrıntılı hem de daha geniş kapsamlı incelenmesi için erkek futbol alanı ile doğrudan bir karşılaştırma yapılması, kadın futbol alanının alt liglerine mensup isimlerin ve çeşitli taraftar gruplarının da araştırmaya dahil edilmesi ilk etapta düşünülebilir. Yönetici, antrenör, oyuncu ve taraftar pozisyonunda kadın ve erkek futbol alanları içerisinde yer alan bireylerden konu hakkında veriler elde edilmesi ve idari alanında kadın futbol organizasyonları barındıran yerel yönetimlerle görüşülmesi kadın futbol alanının ilişkiler ağının çözümlenmesini ve çok daha ayrıntılı bir araştırmayı da mümkün kılacaktır.

KAYNAKÇA

- Mäyrä, F., Stenros, J., Paavilainen, J., ve Kultima, A. (2017). From Social Play to Social Games and Back: The Emergence and Development of Social Network Games. R. Kowert, ve T. Quandt içinde, *New Perspectives on the Social Aspects of Digital Gaming: Multiplayer 2*. (s. 11-31). New York: Routledge.
- Akın, Y. (2014). "*Gürbüz ve Yavuz Evlatlar*" Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aksoy, Y. (2015). Gavur İzmir'de Gol Sesleri- İzmir'in Takımları. R. Horak, W. Reiter, ve T. Bora içinde, *Futbol ve Kültürü- Takımlar, Taraftarlar, Endüstri, Efsaneler* (s. 325-352). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akşar, T. (2005). *Endüstriyel Futbol*. İstanbul: Literatür: Yayınları.
- Aktif Bank. (2017). *Aktif Bank 2017 yılı Ekolig Raporu*. 03 06, 2018 tarihinde <https://www.aktifbank.com.tr/tr/hakkimizda/basinodasi/ekolig> adresinden alındı
- Aladanlı, B., ve Çördük, Ü. (2009). *Futbol Tarihi ve Sporda İlkler*. İstanbul: Yeşil Elma Yayıncılık.
- Arık, B. M. (2008). Futbol ve televizyon bağı: Simbiyoz beslenme. *İletişim kuram ve araştırma dergisi*, 26, 197-222.
- Arıpınar, E. (1992a). *Türk Futbol Tarihi (1904-1991) Cilt:2*. Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları.
- Arıpınar, E. (Dü.). (1992b). *Türk Futbol Tarihi Cilt:1 (Cilt 1)*. Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları.
- Armstrong, G., ve Giulianotti, R. (1999). Introduction. G. Armstrong, ve R. Giulianotti içinde, *Football Cultures and Identities* (s. 3-14). London: Macmillan Press Ltd.
- Arun, Ö. (2009). Yaşlı Bireyin Türkiye Serüveni: Türkiye'de Yaşlı Bireyler Arasında Kültürel Sermaye Dağılımı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 77-100.
- Aydın, N. (2007). *Türk Futbol Tarihi (2002-2007) 6. Cilt*. Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları.

- Aydın, N. ve Atabeyoğlu, C. (1991-1996). *Türk Futbol Tarihi Cilt:3*. İstanbul: Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları.
- Aydın, N. ve Atabeyoğlu, C. (1996). *Türk Futbol Tarihi (1991-1996) Cilt: 3*. Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları. Arıpınar, E. (Dü.). (1992). *Türk Futbol Tarihi Cilt:1 (Cilt 1)*. Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları. adresinden alındı
- Aydın, N. ve Atabeyoğlu, C. (1999). *Türk Futbol Tarihi (1996-1999) Cilt: 4*. Türkiye Futbol Federasyonu Yayınları.
- Baert, P. (1998). *Social Theory in Twentieth Century*. New York: New York University Press.
- Boniface, P. (2007). *Futbol ve Küreselleşme*. İstanbul: NTV.
- Bora, T. ve Erdoğan, N. (2015). "Dur Tarih, Vur Türkiye" Türk Milletinin Milli Sportu Olarak Futbol. R. Horak, W. Reiter, ve T. Bora içinde, *Futbol ve Kültürü- Takımlar, Taraftarlar, Endüstri, Efsaneler* (s. 223-242). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (1997a). *Televizyon Üzerine*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bourdieu, P. (1997b). The Forms of Capital. A. Halsey, P. Brown, H. Lauder, ve A. S. Wells içinde, *Education, Culture, Economy, and Society* (s. 46-58). New York: Oxford University Press.
- Bourdieu, P. (1997c). *Toplum Bilim Sorunları*. İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (1999). *Sanatın Kuralları - Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015a). *Ayırım Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015b). *Devlet Üzerine - College de France Dersleri (1989-1992)*. İstanbul: İletişim Yayınlan .
- Bourdieu, P. (2015c). *Eril Tahakküm*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2015d). *Pratik Nedenler Eylem Kuramı Üzerine*. İstanbul: Hil Yayın.
- Bourdieu, P. (2015e). Spor ve Toplumsal Sınıf. İ. Hacısoftaoğlu, F. Akcan, ve N. Bulgu içinde, *Oyunun Ötesinde Spor Sosyolojisi Çalışmaları* (s. 95-118). Ankara: Notabene Yayınları.
- Bourdieu, P. (2016a). *Seçilmiş Metinler*. Ankara: Heretik Yayıncılık.

- Bourdieu, P. (2016b). *Sosyoloji Meseleleri*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. ve Chartier, R. (2014). *Sosyolog ve Tarihçi*. İstanbul: AçılımKitap.
- Bourdieu, P., ve Wacquant, L. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2016). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Calhoun, C. (2016). Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, ve Ü. Tatlıcan içinde, *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi* (s. 77-130). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Collins, T. (2013). *Sport in capitalist society : a short history*. New York: Routledge.
- Cuff, E. C., Sharrock, D. W., ve Francis, D. W. (2015). *Sosyolojide Perspektifler*. İstanbul: Say Yayınları.
- Çeğin, G., ve Göker, E. (2012). Tözlere Elveda: İlişkisel Sosyolojinin Alameti Farikası. G. Çeğin, ve E. Göker içinde, *Tözcülüğün Tasfiyesi İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar* (s. 11-23). Ankara: Notabene Yayınları.
- Dağtaş, B. (2012). Futbolda Tüketim Kültürü: Esstore ve ES ES Bonus Kart. *Akdeniz İletişim Dergisi*, 16, 28-43.
- Delaney, T. ve Madigan, T. (2015). *The sociology of sports : an introduction*. Jefferson, North Carolina: McFarland ve Company, Inc., Publishers.
- Dépelteau, F. (2008). Relational Thinking: A Critique of Co-Deterministic Theories of Structure and agency .*Sociological Theory*, 27(1), 51-73. 08 03, 2017 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/20453095> adresinden alındı
- Depelteau, F. (2013). 'İlişkisel Dönüş"ün Yönü Nedir? C. Powell, ve F. Depelteau içinde, *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler* (s. 251-284). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Devecioğlu, S. (2008). Türkiye'de futbolun kurumsallaşması. *İletişim kuram ve araştırma dergisi*, 26, 373-396.
- Dever, A. (2010). *Spor sosyolojisi: tarihsel ve güncel boyutlarıyla spor ve toplum*. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.

- Donati, P. (2015). Manifesto for a critical realist relational sociology. *International Review of Sociology*, 25(1), 86-109. doi:10.1080/03906701.2014.997967
- Donati, P. ve Archer, M. S. (2015). Introduction: Relational Sociology: reflexive and realist. P. Donati, ve M. S. Archer içinde, *Relational Subject* (s. 3-32). Cambridge: Cambridge University Press.
- Dunn, C. (2016). *Football and the Women's World Cup: Organisation, Media and Fandom*. England: Palgrave Macmillan.
- Dunning, E. (1999). *Sport Matters: sociological studies of sport, violence and civilization*. New York: Routledge.
- Durkal, K. (2012, 03 08). *Hürriyet Gazetesi resmi web sitesi*. 03 10, 2018 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/turkiyenin-ilk-kadin-futbol-takimi-20085285> adresinden alındı
- Elsner, B. (2015). Teknik,Taktik,Sistem - Futbol Oyununun Karakteristiği Üzerine. R. Horak, W. Reşter, ve T. Bora içinde, *Futbol ve Kültürü- Takımları, Taraftarlar, Endüstri, Efsaneler* (s. 27-38). istanbul: İletişim Yayınları.
- Emirbayer, M. (1997). Manifesto for a Relational Sociology. *The American Journal of Sociology*, 103(2), 281-317. <http://links.jstor.org/sici?sici=0002-9602%28199709%29103%3A2%3C281%3AMFARS%3E2.0.CO%3B2-A> adresinden alındı
- Emirbayer, M. (2014). Charles Tilly ve Pierre Bourdieu. *Cogito 3 aylık düşünce dergisi*, 76, 42-78.
- Etil, H. ve Demir, M. (2014, Spring). Pierre Bourdieu'nün Bilim Sosyolojisine Katkısı: "Alan Teorisi", "Habitus" Cini ve "Refleksivite Talebi". *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi*, 76, 312-349.
- FIFA. <http://www.fifa.com/about-fifa/news/y=2017/m=5/news=members-lounge-at-home-of-fifa-2882688.html>. [www.fifa.com:](http://www.fifa.com/) <http://www.fifa.com/about-fifa/news/y=2017/m=5/news=members-lounge-at-home-of-fifa-2882688.html> adresinden alındı (erişim tarihi: (05 Mayıs 2017)

- Fish, K. (2015). İlişkisel Sosyoloji ve Tarihsel Materyalizm Üç Diyalog Başlangıcı. C. Powell, ve F. Depelteau içinde, *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler* (s. 53-78). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Fişek, K. (1985). *100 Soruda Türkiye Spor Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Galeano, E. (2015). *Gölgede ve Güneşte Futbol*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gifford, C. (2006). *Futbol Ansiklopedisi*. Tudem Yayınları.
- Gökaçtı, M. A. (2008). *"Bizim İçin Oyna" Türkiye'de Futbol ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gökalp, E. (2005). Meyda ve Spor ya da spor/futbol medyası. *Toplum ve Bilim*, 103, 121-137.
- Göker, E. (2016). Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz? G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, ve Ü. Tatlıcan içinde, *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi* (s. 277-302). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gürakar, T. (2014). Bir Direniş Oyunu: Gezi'yi Bourdieu Üzerinden. *Sosyologca*, 247-265.
- Hall, A. M. (2004). The Game of Choice: Girls' and Women's Soccer in Canada. F. Hong, ve J. A. Mangan içinde, *Soccer, Women, Sexual Libetration: Kicking of a New Era* (s. 31-48). Oregon: Frank Cass.
- Hargreaves, J. (1994). *Sporting females: Critical issues in the history and sociology of women's sports*. London: Routledge.
- Hilgers, M. ve Mangez, E. (2015). Introduction to Pierre Bourdieu's social fields. M. Hilgers, ve E. Mangez içinde, *Bourdieu's Theory of Social Fields: Concepts and Applications* (s. 1-36). Routledge Press.
- Huizinga, J. (2015). *Homo Ludens - Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Irak, D. (2015). Sporun Burjuvalaşması, Kitle İletişim Çağında Burjuvazinin Dönüşümü. İ. Hacisoftaoğlu, F. Akcan, ve N. Bulgu içinde, *Oyunun Ötesinde, Spor Sosyolojisi Çalışmaları* (s. 289-303). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Jenkins, R. (1992). *Pierre Bourdieu*. London and New York: Routledge.

- Jourdain, A. ve Naulin: (2016). *Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kasapoğlu, A. (2016). Türkiye'de Uygulamalı İlişkisel Sosyoloji Yapacaklar İçin Bir Yolculuk Haritası. A. Kasapoğlu içinde, *Uygulamalı İlişkisel Sosyoloji* (s. 17-86). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Kaya, A. (2016). Pierre Bourdieu'nun Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, ve Ü. Tatlıcan içinde, *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi* (s. 397-420). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kessel, A. (2009, 09 10). *Guardian News and Media Limited*. The Guardian: <https://www.theguardian.com/football/2009/sep/10/england-womens-football-team> adresinden alındı (erişim tarihi: 15 Mart 2018)
- Klose, A. (2015). Televizyon Futbolu- Medya Yapımı Bir Ürün Gerçekliği Nasıl Değiştiriyor? R. Horak, W. Reiter, ve T. Bora içinde, *Futbol ve Kültürü, Takımlar, Taraftarlar, Endüstri, Efsaneler* (s. 375-386). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koca, C. ve Bulgu, N. (2005). Spor ve toplumsal cinsiyet: Genel bir bakış. *Toplum ve Bilim*, 103, 163-184.
- Koryürek, C. (2003). *Olimpiyatlar*. İstanbul: Akbank Yayınları.
- Köse, H. (2016). Bourdieu Düşüncesinde Tahakküm-İtaat İlişkisi ve Sosyo-Politik Beden. *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi*, 2(3), 173-200.
- Kunz, M. (2007). Big Count. *FIFA Magazine*, 10-15.
- Lanfranchi, P. (2015). 1920-1938 Döneminde Avrupada Futbol- Uluslararası Bir Ağın Gelişmesi. R. Horak, W. Reiter, ve T. Bora içinde, *Futbol ve Kültürü- Takımlar, Taraftarlar, Endüstri, Efsaneler* (s. 265-276). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lopez: (1997). *Women on the Ball: A Guide to Women's Soccer*. London: Scarlet Press.
- McComb, D. G. (2004). *Sports in World History*. Milton Park, Park Square, Abingdon: Taylor ve Francis Inc.
- McConachie, B. (2011). An Evolutionary Perspective on Play, Performance, and Ritual. *TDR (1988-)*, 55(4), 33-50. 11 29, 2017 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/41407105> adresinden alındı

- Mohr, J. W. (2013). Bourdieu's Relational Method in Theory and in Practice: From Fields and Capitals to Networks and Institutions (and Back Again). F. Dépelteau, ve C. Powell içinde, *Applying relational sociology : relations, networks, and society* (s. 101-136). New York: Palgrave Macmillan.
- Morrow: (1999). *The New Business of Football Accountability and Finance in Football*. London: Macmillan Press LTD.
- Mücen, B. (2014, Bahar). Bourdieu'yü Kullanmak: Bilimsel Nesnenin İnşası. (Ş. Öztürk, Dü.) *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi*, 76, 350-365.
- Nas, A. (2015). Kadına Yönelik Simgesel Şiddet Aracı Olarak Temizlik Ürünleri Reklamlarının Eleştirel Analizi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 11-30.
- Néray, B. (2016). The Relational Approach in Sociology: a Study of Dependence. *Review of Sociology*, 26(4), 5-28.
- Nye, R. (2015). Erkekliklerin Aktarımı: Erken Modern Dönem Fransa Örneği. P. S. Gorski içinde, *Bourdieu ve Tarihsel Analiz* (s. 373-401). Ankara: Heretik Basın Yayın.
- Orta, L. (2014, 11 14). Women and Football in Turkey. *International Journal of Humanities and Social Science*, 1(7), 85-93. 03 05, 2018 tarihinde Futbol Ekonomisi Stratejik Araştırma Merkezi web sitesi: <http://www.futbolekonomi.com/index.php/haberler-makaleler/genel/265-lale-orta/3263-kadn-futbolu-ale-orta.html> adresinden alındı
- Özsöz, C. (2007). Pierre Bourdieu'nün Temel Kavramlarına Giriş. *Sosyoloji Notları*, 1, 15-21.
- Öztimur, N. (2016). Feminist Teoride Pierre Bourdieu Tartışmaları. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, ve Ü. Tatlıcan içinde, *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi* (s. 581-604). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öztürk, P. ve Koca, C. (2015). Futbolun "Ötekisi" Kadınlar, Fotoğrafın "Ötekisi" Fotoromanı Yazıyor. *Moment Dergi*, 2(2), 157-183.
- Pala, Ş. (2005). Anlam ufuklarında bir kaynaşma: Oyun ve spor. *Toplum ve Bilim*, 103, 21-43.
- Palabıyık, A. (2016). Pierre Bourdieu Sosyolojisinde "Habitus", "Sermaye" ve "Alan" Üzerine. *Liberal Düşünce Dergisi*, 61-62, 121-141.
- Pfister, G. (2015). Avrupa Perspektifinden Toplumsal Cinsiyet ve Spora İlişkin Gelişmeler ve Mevcut Sorunlara Bakış. İ. Hacısöftaoglu, F. Akcan, ve N. Bulgu içinde, *Oyunun Ötesinde - Spor Sosyolojisi Çalışmaları* (s. 159-186). Ankara: NotaBene Yayınları.

- Poli, R. (2010). Understanding globalization through football: The new international division of labour, migratory channels and transnational trade circuits. *International Review for the Sociology of Sport*, 25(4), 491–506.
- Powell, C. ve Depelteau, F. (2015). Giriş. C. Powel, ve F. Depelteau içinde, *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler* (s. 15). Ankara: Phoneix Yayınevi.
- Prandini, R. (2015). Relational sociology: a well-defined sociological paradigm or a challenging ‘relational turn’ in sociology? *International Review of Sociology: Revue Internationale de Sociologie*, 25(1), 1-14. doi:10.1080/03906701.2014.997969
- Richter, R. (2017). *Sosyolojik Paradigmalar: Klasik ve Modern Sosyoloji Anlayışlarına Giriş*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Ritzer, G. (2012). *Modern Sosyoloji Kuramları*. Ankara: De Ki Basım Yayım LTD.
- Shilling, C. (2004). Physical capital and situated action:a new direction for corporeal sociology. *British Journal of Sociology of Education*, 25(4), 473-487.
- Sporx Sports News Network. (2014, 04 23). Sporx Sports News Network web site: <http://www.sporx.com/ne-kadar-lisansli-sporcumuz-var-SXHBQ381228SXQ> adresinden alındı
- Stemmler, T. (2000). *Futbolun Kısa Tarihi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları .
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nun Sosyolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Swartz, D. (2015). Bourdieücü Perspektiften Sosyolojik Analiz İçin Meta-ilkeler. P. S. Gorski içinde, *Bourdieu ve Tarihsel Analiz* (s. 41-65). Ankara: Heretik Basın Yayın.
- Şeker, M. ve Gölcü, A. (2008). Futbolun televizyonda yeniden üretimi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*(26), 115-134.
- Şen: (2014, Bahar). “Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği”. (Ş. Öztürk, Dü.) *Cogito Üç aylık düşünce dergisi*, 366-388.
- Talimciler, A. (2001). Futbol Maçlarının Yayını ve Kulüpler-Federasyon-Medya İlişkileri: Futbol-Televizyon Evliliğinde Yeni Dönem. B. D. Kejanlıoğlu, G. Adaklı, ve S. Çelenk içinde, *Medya Politikaları* (s. 269-316). Ankara: İmge Kitabevi.

- Talimciler, A. (2008). Futbol değil iş: endüstriyel futbol. Gazi Üniversitesi *İletişim kuram ve araştırma dergisi*, 26, 89-114.
- Talimciler, A. (2014). *Türkiye'de Futbol Fanatizmi ve Medya İlişkisi.*, 2. Basım, Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Talimciler, A. (2015). *Sporun Sosyolojisi Sosyolojinin Sportu.*, 2. Basım Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Tatlıcan, Ü. ve Çeğin, G. (2016). Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, ve Ü. Tatlıcan içinde, *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi* (s. 303-366). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tellan, T. (2008). Futbol üretiminin ideolojisi: strateji, taktik, organizasyon. *İletişim kuram ve araştırma dergisi*, 26, 353-362.
- Thorpe, C. (2015). İlişkisel Bir Sosyolojik Paradigma Uygulamak İçin Eleştirel Stratejiler: Bourdieu ve Vahşi Sosyolojik Teorik Mücadeleler. C. Powell, ve F. Depelteau içinde, *İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler* (s. 167-192). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Timur, T. (2011). *Marksizm , İnsan ve Toplum Balibar, Sève, Althusser, Bourdieu*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Tittenbrun, J. (2016). Concepts of capital in Pierre Bourdieu's theory. *Miscellanea Anthropologica et Sociologica*, 1(17), 81-103.
- Transfermarkt GmbH ve Co. KG. (erişim tarihi: 2018, 01 06). <https://www.transfermarkt.com.tr>. Transfermarkt web site: <https://www.transfermarkt.com.tr/super-lig/startseite/wettbewerb/TR1> adresinden alındı
- Transfermarkt GmbH ve Co. KG. (erişim tarihi: 2018, 01 05). <https://www.transfermarkt.com.tr>. transfermarkt web site: <https://www.transfermarkt.com.tr/jumplist/startseite/wettbewerb/TR4C> adresinden alındı
- Transfermarkt GmbH ve Co. KG. (erişim tarihi: 2018, 01 05). *Transfermarkt GmbH ve Co. KG*. Transfermarkt GmbH ve Co. KG resmi web sitesi:

https://www.transfermarkt.com.tr/super-lig/startseite/wettbewerb/TR1/plus/?saison_id=2017 adresinden alındı

Transfermarkt GmbH ve Co. KG. (erişim tarihi: 2018, 01 05). *transfermarkt web site*.

<https://www.transfermarkt.com.tr/>:

<https://www.transfermarkt.com.tr/jumplist/startseite/wettbewerb/TR2> adresinden alındı

Türk, E. (2015). Sosyolojik Düşüncede Sosyal Sermaye Tartışmaları: Pierre Bourdieu ve James Samuel Coleman Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (The Journal of Social and Cultural Studies)*, 1(2), 127-149.

UEFA. (2017). *Women's football across the national associations 2016/17*. UEFA. www.uefa.com adresinden alındı (erişim tarihi: 2018, 02, 01)

Uluocak, Ş. (2016). Tözcülük-İlişkisel Dikotomisi Açısından İlişkisel Sosyolojik Modellerin Türkiye'de Sosyoloji Pratiği ve Düşünümselliği Açısından Olası Açılımları. *Sosyoloji Konferansları*, 53, 101-153. doi:10.18368/IU/sk.65493

Vieli, A. (2014). *UEFA 60 years at the heart of football*. Switzerland: the Union of European Football Associations (UEFA).

Wacquant, L. J. (2012). *Ruh ve Beden. Acemi Bir Boksörün Defterleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Wacquant, L. J. (2015). İşleyen Boksörler: Profesyonel Boksörler Arasında Bedensel Sermaye ve Bedensel Emek. İ. Hacısoftaoğlu, F. Akcan, ve N. Bulgu içinde, *Oyunun Ötesinde Spor Sosyolojisi Çalışmaları* (s. 119-157). Ankara: Notabene Yayınları.

Wacquant, L. J. (2016). Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, ve Ü. Tatlıcan içinde, *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi* (s. 53-76). İstanbul: İletişim Yayınları.

Wacquant, L. J. (2013). Refleksif Bir Sosyolojiye Doğru: Pierre Bourdieu ile Bir Söyleşi. S. P. Turner içinde, *Sosyal Teori ve Sosyoloji Klasikler ve Ötesi* (s. 255-272). İstanbul: Küre Yayınları.

Wallace, R. A. ve Wolf, A. (2013). *Çağdaş Sosyoloji Teorileri - Klasik Geleneğin Genişletilmesi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Williams, J. (2013). *Globalisin Women's Football: Europe, Migration and Professionalization*. Bern: Peter Lang.

- Yarcı: (2011). Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1), 125-135.
- Yetim, N. (2005). Ekonomi ve Sosyolojinin Yeni Bir Kavşakta Buluşması: Sosyal Sermaye. *Sosyoloji Dergisi*, 11(3), 91-106.
- Young, D. C. (2004). *A Brief History of the Olympic Games*. Malden: Blackwell Publishing.
- Yurdesin, D. (2005). Futbol, Kamusal Alan, Demokrasi. *Toplum ve Bilim*, 103, 107-120.

İnternet Kaynakları

- <http://www.hurriyet.com.tr/turkiyenin-ilk-kadin-futbol-takimi-20085285> (erişim tarihi: 10 Ocak 2018)
- <http://www.milliyet.com.tr/tff-p-g-ile-sponsorluk-anlasmasi---2454842-skorerhaber/> (erişim tarihi: 18 Ocak 2018)
- <http://www.sporx.com/ne-kadar-lisansli-sporcumuz-var-SXHBQ381228SXQ> (erişim tarihi: 6 Ocak 2018)
- <http://www.tff.org/Default.aspx?pageID=175> (erişim tarihi: 18 Ocak 2018)
- <http://www.tff.org/default.aspx?pageID=285&ftxtID=27339> (erişim tarihi: 18 Ocak 2018)
- <http://www.tff.org/Resources/TFF/Auto/a46ff90126794d618a74c932b8f675e1.pdf> (erişim tarihi: 10 Ocak 2018)
- <http://www.tff.org/Resources/TFF/Documents/0002012/Ligler/Kadinlar/Kadin-Futbolu-Kitapci.pdf> (erişim tarihi: 10 Ocak 2018)
- <https://www.transfermarkt.com.tr/jumplist/startseite/wettbewerb/TR2> (erişim tarihi: 5 Ocak 2018)
- <https://www.transfermarkt.com.tr/jumplist/startseite/wettbewerb/TR4C> (erişim tarihi: 5 Ocak 2018)
- <https://www.transfermarkt.com.tr/super-lig/startseite/wettbewerb/TR1> (erişim tarihi: 6 Ocak 2018)s
- https://www.transfermarkt.com.tr/super-lig/startseite/wettbewerb/TR1/plus/?saison_id=2017 (erişim tarihi: 5 Ocak 2018)

EK-1 Görüşmecilerin Demografik Bilgileri

	Pozisyon	Yaş	Kulüp Kariyeri	Eğitim durumu	Bölümü
F-1	Futbolcu	17	3 Yıl	Lise	-
F-2	Futbolcu	20	5 Yıl	Üniversite	BESYO
F-3	Futbolcu	20	8 Yıl	Üniversite	BESYO
F-4	Futbolcu	17	6 Yıl	Lise	-
F-5	Futbolcu	18	5 Yıl	Lise	-
F-6	Futbolcu	19	4 Yıl	Üniversite	BESYO
F-7	Futbolcu	23	5 Yıl	Üniversite	BESYO
F-8	Futbolcu	17	6 Yıl	Lise	-
F-9	Futbolcu	18	4 Yıl	Lise	-
F-10	Futbolcu	20	8 Yıl	Üniversite	BESYO
F-11	Futbolcu	17	4 Yıl	Lise	-
F-12	Futbolcu	20	12 Yıl	Üniversite	BESYO
F-13	Futbolcu	21	7 Yıl	Üniversite	BESYO
F-14	Futbolcu	17	2 Yıl	Lise	-
F-15	Futbolcu	18	3 Yıl	Lise	-
Y-1	Yönetici	35+	10+ Yıl	Üniversite	-
Y-2	Antrenör	35+	10+ Yıl	Üniversite	-
Y-3	Yönetici	35+	5-6 Yıl	Üniversite	-

EK-2 Görüşme Formu (Kadın Futbolcular)

Kadın futbolcular ve yönetici/antrenör pozisyonundaki katılımcılar için ayrı ayrı iki farklı yarı yapılandırılmış görüşme formu bulunmaktadır. Ayrıca, burada görülen soruların yanı sıra görüşmelerin akışına göre birçok farklı soru da katılımcılara yöneltilmiştir.

Kadın futbolcular örnek görüşme formu şu şekildedir:

1. Biraz kendinizi tanıtır mısınız?
2. Ne zamandan beri futbola ilgi duyuyorsunuz?
3. Futbola olan ilginiz nasıl başladı?
4. Futbol oynamaya başlamanızda kimlerin nasıl bir etkisi oldu?
5. Futbol dışında, günleriniz nasıl geçiyor? Nelerle uğraşıyorsunuz?
6. Ne kadar süredir bir kulüpte futbol oynuyorsunuz?
7. Kulüpte futbol oynamaya ne zaman karar verdiniz?
8. Kulüpte futbol oynamaya karar vermenizde etkili olan etkenler nelerdir?
9. Futbolun ileride size sağlayacağını düşündüğünüz imkanları nelerdir?
10. Kulübe girişiniz nasıl gerçekleşti? Hangi süreçlerle?
11. Aileniz futbol oynamanızla ilgili neler düşünüyor?
12. Çevrenizden bununla ilgili nasıl tepkiler alıyorsunuz?
13. Ailenizde, mahallenizde, okulunuzda ve arkadaş çevrenizde futbol oynayan ya da oynamış kimseler var mı? Bu insanların sizin futbola yönelmenizde bir etkisi oldu mu?
14. Erkek futbolcular hakkında ne düşünüyorsunuz? Benzerliklerinizi ve farklılıklarınızı açıklayabilir misiniz?
15. Bir kadın futbol maçı ile erkek futbol maçları arasında bir karşılaştırma yapabilir misiniz? Oyunun oynanış tarzı, kurallar, formalar, taktikler, maç içindeki konuşmalarınız, seyircilerden gelen tezahüratlar gibi.
16. Hâkim ve kalıplaşmış bir görüş olan ‘Futbol erkek sporudur’ düşüncesi için neler söyleyebilirsiniz?
17. Bu görüşün oyuna hâkim olmasındaki sebepler sizce nelerdir?
18. Konuştuğunuz insanlar kadın futbolu hakkında ne düşünüyor? Ne gibi yorumlar yapıyor?
19. Kadın futbolcuların futbol ile ilgilenmeyen kadınlardan sizin gözlemlediğiniz bazı farkları var mı?
20. Sizce kadınlar futbola hangi sebeplerden ötürü ilgi göstermiyor?
21. Türkiye’de kadın futbolunun durumunu biraz anlatabilir misiniz?

22. Kadın futbolunun sorunları neler? Ya da önündeki engeller?
23. Sizce kadın futbolunun gelişmesi ve daha çok ilgi uyandırması için neler yapılabilir?
24. Milli takım hedefiniz var mı? Milli takımın size ne tür getirileri olabilir?
25. Takım arkadaşlarınızla ilişkileriniz nasıl?
26. Bir arkadaş ilişkisi ya da iş ilişkisi şeklinde bir iletişimden bahsedebilir miyiz?
27. Maç öncesi ve maç sonrası ya da antrenman öncesi ve sonrası aranızda genel olarak nasıl bir iletişim var ve ne tür konuşmalar geçiyor?
28. Takıma yeni bir oyuncu katıldığında onunla iletişiminiz nasıl oluyor?
29. Peki ya takımdan biri ayrıldığında?
30. Antrenörünüzle maç öncesi sonrası ve antrenmanlarda nasıl bir iletişiminiz var?
31. Başka bir spor dalı ile uğraşıyor musunuz? Ya da uğraşmayı düşündünüz mü?
32. Futbol kariyerinizi sonlandırdıktan sonra, hayatınızla ilgili planlarınız nelerdir?
33. (29. Sorunun cevabına göre) mesleki hedefler üzerine ve gündelik hayat üzerine sorular.
34. Eğer görüşmeci BESYO'da bir bölümde okuyorsa; Bölümünüz ve futbolculuk kariyeri arasındaki ilişki üzerine sorular.
- Bu bölüme yönelmenizde etkili oldu mu?
  - Futbol bu bölümü tercih etmenizde etkili oldu mu?
  - İleride futbol kariyeriniz mezuniyet sonrası size meslek hayatınızda neler sağlayacak?

EK-3 Görüşme Formu (Yönetici/Antrenör)

Yönetici/Antrenör pozisyonundaki katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerin örneği şu şekildedir:

1. Ligin kuruluşu ve işleyişi hakkında biraz bilgi verebilir misiniz?
2. Kadın futbol liginin tarihi sizin bildiğiniz?
3. Açılan ve kapanan kulüpler neden?
4. Takımların birbirleri ile ilişkisi?
5. Kadın futbol takımını bir erkek futbol takımından ayıran özellikler nelerdir?
6. Aynı şekilde bir erkek futbolcu ile kadın futbolcu arasındaki farklar nelerdir?
7. Kadın futbolunun Türkiye'deki durumundan bahsedebilir misiniz?
8. Kadın futbolunun geliştirilmesi için neler yapılabilir?
9. Avrupa'da ve Türkiye'de kadın futbolu arasındaki farklar nelerdir?
10. Kadın futbolunun ekonomik durumu hakkında neler söyleyebilirsiniz?
11. Kadın futboluna yapılan herhangi bir destek var mı? Devletten, Şehirden ya da özel bir kurumdan?
12. Sponsor ve reklam anlaşmaları ne durumda?
13. Medya ilişkisi yayın?
14. Kadın futbolu üzerine çevrenizde ne tür yorumlar yapılıyor?
15. Kadın futbol takımında yönetici/antrenör olmakla erkek futbol takımında yönetici ya da antrenör olmak arasında ne tür farklılıklar var?
16. Sizce kadınlar neden futbola yöneliyor ya da yönelmiyor?
17. Oyuncu profili nasıl, yaş, sosyal sınıf, aile, eğitim, ekonomik durum
18. Oyuncular ne için kadın futbolunda yer alıyor? Milli olma, eğitim, para
19. Kadın futbolunun geleceği?

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI	Birtan BOZLU
Doğum Yeri- Tarihi	İzmir- 30 Mart 1991
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Antalya Metin Nuran Çakallıklı Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	İzmir Ekonomi Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü (Tam Burslu)
Tezsiz Yüksek Lisans Diploması	-
Proje Konusu	-
Yüksek Lisans Diploması	-
Tez/Dönem Projesi Konusu	-
Yabancı Dil/Diller	İngilizce
BİLİMSEL FAALİYETLER	
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	İnsan Hakları Derneği İzmir (Staj) (2015-2015)
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Akdeniz Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Araştırma Görevlisi (2017, Nisan - ...)
E-Posta	birtanbozlu@gmail.com